

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

ΈΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

του

ΙΩΑΝΝΗ ΔΕΡΒΕΝΗ

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιατρίδης Γεώργιος

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος στην
Εφαρμοσμένη Οικονομική

Δεκέμβριος 2013

Περίληψη

Η σημασία και σπουδαιότητα των οικονομικών καταστάσεων κρίνεται αρκετά σημαντική γιατί στη χρηματοοικονομική πληροφόρηση που παρέχει, στηρίζεται το επενδυτικό κοινό καθώς και πλήθος άλλων ενδιαφερόμενων, αναφορικά με τη λήψη σημαντικών αποφάσεων. Από την άλλη, τα διοικητικά στελέχη των επιχειρήσεων έχουν ισχυρά κίνητρα να προβούν σε τακτικές χειραγώγησης των κερδών των οικονομικών καταστάσεων για να εξυπηρετήσουν κυρίως τις δικές τους φιλοδοξίες και συμφέροντα αλλά και για να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις τους να επιτύχουν συγκεκριμένους στόχους και να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους. Τα διοικητικά στελέχη εφόσον επιλέξουν να ικανοποιήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα, έχουν στην φαρέτρα τους αρκετές τεχνικές χειραγώγησης των κερδών που μπορούν να επιλέξουν. Την εφαρμογή αυτών των τεχνικών χειραγώγησης καλείται να αποτρέψει ο εξωτερικός έλεγχος. Οι ελεγκτές, ανεξάρτητοι και επιστημονικά καταρτισμένοι, αναλαμβάνουν το έργο του εντοπισμού των σφαλμάτων και λαθών των οικονομικών καταστάσεων και τη γνωστοποίηση τους στο ευρύτερο κοινό. Η γνωστοποίηση τους αυτή πραγματοποιείται μέσω της έκθεσης ελέγχου των ορκωτών ελεγκτών και της έκφρασης της γνώμης τους. Οι ελεγκτικές υπηρεσίες των εξωτερικών ελεγκτών είναι αρκετά σημαντική γιατί αυξάνουν την ποιότητα και την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων, ενώ προσδίδουν ασφάλεια στους ενδιαφερόμενους χρήστες και ενισχύουν την εμπιστοσύνη τους. Στην εμπειρική μας ανάλυση εξετάζουμε αν υπάρχει σχέση μεταξύ των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων και του μεγέθους της ελεγκτικής εταιρίας καθώς και τη γνώμη του ελεγκτή. Στα αποτελέσματα μας βρίσκουμε ότι ούτε το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας, ούτε η γνώμη του ελεγκτή επηρεάζουν τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα. Από την άλλη, βρίσκουμε ότι η γνώμη του ελεγκτή σχετίζεται θετικά με το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας.

Abstract

Financial statements play a key role in investor's decisions and also in a number of decision making issues. On the other hand, managers express opportunistic behavior so as to fulfill their ambitions and to assist their firms reach their goals. Executives can use a variety of earnings management techniques. External auditing is used so as to prevent these techniques from implementation. External auditors, who are independent and skilled, try to find errors and mistakes in the financial statements and bring them into public view. This is done through the auditing report and the auditor's opinion. External auditing is crucial, because it enhances the quality and transparency of the financial statements, which results in earning the trust of the public. In our empirical analysis we examined if there is a relationship between discretionary

accruals and the size of the auditing firm and the auditors opinion. We find that neither size, nor opinion influence discretionary accruals. On the other hand, auditor's opinion is related positively with the size of the auditing firm.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

A.E.	Ανώνυμη Εταιρία
A.X.E	Ανώνυμες Χρηματιστηριακές Εταιρίες
Δ.Λ.Π.	Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο
Ε.Π.Ε.Υ.	Εταιρείες Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών
Κ.Ν.	Κωδικοποιημένος Νόμος
Ν.	Νόμος
Ο.Ο.Σ.Α.	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.Ε.Ε.	Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος
Σ.Ο.Λ.	Σώμα Ορκωτών Λογιστών
Σ.Ο.Ε.Λ	Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών
IASB	International Accounting Standards Board
IFRS	International Financial Reporting Standards
FASB	Financial Accounting Standards Board
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	8
1 ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΡΔΩΝ	8
1.1 Γενικά	8
1.1.1 Η χειραγώγηση κερδών στις πραγματικές μεταβλητές	9
1.1.2 Η χειραγώγηση των κερδών διαμέσου των δεδουλευμένων	9
1.2 Παράγοντες που υποκινούν τη χειραγώγηση κερδών	10
1.2.1 Η θεωρία της αντιπροσώπευσης και η ασύμμετρη πληροφόρηση	10
1.2.2 Η οργάνωση και η δομή της εταιρικής διακυβέρνησης.....	11
1.3 Κίνητρα χειραγώγησης	12
1.3.1 Μεγιστοποίηση της αποζημίωσης των στελεχών	13
1.3.2 Προσωπικές φιλοδοξίες των ανώτατων στελεχών	13
1.3.3 Μεγιστοποίηση τιμής μετοχής.....	14
1.3.4 Είσοδος στο χρηματιστήριο ή αύξηση μετοχικού κεφαλαίου	15
1.3.5 Προβλέψεις των χρηματοοικονομικών αναλυτών.....	15
1.3.6 Μερισματική πολιτική.....	16
1.3.7 Συμβόλαια δανεισμού.....	16
1.3.8 Πολιτικές πιέσεις και νομοθετικά κίνητρα.....	17
1.3.9 Φορολογικά κίνητρα	17
1.3.10 Διαπραγματεύσεις με τα εργατικά σωματεία	18
1.4 Μορφές χειραγώγησης	18
1.4.1 Εξομάλυνση Κερδών.....	18
1.4.2 Big Bath accounting	19
1.4.3 Τεχνική μείωσης του εισοδήματος	20
1.4.4 Τεχνική αύξησης του εισοδήματος	20
1.5 Τρόποι αλλοίωσης των λογιστικών μεγεθών	21
1.5.1 Τεχνικές cookie jar reserve	21
1.5.2 Τεχνικές big bet on the future	22
1.5.3 Εμπλουτισμός του επενδυτικού χαρτοφυλακίου	22
1.5.4 Απαλλαγή από προβληματικές εταιρείες	23
1.5.5 Αλλαγή των λογιστικών προτύπων	24
1.5.6 Υπολογισμός των αποσβέσεων	24
1.5.7 Πώληση και επανεκμίσθωση (leaseback)	25
1.5.8 Κατάταξη λειτουργικών έναντι μη λειτουργικών κερδών.....	25
1.5.9 Πρόωρη αποπληρωμή χρεών.....	26
1.5.10 Η χρήση των παραγώγων (derivatives)	26
1.5.11 Τεχνικές “shrink the ship”	27
2 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ	28
2.1 Γενικά	28

2.2 Σκοπός εξωτερικού ελέγχου	28
2.3 Αναγκαιότητα εξωτερικού ελέγχου.....	29
2.4 Η ποιότητα του εξωτερικού ελέγχου	30
2.4.1 Εσωτερικός έλεγχος.....	31
2.4.2 Το μέγεθος των ελεγκτικών εταιριών	32
2.4.3 Οι αμοιβές των ελεγκτών	32
2.4.4 Ανεξαρτησία του ελεγκτή.....	33
2.4.5 Η φήμη του ελεγκτή	34
2.4.6 Ελεγκτές ειδήμονες των επιχειρήσεων	35
2.4.7 Η επιστημονική κατάρτιση των ελεγκτών	36
2.5 Οι ανώνυμες εταιρίες που υποχρεώνονται σε άσκηση ελέγχου από ορκωτούς λογιστές	37
2.5.1 Τα κριτήρια για την υπαγωγή των ανωνύμων εταιριών σε έλεγχο από ορκωτούς ελεγκτές λογιστές	38
3 ΟΡΚΩΤΟΙ ΕΛΕΓΚΤΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	39
3.1 Γενικά.....	39
3.2 Ορκωτοί ελεγκτές	39
3.3 Αναγκαίες ικανότητες και εκπαίδευση του ορκωτού ελεγκτή.....	40
3.4 Το έργο του ορκωτού ελεγκτή	41
3.5 Η ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή	42
3.5.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή	43
3.5.1.1 Η παροχή διοικητικών και ελεγκτικών υπηρεσιών από τον ορκωτό ελεγκτή προς την ελεγχόμενη εταιρία.....	44
3.5.1.2 Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ελεγκτικών εταιριών.	44
3.5.1.3 Το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας.	44
3.5.1.4 Η μακροχρόνια παραμονή σε έτη του ορκωτού ελεγκτή στην ελεγχόμενη εταιρία πελάτη.	45
3.6 Έκφραση γνώμης των ορκωτών λογιστών.....	46
3.6.1 Ανεπιφύλακτη ή σύμφωνη γνώμη	46
3.6.2 Γνώμη με Επιφύλαξη	47
3.6.3 Αντίθετη Γνώμη	47
3.6.4 Άρνηση Έκφρασης Γνώμης	47
3.6.5 Οι εκθέσεις των ορκωτών ελεγκτών για τις ελληνικές εταιρίες.....	47
4 Η ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΚΑΙ Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ	49
4.1 Γενικά.....	49
4.2 Ο Σκοπός κατάρτισης και δημοσίευσης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων	49

4.3	Οι πηγές της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης	50
4.4	Οι χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων	50
4.4.1	Οι εσωτερικοί χρήστες	51
4.4.2	Οι εξωτερικοί χρήστες	51
4.5	Η ανάλυση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων	53
4.6	Η ποιότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.....	53
4.6.1	Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των χρηματοοικονομικών καταστάσεων	55
4.6.2	Μέτρηση της ποιότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης	55
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ		57
5	ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	57
5.1	Εισαγωγή	57
5.1.1	Ιστορική αναδρομή της ελεγκτικής στην Ελλάδα.....	57
5.1.2	Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ελλάδας	58
5.2	Δεδομένα	59
5.3	Μεθοδολογία και Οικονομετρική Εξειδίκευση.....	62
5.4	Αποτελέσματα	66
5.5	Συμπεράσματα.....	69
6	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	71
ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ		71
7	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1 ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΡΔΩΝ

1.1 Γενικά

Πρωταρχικό στόχο των οικονομικών καταστάσεων αποτελεί η ορθή και αντικειμενική πληροφόρηση προς κάθε ενδιαφερόμενο, όπως οι επενδυτές ή οι πιστωτές, η οποία θα τους βοηθήσει να κατανοήσουν τη χρηματοοικονομική θέση, την αποδοτικότητα και τις μεταβολές στην οικονομική θέση της επιχείρησης. Ένα από τα σημαντικότερα μεγέθη των οικονομικών καταστάσεων είναι αδιαμφισβήτητα τα εταιρικά κέρδη. Τα κέρδη ή ζημιές μιας επιχείρησης παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της τιμής της μετοχής μιας επιχείρησης και επομένως και στην χρηματιστηριακή της αξία της, αποτελούν ένα μέτρο σύγκρισης μεταξύ των εταιριών, (ιδίως μεταξύ των εταιριών του ίδιου κλάδου), και θεωρούνται ως ένα εργαλείο αξιολόγησης των διοικήσεων, ενώ συχνά οι αμοιβές της διοίκησης είναι συνδεδεμένες με την μεταβολή των κερδών. Η μεγάλη σημασία των εταιρικών κερδών δίνουν ισχυρό κίνητρο στις διοικήσεις των επιχειρήσεων να προβούν σε πρακτικές χειραγώγησης κερδών ώστε τα οικονομικά αποτελέσματα που θα δημοσιεύσουν να είναι τα επιθυμητά.

Έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί για το τι είναι χειραγώγηση κερδών (earnings management). Από αυτούς διακρίνουμε του Schipper (1989) που αναφέρει ότι πρόκειται για την «επί σκοπού παρέμβαση από τη διοίκηση στην διεργασία καθορισμού των κερδών, συνήθως προκειμένου να ικανοποιήσει εγωκεντρικούς σκοπούς». Οι Healy και Wahlen (1999) ορίζουν την χειραγώγηση κερδών ως την «υπό κρίση της διοίκησης παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης με τέτοιο τρόπο ώστε, χωρίς να παραβιάζονται οι λογιστικοί κανόνες και πρότυπα, να παραπλανούνται οι ενδιαφερόμενοι για την πραγματική αποτελεσματικότητα της επιχείρησης». Από τους ανωτέρω ορισμούς προκύπτει ότι η χειραγώγηση των κερδών αναφέρεται σε σκόπιμη παρέμβαση της διοίκησης η οποία όμως κινείται μέσα στα πλαίσια των νόμων και των λογιστικών προτύπων και δεν αποτελεί παράνομη ενέργεια. Όπως αναφέρουν οι Al-Khabash και Al-Thuneibat (2009) τα ισχύοντα διεθνή λογιστικά πρότυπα δίνουν στις διοικήσεις των επιχειρήσεων ένα εύρος επιλογών και

εναλλακτικών τρόπων λογιστικού χειρισμού των ιδίων χρηματοοικονομικών συναλλαγών ή γεγονότων. Αυτές τις επιλογές εκμεταλλεύονται οι διοικήσεις ώστε να επηρεάζουν τα αποτελέσματα των οικονομικών καταστάσεων.

Μια μικρή επέκταση του ορισμού της χειραγώγησης των κερδών θα μπορούσε να περιλαμβάνει τη χειραγώγηση κερδών στις πραγματικές μεταβλητές και τη χειραγώγηση των κερδών διαμέσου των δεδουλευμένων.

1.1.1 Η χειραγώγηση κερδών στις πραγματικές μεταβλητές

Η χειραγώγηση κερδών στις πραγματικές μεταβλητές, σύμφωνα με τον Roychowdhury (2006) αναφέρεται στην υιοθέτηση μη ορθών λειτουργικών πρακτικών, υποκινούμενη από την διοίκηση με σκοπό να παραπλανήσει τους μετόχους και να τους πείσει ότι οι χρηματοοικονομικοί στόχοι που είχαν τεθεί από την διοίκηση, έχουν επιτευχθεί μέσω των κανονικών και συνηθισμένων λειτουργιών της επιχείρησης. Αυτές οι πρακτικές είναι αρκετά πιθανό να επηρεάσουν αρνητικά τη μελλοντική οικονομική απόδοση της επιχείρησης.

Η πραγματική χειραγώγηση κερδών περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία λειτουργικών αποφάσεων. Τέτοιες αποφάσεις μπορεί να αφορούν εκπτώσεις στις τιμές των προϊόντων ή των υπηρεσιών των επιχειρήσεων καθώς και περισσότερο ευέλικτους όρους πίστωσης στους πελάτες τους με σκοπό την αύξηση των πωλήσεων, ιδιαίτερα στο τέλος του χρόνου όταν και η προσπάθεια επίτευξης των οικονομικών αποτελεσμάτων θα είναι μεγαλύτερη. Ο Roychowdhury (2006) παρομοίως κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διοικήσεις προσφέροντας προσωρινά μειωμένες τιμές επιχειρούν να παρουσιάσουν αυξημένες πωλήσεις αλλά και με την αύξηση των αποθεμάτων στο τέλος της χρήσης επιδιώκουν να παρουσιάσουν μειωμένο κόστος πωληθέντων, ώστε να βελτιώσουν τα αποτελέσματα τους στην κατάσταση των συνολικών εσόδων. Επίσης, η ευκαιριακή μείωση των δαπανών σε έρευνα και ανάπτυξη για να εμφανιστούν μειωμένα τα τελικά έξοδα αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα χειραγώγησης κερδών στις πραγματικές μεταβλητές, (Dechow και Skinner 2000).

1.1.2 Η χειραγώγηση των κερδών διαμέσου των δεδουλευμένων

Τα κέρδη μπορεί να χειραγωγηθούνε δια μέσου των δεδουλευμένων χωρίς άμεση συνέπεια στις ταμειακές ροές. Ο όρος λογιστική των δεδουλευμένων εσόδων και εξόδων αναφέρεται σε ένα σύστημα με το οποίο υπολογίζεται ο χρόνος αναγνώρισης των εσόδων και εξόδων, δηλαδή το πότε πραγματοποιούνται τα έσοδα και τα έξοδα και πότε αναγνωρίζονται και

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

καταχωρούνται στα λογιστικά βιβλία. Στη λογιστική των δεδουλευμένων εσόδων και εξόδων, ο χρόνος πραγματοποίησης των εξόδων αποδεδεσμεύεται από το χρόνο της πληρωμής τους και ο χρόνος πραγματοποίησης των εσόδων αποδεδεσμεύεται από το χρόνο της είσπραξης τους. Κατά ποσοστό 99% οι επιχειρήσεις ακολουθούν την καταγραφή των συναλλαγών και των λογιστικών γεγονότων με βάση τη μέθοδο των δεδουλευμένων έναντι των ταμειακών ροών για το λόγο ότι παρέχουν καλύτερη πληροφόρηση και πρόβλεψη για τις μελλοντικές ταμειακές ροές και την οικονομική απόδοση.

Τα δεδουλευμένα διαχωρίζονται σε διαφοροποιούμενα και σε μη διαφοροποιούμενα. Τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα αντανακλούν τις επιλογές της διοίκησης ενώ τα μη διαφοροποιούμενα σχετίζονται με τις συνθήκες λειτουργίας των επιχειρήσεων. Τα δεδουλευμένα μπορεί να είναι χαμηλής ποιότητας κυρίως γιατί οι διοικήσεις μεροληπτούν σε βάρος της ποιότητας των δεδουλευμένων ώστε να πετύχουν την επιθυμητή χειραγώγηση των κερδών ενώ η χαμηλή ποιότητα τους μπορεί απλά να οφείλεται στη χωρίς πρόθεση λανθασμένη εκτίμηση των δεδουλευμένων, (Doyle και Ge, 2007). Οι επιχειρήσεις προβαίνουν επομένως σε χειραγώγηση των κερδών δια μέσω των δεδουλευμένων καθώς τους δίνεται η δυνατότητα πλήθους λογιστικών επιλογών ανάλογα με την κρίση τους.

1.2 Παράγοντες που υποκινούν τη χειραγώγηση κερδών

Η βιβλιογραφική επισκόπηση αναφορικά με την εξέταση των παραγόντων που υποκινούν τη χειραγώγηση των κερδών έχει εστιάσει τη μελέτη της σε δύο κύριους παράγοντες, τη θεωρία της αντιπροσώπευσης σε συνδυασμό με την ασύμμετρη πληροφόρηση και την κακή οργάνωση και δομή της εταιρικής διακυβέρνησης.

1.2.1 Η θεωρία της αντιπροσώπευσης και η ασύμμετρη πληροφόρηση

Η θεωρία της αντιπροσώπευσης αναφέρεται σε μια σχέση όπου το ένα μέρος, ο κύριος ή εντολέας αναθέτει κάποια εργασία στο άλλο τον αντιπρόσωπο ή εντολοδόχο. Ο εντολοδόχος προσλαμβάνεται από τον εντολέα για να διενεργήσει για λογαριασμό του, μια σειρά από πράξεις οι οποίες απαιτούν την εκχώρηση αρμοδιότητας και εξουσίας (Donaldson και Davis, 1991). Στις επιχειρήσεις ο εντολέας είναι οι μέτοχοι, που μέσω της γενικής συνέλευσης, αναθέτουν στο διοικητικό συμβούλιο και στα διοικητικά στελέχη τη διεύθυνση της επιχείρησης.

Σύμφωνα με τον Eisenhardt (1989) η θεωρία της αντιπροσώπευσης παρουσιάζει δύο σημαντικά προβλήματα που απορρέουν από τη σχέση της αντιπροσώπευσης. Το πρώτο παρατηρείται όταν τα συμφέροντα του εντολέα και του εντολοδόχου συγκρούονται και είναι αρκετά δύσκολο για τον εντολέα να ελέγξει τις πράξεις του εντολοδόχου. Το δεύτερο πρόβλημα παρατηρείται όταν ο εντολοδόχος έχει διαφορετική άποψη και συμπεριφορά, αναφορικά με την ανάληψη ρίσκου σε σχέση με τον εντολέα του. Έτσι προκύπτει ένα ζήτημα κατά πόσον από τις ενέργειες της διοίκησης εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των μετόχων ή των διοικητικών στελεχών.

Τα προβλήματα που παρατηρούνται από την αντιπροσώπευση συχνά πηγάζουν από την ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ του εντολέα και του αντιπροσώπου. Στην περίπτωση των επιχειρήσεων τα διοικητικά στελέχη έχουν μεγαλύτερη ανάμιξη στη διοίκηση της εταιρίας και επομένως μεγαλύτερη πρόσβαση σε πληροφορίες, οι οποίες δεν είναι πάντα διαθέσιμες στους μετόχους. Τα διοικητικά στελέχη μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτήν την πληροφορία για την εκπλήρωση των δικών τους συμφερόντων, γεγονός που δημιούργησε την ανάγκη για τη γνωστοποίηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών των εταιριών στους μετόχους, ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Ωστόσο, οι οικονομικές καταστάσεις έχουν και αρκετούς άλλους ενδιαφερόμενους πλην των μετόχων, όπως οι δανειστές και το ευρύ επενδυτικό κοινό. Ασύμμετρη πληροφόρηση μπορεί να υπάρξει λοιπόν και μεταξύ των καλά ενημερωμένων παραγόντων, οι οποίοι βρίσκονται στην ανώτατη βαθμίδα των επιχειρήσεων και στο ευρύ κοινό, των οποίων οι πληροφορίες προέρχονται αποκλειστικά και μόνο από δημόσια διαθέσιμες πηγές, οι οποίες εφόσον είναι παραπλανητικές είναι πιθανό να οδηγήσουν αρκετούς χρήστες των οικονομικών καταστάσεων σε λανθασμένες αποφάσεις.

1.2.2 Η οργάνωση και η δομή της εταιρικής διακυβέρνησης

Σύμφωνα με τον ορισμό του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης), ο όρος εταιρική διακυβέρνηση περιλαμβάνει μια ομάδα σχέσεων μεταξύ των στελεχών της διοίκησης μιας εταιρίας, του διοικητικού της συμβουλίου, των μετόχων της, καθώς και των άλλων φορέων που αντιμετωπίζουν κινδύνους και έχουν συμφέροντα από τη σχέση τους με την εταιρία. Επιπλέον, παρέχει τη δομή μέσα από την οποία τίθενται οι στόχοι μιας εταιρίας και παίρνονται οι αποφάσεις αναφορικά με τα μέσα υλοποίησης αυτών των στόχων και της παρακολούθησης της υλοποίησή τους. Η εταιρική διακυβέρνηση αποτελεί λοιπόν ένα σύστημα με το οποίο οι εταιρίες παρακολουθούνται και ελέγχονται, αλλά θέτει και τους κανόνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία του διοικητικού συμβουλίου σε σχέση με τους μετόχους της εταιρίας.

Σύμφωνα με τον Σπανό (2005), η εταιρική διακυβέρνηση έχει σημαντικές συνέπειες στην ανάπτυξη και τη θετική προοπτική της οικονομίας καθώς οι κατάλληλες πρακτικές εταιρικές διακυβέρνησης μειώνουν το ρίσκο για το επενδυτικό κοινό, ελκύουν τις επενδύσεις και αυξάνουν την αποδοτικότητα των επιχειρήσεων.

Μια καλή οργάνωση και δομή της εταιρικής διακυβέρνησης συμβάλει στην υπεύθυνη οργάνωση και λειτουργία μιας εταιρίας αλλά και στην ευαισθητοποίηση όλων των υπαλλήλων της εταιρίας για τη προστασία των έννομων συμφερόντων όλων των μετόχων της, μέσω της σωστής διαχείρισης των εμπιστευτικών πληροφοριών που περιέχονται στην κατοχή τους και της απαγόρευσης της χρήσης αυτών για την αποκόμιση ιδίου οφέλους. Η σωστή εταιρική διακυβέρνηση επίσης παρέχει τα κατάλληλα κίνητρα στο διοικητικό συμβούλιο και τη διοίκηση μιας εταιρίας ώστε να επιδιώκουν εκείνους τους στόχους που είναι προς όφελος της εταιρίας ενώ παράλληλα διασφαλίζει αποτελεσματικές διαδικασίες ελέγχου. Τα κίνητρα πρέπει να είναι σωστά σχεδιασμένα και να μη συσχετίζονται με τα οικονομικά αποτελέσματα των επιχειρήσεων και την κερδοφορία τους, διότι αυξάνεται έτσι η πιθανότητα τα στελέχη να απορροφηθούν σε πρακτικές χειραγώγησης λογιστικών κερδών, λειτουργώντας προς ιδίων όφελος. Εκτός από τις αμοιβές των στελεχών πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις αποφάσεις που λαμβάνουν τα στελέχη αυτά όταν κατέχουν μεγάλο αριθμό μετοχών καθώς συχνά προκειμένου να μη θέσουν σε κίνδυνο τα κεφάλαια τους θέτουν τροχοπέδη στην μακροχρόνια ανάπτυξη της επιχείρησης. Κακή ποιότητα των οικονομικών αποτελεσμάτων μπορεί να προκύψει και από τη μη ορθή σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου ή της ελεγκτικής επιτροπής. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις πρέπει να παρεμβαίνουν οι μηχανισμοί της εταιρικής διακυβέρνησης προκειμένου να ελέγχουν την δράση των στελεχών και να αποτρέπουν την εμφάνιση φαινομένων χειραγώγησης των λογιστικών αποτελεσμάτων.

1.3 Κίνητρα χειραγώγησης

Τα στελέχη της διοίκησης έχουν ισχυρό ενδιαφέρον για την οικονομική απόδοση και τα κέρδη των επιχειρήσεων ώστε να αυξάνεται το κίνητρο τους να προβούν σε χειραγώγηση τους. Παρακάτω θα εξετάσουμε τα κίνητρα που ωθούν τα στελέχη των διοικήσεων να εφαρμόσουν διάφορες τεχνικές χειραγώγησης ώστε οι επιχειρήσεις να επιτύχουν τα επιθυμητά οικονομικά αποτελέσματα.

1.3.1 Μεγιστοποίηση της αποζημίωσης των στελεχών

Είναι αρκετά σύνηθες τα στελέχη των επιχειρήσεων να αμείβονται με ένα μισθό και κάποιο μπόνους, το ύψος του οποίου εξαρτάται από την επίτευξη κάποιων συγκεκριμένων οικονομικών αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα αυτά μπορεί να αναφέρονται στην επίτευξη κάποιων προκαθορισμένων μεγεθών αριθμοδεικτών όπως η απόδοση επί μετοχών (return on equity), η απόδοση επί επενδυμένων κεφαλαίων (return on assets), τα κέρδη ανά μετοχή (EPS) ή επίσης η επίτευξη κάποιων προκαθορισμένων μεγεθών στις ταμειακές ροές ή στα καθαρά κέρδη. Επομένως είναι απόλυτα φυσικό να αναμένει κανείς ότι τα στελέχη θα προσπαθήσουν να επιτύχουν τους εκάστοτε στόχους ούτως ώστε να μεγιστοποιήσουν τις αμοιβές τους.

Οι Watts and Zimmerman (1986) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα στελέχη που αμείβονται επιπλέον με την επίτευξη κάποιων προκαθορισμένων στόχων, είναι περισσότερο πιθανό να χρησιμοποιούν τα δεδουλευμένα με σκοπό την αύξηση του εισοδήματος και κατ' επέκταση των κερδών. Ο Healy (1985) αντίθετα παρατηρεί ότι τα στελέχη χρησιμοποιούν τα δεδουλευμένα με σκοπό τη μεγιστοποίηση των μπόνους μεταφέροντας τα κέρδη μεταξύ των περιόδων, χρησιμοποιώντας τότε τεχνικές που αυξάνουν το εισόδημα και τότε τεχνικές που το μειώνουν. Για παράδειγμα, σε περιπτώσεις που έχουν πετύχει τον στόχο των κερδών για μια συγκεκριμένη περίοδο, τα στελέχη δεν έχουν πλέον κίνητρο για περαιτέρω αύξηση των κερδών και θα προτιμήσουν να ακολουθήσουν τεχνικές που θα ανακόψουν την αύξηση των κερδών και τη μεταφορά τους στην επόμενη περίοδο, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα να επιτύχουν και τον στόχο της επόμενης χρονιάς. Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι επιχειρήσεις όταν συνδέουν τις αμοιβές των στελεχών με τους στόχους που θέτουν για την πορεία των επιχειρήσεων, δίνουν ακούσια ένα κίνητρο στα στελέχη να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών.

1.3.2 Προσωπικές φιλοδοξίες των ανώτατων στελεχών

Αρκετές μελέτες έχουν αποδείξει ότι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απόδοσης των εταιριών και την αλλαγή των στελεχών της διοίκησης. Ειδικά αυτές οι αλλαγές πραγματοποιούνται όταν η τιμή της μετοχής μειώνεται ή όταν η οικονομική απόδοση της εταιρίας χειροτερεύει σημαντικά. Τα στελέχη επομένως έχουν κίνητρο να χειραγωγήσουν τα κέρδη των εταιριών για να περιορίσουν την πιθανότητα αντικατάστασης τους και να ικανοποιήσουν τις προσωπικές τους φιλοδοξίες. Οι Kothari, Shu και Wysocki (2007), καταλήξαν στο συμπέρασμα ότι οι διοικήσεις προτιμούν να καθυστερούν τη γνωστοποίηση αρνητικών νέων ως αποτέλεσμα των ανησυχιών τους για την καριέρα τους. Οι διοικήσεις δε θα

προχωρήσουνε στην αποκάλυψη και γνωστοποίηση των αρνητικών νέων μέχρι εκείνη τη στιγμή όπου θα είναι αδύνατη η περαιτέρω απόκρυψη τους. Στον αντίποδα, οι διοικήσεις αποκαλύπτουν τα καλά νέα αμέσως και πολλές φορές πριν από την οριστική πραγματοποίησή τους. Οι διοικήσεις αποκρύπτουν τα αρνητικά νέα των εταιριών γιατί θεωρούν ότι η κατάσταση των εταιριών θα αλλάξει σύντομα και τα καλά νέα θα έρθουν αντισταθμίζοντας τα συσσωρευμένα αρνητικά νέα.

1.3.3 Μεγιστοποίηση τιμής μετοχής

Όπως είναι γνωστό, η καλύτερη μέθοδος αποτίμησης των εισηγμένων στο χρηματιστήριο επιχειρήσεων συνδέεται άμεσα με τη χρηματιστηριακή τους αξία. Οι διοικήσεις των εταιριών έχουν επομένως κίνητρο να προβούν σε ενέργειες που θα επηρεάσουν την τιμή της μετοχής προς τα πάνω. Η νομοθεσία για να κλείσει ένα παράθυρο σε όσους ενδεχομένως θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν τις αγορές ιδίων μετοχών ως μέσο χειραγώγησης των τιμών των μετοχών επιτρέπει την αγορά ιδίων μετοχών όταν η αγορά αποσκοπεί είτε στην ακύρωσή τους με μείωση του μετοχικού τους κεφαλαίου (buy back), είτε με στόχο τη διανομή τους στο προσωπικό (stock options), είτε τέλος για την εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από μετατρέψιμο ομολογιακό δάνειο ώστε να περιοριστούν οι στρεβλώσεις που προκύπτουν από μια τεχνητή ζήτηση μετοχών. Επίσης η νομοθεσία επιτρέπει την περιορισμένη αγορά ιδίων μετοχών σε περιπτώσεις που θεωρείται ότι η εν λόγω τιμή είναι σημαντικά χαμηλότερη από την τιμή που αντιστοιχεί στα δεδομένα της αγοράς και στην οικονομική κατάσταση και προοπτικές της εταιρίας με σκοπό την προστασία της περιουσίας των μικρομετόχων σε περιόδους, όπου για συγκυριακούς λόγους, η αγορά δεν λειτουργεί ουσιαστικά, είτε συνολικά, είτε ειδικότερα για μια συγκεκριμένη μετοχή.

Οι διοικήσεις των επιχειρήσεων προσπαθούν να διατηρήσουν την τιμή των μετοχών σε ένα συγκεκριμένο εύρος τιμών και ει δυνατόν να την αυξήσουν, επηρεάζοντας το επενδυτικό κοινό μέσω των δημοσιοποιήσεων οικονομικών καταστάσεων. Έτσι, διοικήσεις των εταιριών μπορούν μερικές φορές να απαλείψουν την μεταβλητότητα στα εμφανιζόμενα κέρδη με την προσεκτική επιλογή λογιστικών μεθόδων, γεγονός που βοηθάει στην αύξηση της τιμής μετοχής της επιχείρησης, καθώς μία σταθερή πορεία της επιχείρησης εμπνέει σιγουριά στους επενδυτές, οι οποίοι θα επιδείξουν την αντίστοιχη προτίμηση στις συγκεκριμένες μετοχές. Επίσης, η παρουσία λογιστικών χειρισμών που μειώνουν την αντίληψη για την ποιότητα των κερδών, την τιμή της μετοχής και επομένως και την αξία της επιχείρησης αυξάνεται όσο αυξάνεται η μεταβλητότητα των καθαρών κερδών κατά τη διάρκεια μίας διαχειριστικής

περιόδου. Αυτό σημαίνει ότι επιχειρήσεις με χαμηλή μεταβλητότητα στα κέρδη μπορούν να πετύχουν υψηλή τιμή στην μετοχή τους.

1.3.4 Είσοδος στο χρηματιστήριο ή αύξηση μετοχικού κεφαλαίου

Η είσοδος μιας επιχείρησης στο χρηματιστήριο ή η αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου παρέχουν άμεσα κίνητρα στη διοίκηση της επιχείρησης να προβεί σε χειραγώγηση των οικονομικών αποτελεσμάτων ώστε να εμφανίσει αυξημένα κέρδη. Σύμφωνα με τους Teoh, S., Welch, I., Wong, T. (1998) τα κέρδη των επιχειρήσεων που εισέρχονται στο χρηματιστήριο ή που αυξάνουν το μετοχικό τους κεφάλαιο είναι ασυνήθιστα αυξημένα γύρω από την περίοδο που λαμβάνουν χώρα αυτές οι διαδικασίες, ενώ η απόδοση αυτών των επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα φτωχή τα επόμενα χρόνια. Το επενδυτικό κοινό συχνά αδυνατεί να διακρίνει την ύπαρξη διαχείρισης κερδών κατά την εποχή της εισόδου μιας εταιρίας στο χρηματιστήριο ή της αύξησης του μετοχικού της κεφαλαίου ενώ παραπλανιέται και από διαφημίσεις σχετικές με τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων.

1.3.5 Προβλέψεις των χρηματοοικονομικών αναλυτών

Οι χρηματοοικονομικοί αναλυτές προβλέπουν συνεχώς την έκβαση των οικονομικών καταστάσεων και της πορείας των εταιριών, ώστε ευκολότερα και ορθότερα να πάρουν τις ανάλογες επενδυτικές αποφάσεις. Οι προβλέψεις των χρηματοοικονομικών αναλυτών παρακολουθούνται από το ευρύ επενδυτικό κοινό και συχνά επηρεάζουν τις αποφάσεις τους για επενδύσεις. Ωστόσο, φαίνεται ότι αυτές οι προβλέψεις των αναλυτών επηρεάζουν κάποιες φορές και τις αποφάσεις της διοίκησης για χειραγώγηση κερδών, καθώς οι επιχειρήσεις δέχονται μεγάλες πιέσεις προκειμένου να ικανοποιήσουν της προσδοκίες της αγοράς. Είναι εύκολα αντιληπτό, ότι όταν τα οικονομικά αποτελέσματα των εταιριών δεν συναντούν τις προβλέψεις των αναλυτών, θα υπάρξει ένα αρνητικό αποτέλεσμα στην τιμή των μετοχών των εταιριών. Οι Bannister and Newman (1996), κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι χρησιμοποιείται η μέθοδος χειραγώγησης των κερδών μέσω διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων, ώστε να μειωθεί η διαφορά μεταξύ των προβλέψεων των αναλυτών και των οικονομικών αποτελεσμάτων. Επίσης θεωρούν ότι η δημοσίευση χειρότερων οικονομικών αποτελεσμάτων σε σχέση με τις αρχικές προβλέψεις των αναλυτών είναι σαφώς περισσότερο ανεπιθύμητη από τη δημοσίευση καλύτερων αποτελεσμάτων.

1.3.6 Μερισματική πολιτική

Η μερισματική πολιτική (Dividend Policy) είναι ένα σημαντικό κομμάτι της χρηματοοικονομικής πολιτικής των επιχειρήσεων. Τα μερίσματα μπορούν νομικά να καταβληθούν μόνο από τα τρέχοντα κέρδη, γεγονός που δημιουργεί συσχέτιση μεταξύ των δημοσιευμένων κερδών και των μερισματικών πληρωμών. Έτσι, αν τα πραγματικά κέρδη δεν είναι αρκετά υψηλά ώστε να εκπληρωθεί ο μερισματικός στόχος, υπάρχει κίνητρο για χειραγώγηση κερδών που θα οδηγήσει σε αύξηση των κερδών. Ωστόσο, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το ποσοστό φορολογίας. Επειδή σε αρκετές χώρες, όπως και στην Ελλάδα, το ποσοστό φορολογίας είναι χαμηλό (για την Ελλάδα σύμφωνα με το νόμο 4110/2013 η φορολογία των μερισμάτων και των κερδών που διανέμουν τα νομικά πρόσωπα ανέρχεται στο 10%), υπάρχει κίνητρο για χειραγώγηση κερδών προς τα πάνω. Σε περιπτώσεις όπου η φορολογία των μερισμάτων είναι υψηλή υπάρχει αντίθετα κίνητρο για χειραγώγηση των κερδών προς τα κάτω. Βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι σε περιπτώσεις υψηλής φορολογίας των μερισμάτων οι επιχειρήσεις εκτός από την χειραγώγηση των κερδών είναι πιθανό να οδηγηθούν στην υιοθέτηση λογιστικών διαδικασιών με σκοπό την φοροδιαφυγή. Χαρακτηριστική περίπτωση η Ελλάδα, όπου όταν ίσχυε ο αυξημένος συντελεστής φορολογίας των μερισμάτων, αρκετές εταιρίες επιδόθηκαν σε τεχνικές επιστροφής κεφαλαίου στους μετόχους, μέσω της ισόποσης μείωσης της ονομαστικής αξίας των μετοχών της εταιρίας, αποφεύγοντας έτσι να πληρώσουν τον αναλογούντα φόρο στο ελληνικό δημόσιο.

1.3.7 Συμβόλαια δανεισμού

Όταν μια επιχείρηση παρουσιάζει υψηλό δείκτη χρέους ανά μετοχή, τότε υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα η διοίκηση να προβεί σε τεχνικές χειραγώγησης με σκοπό την αύξηση του συνολικού εισοδήματος (Watts and Zimmerman 1986). Οι δανειστές θέτουν συχνά όρια στις λογιστικές μεταβλητές και στους αριθμοδείκτες ως ρήτρες για να ελέγξουν τις δραστηριότητες της δανειζόμενης εταιρίας, απαιτώντας για παράδειγμα την επίτευξη συγκεκριμένης απόδοσης ή θέτοντας περιορισμούς στις επιτρεπόμενες επενδύσεις. Όσο πιο υψηλός είναι ο δείκτης χρέους ανά μετοχή τόσο πιο κοντά θα βρίσκεται η επιχείρηση στους περιορισμούς και στα όρια που θέτουν οι δανειστές μέσω των συμβολαίων δανεισμού. Οι όροι των συμβολαίων δανεισμού παρέχουν κίνητρο στη διοίκηση να αυξήσει τα κέρδη ώστε να αποφύγει το κόστος από την παραβίαση των όρων των συμβολαίων αλλά και επίσης να διατηρήσει την ελευθερία των επιλογών της.

1.3.8 Πολιτικές πιέσεις και νομοθετικά κίνητρα

Οι εταιρίες είναι αρκετά πιθανόν να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών τους με σκοπό τη μείωση του πολιτικού ρίσκου. Σύμφωνα με τους Watts and Zimmerman (1986), οι διοικήσεις έχουν κίνητρο να χειραγωγήσουν τα κέρδη τους ως αποτέλεσμα πολιτικών πιέσεων για μείωση των τιμών των προϊόντων και υπηρεσιών τους ή της επιβολής αυστηρών ποινών στις εταιρίες. Σε περιόδους αυξημένης πολιτικής έκθεσης οι εταιρίες προχωρούν σε τακτικές χειραγώγησης για να δημοσιεύσουν μικρότερα κέρδη. Οι Cahan, Chavis, και Elmendorf, (1997), υποστηρίζουν ότι το πολιτικό κόστος επηρεάζει διαφορετικά τη κάθε εταιρία και επομένως ανάλογα με το βαθμό που αυτές επηρεάζονται θα προχωρήσουν σε ανάλογες τακτικές χειραγώγησης. Ο βαθμός αντίδρασης και επομένως ο βαθμός χειραγώγησης θα ποικίλει σημαντικά ανάμεσα στις εταιρίες.

Η νομοθεσία επιβάλλει τους κανόνες και το πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των επιχειρήσεων. Σε κάποιους συγκεκριμένους κλάδους, όπως είναι οι τράπεζες, οι ασφάλειες, και οι υπηρεσίες ο έλεγχος συνδέεται αυστηρά με λογιστικά δεδομένα. Οι εισηγμένες εταιρίες επίσης, ελέγχονται για την τήρηση και τη συμμόρφωση τους με τη νομοθεσία, ενώ είναι υποκείμενες και σε έλεγχο για την τήρηση κάποιων ορίων στα λογιστικά τους δεδομένα και στους αριθμοδείκτες, όπως η χρηματοοικονομική κατάσταση, η κεφαλαιακή επάρκεια, το μέγεθος των ιδίων κεφαλαίων και άλλα. Αυτή η κατάσταση, δημιουργεί κίνητρο στις διοικήσεις να προχωρήσουν σε τακτικές χειραγώγησης, ώστε να διατηρήσουν τη συμμόρφωση τους με τους ανωτέρω περιορισμούς που επιβάλλει η νομοθεσία.

1.3.9 Φορολογικά κίνητρα

Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις σύμφωνα με τους Sercu P., Vander Bauwhede H. και M. Willekens, (2002), είναι πιθανό να προχωρήσουν σε τακτικές χειραγώγησης που θα έχει ως αποτέλεσμα την επίτευξη μειωμένων κερδών για φορολογικούς σκοπούς. Η φορολογία επίσης μπορεί να μειώσει τα οφέλη και επομένως τα κίνητρα των διοικήσεων να χειραγωγήσουν τα κέρδη προς τα πάνω. Φυσικά όσο πιο μεγάλος είναι ο φορολογικός συντελεστής, τόσο πιο μικρή θα είναι η ωφέλεια της εταιρίας από μια χειραγώγηση των κερδών προς τα πάνω και επομένως το κίνητρο της διοίκησης να ακολουθήσει τέτοιες πρακτικές. Αντίθετα, σε αυτήν την περίπτωση, η διοίκηση είναι πιθανό να ακολουθήσει λογιστικές τακτικές που θα μειώσουν τα κέρδη και κατ'επέκταση τους φόρους. Τα φορολογικά κίνητρα για χειραγώγηση κερδών ποικίλουν ανάμεσα στις επιχειρήσεις, κυρίως εξαιτίας της διαφορετικής σχέσης που υπάρχει σε κάθε εταιρία μεταξύ του κέρδους και των λογιστικών επιλογών. Όσο πιο άμεση είναι η σχέση μεταξύ των

λογιστικών επιλογών και του φορολογητέου κέρδους, δηλαδή όσο μεγαλύτερη είναι η επιρροή του κέρδους από τις μεταβολές στις λογιστικές επιλογές, τόσο το κίνητρο για χειραγώγηση κερδών θα είναι μεγαλύτερο.

1.3.10 Διαπραγματεύσεις με τα εργατικά σωματεία

Οι Libertyy και Zimmerman (1986), συμπέραναν ότι οι διοικήσεις των εταιριών έχουν κίνητρο να υιοθετήσουν λογιστικές τακτικές που μειώνουν τα κέρδη σε περιόδους διαπραγματεύσεων με τα εργατικά σωματεία. Οι διοικήσεις ελαττώνουν τα κέρδη σε μία προσωρινή βάση ώστε να αυξήσουν την διαπραγματευτική τους ικανότητα απέναντι στα εργατικά σωματεία και να τα πείσουν να αποδεχτούν τις προτάσεις τους στα μισθολογικά ζητήματα που τίθενται υπό διαπραγμάτευση.

1.4 Μορφές χειραγώγησης

Η χειραγώγηση των κερδών αναλύεται σε διάφορες μορφές και έχει ως στόχο την επίτευξη του επιθυμητού μεγέθους των κερδών από μέρους της διοίκησης. Οι επιθυμίες όμως της διοίκησης αναφορικά με τα κέρδη, μπορεί να ποικίλουν. Η πιο λογική υπόθεση που έρχεται πρώτη στο μυαλό του καθενός είναι ότι η διοίκηση επιδιώκει να χειραγωγήσει τα κέρδη προς τα πάνω. Σε αυτήν την περίπτωση τα στελέχη της διοίκησης επιδίδονται σε τακτικές χειραγώγησης που μεγιστοποιούν τα κέρδη, με κύριο στόχο την πραγματοποίηση προσωπικών τους φιλοδοξιών όπως την επαγγελματική τους εξέλιξη ή την αύξηση των αποδοχών τους (Scott 1997). Ωστόσο, σε περιόδους κυρίως αυξημένων κερδών, οι διοικήσεις για να αποφύγουν την υψηλή φορολόγηση ή για να αποφύγουν την προσοχή των πολιτικών και οικονομικών αρχών, επιδίδονται σε τακτικές χειραγώγησης που ελαχιστοποιούν τα κέρδη. Πολύ σημαντικές είναι και οι μορφές χειραγώγησης που επιδιώκουν να δημιουργήσουν ένα μαξιλαράκι κερδών για το μέλλον μέσω της αύξησης των ζημιών στην τρέχουσα περίοδο ή οι μορφές που στοχεύουν στην ομαλοποίηση των κερδών και στη μείωση της μεταβλητότητας τους. Παρακάτω αναλύουμε τις διάφορες μορφές της χειραγώγησης των κερδών.

1.4.1 Εξομάλυνση Κερδών

Η εξομάλυνση κερδών αναφέρεται στις ενέργειες των στελεχών της διοίκησης, τα οποία χρησιμοποιώντας άλλοτε τεχνικές χειραγώγησης που αυξάνουν τα κέρδη και άλλοτε τεχνικές

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

που μειώνουν τα κέρδη, επιδιώκουν τη μεγαλύτερη εξομάλυνση και ομαλοποίηση των κερδών. Σύμφωνα με τον Bartov (1993) η εξομάλυνση των κερδών πραγματοποιείται όταν οι διοικήσεις των εταιριών αναλαμβάνουν ενέργειες με σκοπό τον περιορισμό των διακυμάνσεων των κερδών γύρω από ένα επίπεδο που θεωρούν ιδανικό. Η ομαλοποίηση των κερδών και κατά συνέπεια μια σταθερή οικονομική απόδοση των εταιριών προσδίδει στους επενδυτές μεγαλύτερη σιγουριά. Τα κέρδη είναι πιο αξιόπιστα εάν ακολουθούν μια συντηρητική γραμμική αύξηση παρά αν παρουσιάζουν μεγάλη μεταβλητότητα και εκπλήξεις.

Η εξομάλυνση των κερδών έχει κυρίως δύο στόχους. Ο πρώτος στόχος σχετίζεται με τη μεταφορά εισοδήματος και κερδών μεταξύ των περιόδων. Η επιχείρηση επιθυμεί χρησιμοποιώντας τεχνικές χειραγώγησης μείωσης των κερδών, να μεταφέρει αυτά τα κέρδη στο μέλλον και να τα εμφανίσει σε περιόδους όπου η εταιρία δε θα έχει καταφέρει να πετύχει τους προκαθορισμένους οικονομικούς στόχους. Ο δεύτερος στόχος σχετίζεται με τις ενέργειες της διοίκησης ώστε τα κέρδη της εταιρίας να είναι κοντά στους στόχους που έχουν τεθεί από τη διοίκηση και κοντά στα κέρδη που έχουν προβλεφθεί από τους χρηματοοικονομικούς αναλυτές. Ο λόγος είναι ότι αν τα κέρδη είναι αρκετά μεγαλύτερα από τους προκαθορισμένους στόχους, τότε θα αυξηθούν ανάλογα και οι προσδοκίες των αναλυτών και των επενδυτών για το μέλλον. Οι εταιρίες για να εμποδίσουν αυτές τις προσδοκίες, οι οποίες θα είναι πολύ δύσκολο αν όχι αδύνατο να επιτευχθούν στο μέλλον, είναι αρκετά πιθανό να προχωρήσουν σε τακτικές χειραγώγησης με σκοπό την εξομάλυνση των κερδών.

1.4.2 Big Bath accounting

Η τεχνική χειραγώγησης big bath υιοθετείται από μια εταιρία, όταν αυτή υποφέρει από σημαντικές μειώσεις των κερδών ή ζημιές, τόσο μεγάλες ώστε να μην καθίσταται δυνατή η εξομάλυνση τους με τη χρήση λογιστικών τεχνικών. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις, όπου η εταιρία δεν μπορεί να πετύχει τους προκαθορισμένους στόχους σε μια περίοδο, τότε μπορεί να αποφασίσει να εφαρμόσει την τεχνική big bath, σε μια προσπάθεια να μεγιστοποιήσει τις ζημιές ή τις μειώσεις των κερδών. Η τεχνική big bath αναφέρεται σε χειραγώγηση των κερδών προς τα κάτω, μέσω πραγματοποίησης περισσότερων αποσβέσεων, διαγραφών, εξόδων και προβλέψεων σε μια συγκεκριμένη εταιρική χρήση.

Οι κυριότεροι λόγοι για την εφαρμογή της τεχνικής big bath είναι δύο. Ο πρώτος αναφέρεται στην αδυναμία της επιχείρησης να πετύχει τους προκαθορισμένους στόχους και τις προβλέψεις των χρηματοοικονομικών αναλυτών, επομένως η συγκεκριμένη περίοδος θεωρείται χαμένη. Ο δεύτερος αναφέρεται στο γεγονός ότι η επιχείρηση θα υποστεί ένα κόστος

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

από την αποτυχία επίτευξης των στόχων και η ανακοίνωση ακόμα χειρότερων αποτελεσμάτων θα αυξήσει το υπάρχον κόστος ελάχιστα. Η επιχείρηση επομένως είναι λογικό να προτιμήσει να ανακοινώσει περισσότερες απώλειες τη συγκεκριμένη περίοδο δημιουργώντας ένα μαξιλαράκι κερδών, το οποίο θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει στο μέλλον για να αυξήσει ή για να εξομαλύνει τα κέρδη της (DeFond και Park, 1997).

Οι επιχειρήσεις επομένως θα εφαρμόσουν την μέθοδο χειραγώγησης big bath όταν κρίνουν όταν η περαιτέρω ανακοίνωση αρνητικών αποτελεσμάτων δε θα επηρεάσει το επενδυτικό κοινό. Όταν αντιμετωπίζει μείωση κερδών κατά 20% παραδείγματος χάρη, οι επενδυτές θεωρείται ότι δε θα ήτανε περισσότερο προβληματισμένοι με την πορεία της επιχείρησης, εάν η μείωση των κερδών έφτανε το 30%. Παρόμοιο είναι το σκεπτικό όταν η επιχείρηση δεν καταφέρνει να πετύχει τους στόχους, που προσδοκεί η αγορά και έχουν προβλέψει οι χρηματοοικονομικοί αναλυτές, όποτε προχωράει στην ανακοίνωση χειρότερων αποτελεσμάτων.

1.4.3 Τεχνική μείωσης του εισοδήματος

Η εφαρμογή αυτού του είδους της χειραγώγησης εφαρμόζεται από τη διοίκηση με σκοπό τη μείωση του εισοδήματος και κατ' επέκταση του κέρδους ώστε να εξυπηρετήσει κάποιους σκοπούς. Ο λόγος που συνήθως οι διοικήσεις καταλήγουν σε αυτή τη μορφή χειραγώγησης είναι για να μη τραβήξουν την προσοχή είτε των κρατικών αρχών, είτε των ανταγωνιστών, από την δημοσίευση υψηλών κερδών. Η εφαρμογή αυτής της μορφής χειραγώγησης εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις που εταιρίες έχουν σημαντικές ζημιές. Έτσι οι διοικήσεις θα επιχειρήσουν για ένα ή περισσότερα χρόνια να επιτύχουν υψηλότερες ζημιές, ώστε στα επόμενα χρόνια να είναι σε θέση να ανακοινώσουν λιγότερες ζημιές. Το σκεπτικό της συγκεκριμένης μορφής χειραγώγησης είναι παρόμοιο με την τεχνική χειραγώγησης big bath, όπως παρόμοιοι είναι και οι λογιστικοί χειρισμοί για την εφαρμογή της. Η διαφορά με την τεχνική bib bath, είναι ότι η τεχνική μείωσης του εισοδήματος πραγματοποιείται σε μικρότερη κλίμακα, με σκοπό τη μελλοντική επίτευξη χαμηλότερων ζημιών και όχι την επίτευξη κερδών.

1.4.4 Τεχνική αύξησης του εισοδήματος

Η τεχνική χειραγώγησης αύξησης του εισοδήματος έχει σκοπό την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων χρήσης. Σύμφωνα με τους Dechow, Richardson, και Tuna (2003), είναι πιθανό ότι οι εταιρίες που παρουσιάζουν μικρές ζημιές ή αποτελέσματα που είναι πολύ κοντά στο

μηδέν να προβούν σε τεχνικές αύξησης του εισοδήματος. Όπως παρατηρούν και στην έρευνα τους υπάρχουν πολύ λίγες εταιρίες που δηλώνουν μικρές ζημιές, ενώ υπάρχουν πάρα πολλές εταιρίες που δηλώνουν μικρά κέρδη. Με την ανακοίνωση θετικών αποτελεσμάτων, η διοίκηση επιδιώκει να επηρεάσει θετικά τη γνώμη των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Ένας άλλος λόγος σύμφωνα με τους Healy και Wahlen (1999), είναι η επίτευξη του στόχου από μέρους της διοίκησης ώστε να αμειφθεί με το ανάλογο μπόνους. Εφόσον η πορεία της επιχείρησης είναι τέτοια που η διοίκηση της εταιρίας εφαρμόζοντας την τεχνική αύξησης του εισοδήματος θα επιτύχει το μέγιστο μπόνους, τότε θεωρείται πιθανό η διοίκηση να προβεί σε χειραγώγηση του εισοδήματος και των κερδών. Τέλος η διοίκηση μπορεί να προβεί σε τεχνικές αύξησης του εισοδήματος για να αποφύγει την εφαρμογή δυσμενών όρων από την παραβίαση συγκεκριμένων ρητρών στα συμβόλαια δανεισμού της.

1.5 Τρόποι αλλοίωσης των λογιστικών μεγεθών

Οι διοικήσεις των εταιριών μπορούν να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών τους, εκμεταλλευόμενοι το πλήθος λογιστικών επιλογών που έχουν στη διάθεση τους ή το εύρος των αποφάσεων που μπορούν να πάρουν αναφορικά με τη διοίκηση και τη λειτουργία της επιχείρησης. Αυτή η ευελιξία που έχουν δε σημαίνει ότι υποπίπτουν και σε κάποια παράνομη πράξη. Οι πιο διαδεδομένες τακτικές χειραγώγησης των κερδών μπορούν να ταξινομηθούν σε έντεκα κατηγορίες.

1.5.1 Τεχνικές cookie jar reserve

Η τεχνική χειραγώγησης cookie jar reserve σχετίζεται με εκτιμήσεις αναφορικά με μελλοντικά γεγονότα. Σύμφωνα με τα διεθνή λογιστικά πρότυπα η διοίκηση πρέπει να εκτιμά και να καταγράφει υποχρεώσεις που θα πληρωθούν στο μέλλον σαν αποτέλεσμα γεγονότων ή συναλλαγών του τρέχοντος οικονομικού έτους, βασισμένη στη λογιστική καταχώρηση βάσει δεδουλευμένων. Ωστόσο τα μελλοντικά γεγονότα δεν είναι πάντα βέβαια και η διοίκηση βασίζεται σε πιθανές και λογικές εκτιμήσεις. Έτσι παρέχεται στη διοίκηση η δυνατότητα χειραγώγησης μέσω των διαφορετικών εκτιμήσεων που κάθε φορά θα επιλέξει να υιοθετήσει. Αν επιλέξει την υπερεκτίμηση των εξόδων και τα πραγματικά έξοδα αργότερα αποδειχτούν μικρότερα της αρχικής εκτίμησης, τότε η διοίκηση δημιουργεί ένα αποθεματικό, cookie jar reserve, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει στο μέλλον για την ώθηση των κερδών της. Μερικά παραδείγματα εκτιμήσεων με σκοπό τη χειραγώγηση είναι: η εκτίμηση επιστροφής

πωλήσεων, η εκτίμηση για επισφαλείς απαιτήσεις ή για ανεπίδεκτες προς είσπραξη απαιτήσεις, η εκτίμηση για διαγραφή αποθεμάτων, η εκτίμηση για το κόστος των εγγυήσεων και οι προβλέψεις για το κόστος των συντάξεων.

1.5.2 Τεχνικές big bet on the future

Όταν μια συγχώνευση συμβεί, η εταιρία που αποκτάει την άλλη λέγεται πως έχει βάλει ένα μεγάλο στοίχημα στο μέλλον. Επειδή σύμφωνα με τα λογιστικά πρότυπα, η συγχώνευση θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως εξαγορά, παρέχεται η δυνατότητα στη διοίκηση τη εταιρίας που θα αποκτήσει την άλλη να προβεί σε χειραγώγηση κερδών μέσω δύο διαδικασιών. Ο πρώτος τρόπος αναφέρεται στη δυνατότητα της διοίκησης να διαγράψει τα έξοδα έρευνας και ανάπτυξης της συγχωνευμένης εταιρία με αντίστοιχη διαγραφή των κερδών κατά το έτος της συγχώνευσης. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως όταν πραγματικά συμβούν αυτά τα έξοδα στο μέλλον, η εταιρία δε θα χρειαστεί να τα συμπεριλάβει στις οικονομικές της καταστάσεις, δίνοντας μια ανοδική ώθηση στα μελλοντικά της κέρδη. Ο δεύτερος τρόπος είναι η μητρική εταιρία να εκμεταλλευτεί τα κέρδη της αποκτηθείσας επιχείρησης για να δώσει μια ώθηση στα δικά της κέρδη, μέσω των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων.

1.5.3 Εμπλουτισμός του επενδυτικού χαρτοφυλακίου

Σύμφωνα με το διεθνές λογιστικό πρότυπο 39 η αποτίμηση των χρηματοοικονομικών στοιχείων του ενεργητικού, εξαρτάται από την ταξινόμηση τους σε μια από τις τέσσερις κατηγορίες που προβλέπει το πρότυπο:

1. Χρηματοοικονομικά στοιχεία του ενεργητικού τα οποία αποτιμούνται στην εύλογη αξία και τα κέρδη ή οι ζημιές αναγνωρίζονται στα αποτελέσματα της κατάστασης συνολικών εσόδων.
2. Διακρατούμενες μέχρι τη λήξη επενδύσεις οι οποίες αποτιμούνται στο αποσβεσμένο κόστος και τα έσοδα ή έξοδα με βάση τη μέθοδο του πραγματικού επιτοκίου αναγνωρίζονται στα αποτελέσματα της κατάστασης συνολικών εσόδων.
3. Δάνεια και απαιτήσεις τα οποία αποτιμούνται στο αποσβεσμένο κόστος όταν έχουν τακτή λήξη ή στο κόστος όταν δεν έχουν τακτή λήξη και τα έσοδα ή έξοδα με βάση τη μέθοδο του πραγματικού επιτοκίου αναγνωρίζονται στα αποτελέσματα της κατάστασης συνολικών εσόδων.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

4. Διαθέσιμα προς πώληση χρηματοοικονομικά στοιχεία του ενεργητικού τα οποία αποτιμούνται στην εύλογη αξία, ή στο κόστος στην περίπτωση που η εύλογη αξία δεν μπορεί να εκτιμηθεί αξιόπιστα, και τα κέρδη ή ζημιές αναγνωρίζονται στα λοιπά συνολικά έσοδα και σωρευτικά στα ίδια κεφάλαια. Όταν τα στοιχεία αποαναγνωριστούν, το συσσωρευμένο υπόλοιπο που έχει αναγνωριστεί στα ίδια κεφάλαια μεταφέρεται στα αποτελέσματα.

Ανάλογη με τα διεθνή λογιστικά πρότυπα είναι και η κατηγοριοποίηση και αποτίμηση των χρηματοοικονομικών στοιχείων του ενεργητικού που ορίζουν τα GAAP, προσφέροντας αρκετές ευκαιρίες στις επιχειρήσεις για χειραγώγηση κερδών μέσω την εφαρμογή των παρακάτω τεχνικών:

1. Η επιχείρηση μπορεί να προβεί σε ενέργειες χειραγώγησης των αποτελεσμάτων μέσω μιας αλλαγής πολιτικής στην αναγνώριση των χρηματοοικονομικών στοιχείων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι ελληνικές τράπεζες, οι οποίες στη διάρκεια της κρίσης, όπου οι τιμές των ελληνικών κρατικών ομολόγων που κατείχαν μειώθηκαν σημαντικά, προχώρησαν σε μετακίνηση του μεγαλύτερου μέρους των ομολόγων στο χαρτοφυλάκιο διακράτησης μέχρι τη λήξη από το χαρτοφυλάκιο διαθέσιμο προς πώληση, αποφεύγοντας έτσι να γράψουν σημαντικές ζημιές στα αποτελέσματά τους.
2. Η επιχείρηση που θέλει να παρουσιάσει αυξημένα έσοδα μπορεί να πουλήσει ένα αξιόγραφο χαρτοφυλακίου το οποίο έχει απραγματοποίητο κέρδος, αυξάνοντας έτσι τα λειτουργικά έσοδα.
3. Αντίθετα, όταν η επιχείρηση θέλει να παρουσιάσει χαμηλότερα έσοδα μπορεί να πουλήσει ένα αξιόγραφο χαρτοφυλακίου το οποίο έχει απραγματοποίητη ζημιά.
4. Τέλος η επιχείρηση η οποία διαθέτει αξιόγραφα τα έχουν υποστεί προφανή μακροχρόνια πτώση της αξίας τους, μπορεί να τα διαγράψει στη μειωμένη αξία τους, ανεξάρτητα της προηγούμενης ταξινόμησης τους.

1.5.4 Απαλλαγή από προβληματικές εταιρείες

Όταν η επιχείρηση υφίσταται μειώσεις κερδών εξαιτίας κάποιας θυγατρικής της που σημειώνει αρνητικές επιδόσεις, μπορεί να εφαρμόσει κάποια από τις ακόλουθες τεχνικές ώστε να απαλλαγεί από το βάρος της συγκεκριμένης εταιρείας:

1. Η επιχείρηση μπορεί να προχωρήσει στην πώληση της θυγατρικής της, ώστε να απαλλαγεί από τις μελλοντικές μειώσεις των κερδών της.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

2. Σε περίπτωση που από τη διαδικασία της πώλησης προκύπτει σημαντική ζημιά στα αποτελέσματα χρήσης, ίσως είναι προτιμότερο να εφαρμοστεί η τεχνική της απόσπασης της θυγατρικής, μέσω της οποίας οι μετοχές της θυγατρικής διανέμονται ή ανταλλάσσονται μεταξύ των υφιστάμενων μετόχων έτσι ώστε να επωμίζονται αυτοί την προβληματική θυγατρική.
3. Η επιχείρηση τέλος, έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα φορέα ειδικού σκοπού, και να μεταφέρει εκεί τα χρηματοοικονομικά στοιχεία που επιθυμεί, καταγράφοντας τα αντίστοιχα κέρδη ή ζημιές στα αποτελέσματα.

1.5.5 Αλλαγή των λογιστικών προτύπων

Το Συμβούλιο Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (IASB) και το Αμερικανικό Συμβούλιο Προτύπων Χρηματοοικονομικής Λογιστικής (FASB) προχωρούν συχνά σε τροποποιήσεις και αλλαγές των λογιστικών προτύπων αλλά και στη δημιουργία νέων. Οι επιχειρήσεις για την εφαρμογή των νέων προτύπων έχουν συνήθως στη διάθεση τους ένα εύλογο χρονικό διάστημα δύο ή τριών ετών. Η επιλογή της άμεση εφαρμογής των νέων προτύπων ή η επιλογή της ηθελημένης καθυστέρησης της εφαρμογής τους δίνει στις επιχειρήσεις τη δυνατότητα χειραγώγησης. Παρόμοιες δυνατότητες χειραγώγησης δίνουν και οι επιλογές υιοθέτησης βελτιωμένων κανόνων αναγνώρισης εσόδων ή εξόδων.

1.5.6 Υπολογισμός των αποσβέσεων

Οι επιχειρήσεις με τη μέθοδο της απόσβεσης επιμερίζουν και κατανέμουν τα κόστη τα οποία προκύπτουν από τη χρήση ενός περιουσιακού στοιχείου πάγιου ή άυλου, μέσα στο χρόνο. Η απόσβεση λογίζεται ως έξοδο την περίοδο που η εταιρία αναμένεται να ωφεληθεί από τη χρήση των περιουσιακών στοιχείων. Οι επιχειρήσεις μπορούν να εκμεταλλευτούν τον υπολογισμό των αποσβέσεων για να προβούν σε χειραγώγηση κερδών με διάφορους τρόπους.

Η επιλογή της μεθόδου της απόσβεσης μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στα συνολικά έξοδα και κατ' επέκταση στα κέρδη. Για παράδειγμα μία εταιρία η οποία χρησιμοποιεί τη μέθοδο αύξουσας απόσβεσης μπορεί να αποφασίσει να προσανατολιστεί στην σταθερή μέθοδο αν θεωρεί πως αυτή αντανάκλα καλύτερα την ετήσια φθορά του περιουσιακού στοιχείου. Η σταθερή μέθοδος απόσβεσης αποφέρει χαμηλότερες χρεώσεις με αποτέλεσμα να αυξήσει τα τρέχοντα καθαρά έσοδα.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Επίσης, κατά τον υπολογισμό της απόσβεσης ενός περιουσιακού στοιχείου, η επιχείρηση θα εκτιμήσει τη διάρκεια ωφέλιμης ζωής του συγκεκριμένου περιουσιακού στοιχείου. Η επιλογή της επιχείρησης μπορεί να είναι σημαντικά μικρότερη ή μεγαλύτερη από την πραγματική διάρκεια ωφέλιμης ζωής του περιουσιακού στοιχείου, δίνοντας τη δυνατότητα στην επιχείρηση να προβεί σε χειραγώγηση κερδών κατά το δοκούν. Παρόμοια δυνατότητα χειραγώγησης έχει η επιχείρηση υπολογίζοντας την υπολειμματική αξία. Οι διαφορετικές εκτιμήσεις της υπολειμματικής αξίας, μεταβάλλουν και το ποσό των ετήσιων αποσβέσεων και κατά συνέπεια και το συνολικό ποσό των εξόδων και των κερδών.

Μια επιχείρηση τέλος, έχει τη δυνατότητα να διακόψει τις αποσβέσεις ενός περιουσιακού στοιχείου εφόσον σταματήσει τη χρήση του, οπότε και θα λογίζεται ως μη λειτουργικό.

1.5.7 Πώληση και επανεκμίσθωση (leaseback)

Η επιχείρηση δύναται να προβεί σε χειραγώγηση κερδών μέσω των διαδικασιών της πώλησης και της επανεκμίσθωσης. Συγκεκριμένα, μπορεί να πουλήσει ένα μακροχρόνιο περιουσιακού στοιχείου το οποίο έχει απραγματοποίητα κέρδη ή ζημιές, επηρεάζοντας ανάλογα την εικόνα των οικονομικών καταστάσεων. Μεγαλύτερη ευελιξία χειραγώγησης έχει η επιχείρηση εφόσον προχωρήσει σε πώληση ενός πάγιου περιουσιακού της στοιχείου και αμέσως μετά να το ενοικιάσει. Εκμεταλλεζόμενοι τις διατάξεις των λογιστικών προτύπων οι επιχειρήσεις μπορούν να αναγνωρίσουν άμεσα τις ζημιές στα αποτελέσματα, εφόσον από τη συγκεκριμένη συναλλαγή προκύπτουν ζημιές, ενώ στην περίπτωση που από τη συναλλαγή προκύπτουν κέρδη η επιχείρηση μπορεί να αποσβέσει τα κέρδη τμηματικά κατά τη διάρκεια της ζωής του περιουσιακού στοιχείου αν πρόκειται για χρηματοδοτική μίσθωση ή σε αναλογία με τις πληρωμές του ενοικίου εάν πρόκειται για λειτουργική μίσθωση.

1.5.8 Κατάταξη λειτουργικών έναντι μη λειτουργικών κερδών

Οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων αποτελούν έναν ευρύ κύκλο χρηστών όπως οι μέτοχοι, οι πιθανοί επενδυτές, οι δανειστές, οι προμηθευτές, οι λοιποί εμπορικοί πιστωτές, οι πελάτες, το κράτος και τα όργανά του και η διοίκηση και οι εργαζόμενοι. Όλοι οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων στην προσπάθειά τους να λάβουν ορθές οικονομικές αποφάσεις αναφορικά με το μέλλον και την προοπτική μιας επιχείρησης θα εστιάσουν στα λειτουργικά κέρδη. Η διάκριση των κερδών σε λειτουργικά και μη, είναι αρκετά σημαντική καθώς ο

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

χρήστης των οικονομικών καταστάσεων μπορεί να προβλέψει ασφαλέστερα την μελλοντική κερδοφορία της επιχείρησης βασιζόμενος στα λειτουργικά κέρδη, τα οποία πιθανότατα θα συνεχιστούν και στο μέλλον. Αντίθετα, τα μη λειτουργικά κέρδη αποτελούν συνήθως αποτέλεσμα έκτακτων γεγονότων τα δεν αναμένεται να επηρεάσουν τα μελλοντικά κέρδη. Οι επιχειρήσεις εκμεταλλευόμενες το γεγονός ότι η κατηγοριοποίηση σε λειτουργικά κέρδη και μη δεν είναι πάντα ξεκάθαρη αλλά τους δίνεται η δυνατότητα επιλογής, δύνανται να προβούν σε τακτικές χειραγώγησης.

1.5.9 Πρόωρη αποπληρωμή χρεών

Η διοίκηση μιας εταιρίας μπορεί να χειραγωγήσει τα κέρδη της, επιλέγοντας την πρόωρη αποπληρωμή των χρεών της. Όταν τα χρέη αποπληρώνονται νωρίτερα η πληρωμή μετρητών που απαιτείται είναι σημαντικά διαφορετική από τη λογιστική αξία τους, δημιουργώντας λογιστικά κέρδη ή ζημιές. Τα συγκεκριμένα κέρδη ή ζημιές αναφέρονται ως έκτακτο αποτέλεσμα στην κατάσταση συνολικών εσόδων, αλλάζοντας την εικόνα των συνολικών κερδών.

1.5.10 Η χρήση των παραγώγων (derivatives)

Το παράγωγο προϊόν είναι μία διμερής σύμβαση της οποίας η αξία εξαρτάται από την τιμή μίας υποκείμενης αξίας, όπως για παράδειγμα ενός δείκτη ή μιας μετοχής. Η τιμή του παράγωγου προϊόντος συνδέεται άρρηκτα με την εξέλιξη στην τιμή της υποκείμενης αξίας. Έτσι, τα παράγωγα προϊόντα αναφέρονται σε μετοχές, δείκτες μετοχών, ομολογίες, συνάλλαγμα ή εμπορεύματα. Σε αντίθεση με τις υποκείμενες αξίες, οι συμβάσεις των παραγώγων προϊόντων έχουν συνήθως βραχυχρόνια διάρκεια και πάντα συγκεκριμένη ημερομηνία λήξης.

Τα παράγωγα προϊόντα χρησιμοποιούνται κυρίως για τη διαχείριση και τη μετακύλιση του επιχειρηματικού κινδύνου. Τέτοιοι κίνδυνοι μπορεί να είναι η μεταβολή των επιτοκίων, η μεταβολή στην τιμή του πετρελαίου και των λοιπών εμπορευμάτων ή η μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Σύμφωνα με τα διεθνή λογιστικά πρότυπα τα παράγωγα προϊόντα αποτιμώνται στην εύλογη αξία και τα κέρδη ή οι ζημιές από συναλλαγές παραγώγων αναγνωρίζονται άμεσα στο λειτουργικό αποτέλεσμα, προσφέροντας έτσι τη δυνατότητα στις διοικήσεις των επιχειρήσεων να τα χρησιμοποιήσουν για χειραγώγηση κερδών.

1.5.11 Τεχνικές “shrink the ship”

Οι εταιρίες στην περίπτωση αγοράς ιδίων μετοχών δεν υποχρεούνται στην αναγνώριση κερδών ή ζημιών, καθώς η εταιρία και οι μέτοχοι θεωρούνται το ίδιο. Οι επιχειρήσεις με την επαναγορά μετοχών μπορεί να μην επηρεάζουν τα κέρδη άμεσα, ωστόσο επηρεάζουν τα κέρδη ανά μετοχή, ένα δείκτη που χρησιμοποιείται ευρέως από το επενδυτικό κοινό.

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς στην προσπάθεια της να περιορίσει τις τακτικές χειραγώγησης έχει προχωρήσει σε σύσταση προς τις εισηγμένες εταιρίες του ΧΑ, επιστώντας τους την προσοχή ότι η αγορά ιδίων μετοχών θα πρέπει να αποσκοπεί είτε στην ακύρωσή τους με μείωση του μετοχικού τους κεφαλαίου, είτε στη διανομή τους στο προσωπικό, είτε στην εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από μετατρέψιμο ομολογιακό δάνειο, είτε τέλος στη στήριξη της μετοχής με γνώμονα την προστασία της περιουσίας των μικρομετόχων εφόσον η τιμή της μετοχής είναι σημαντικά χαμηλότερη από την τιμή που αντιστοιχεί στα δεδομένα της αγοράς και στην οικονομική κατάσταση και τις προοπτικές της εταιρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

2.1 Γενικά

Ο ευρύτερος χρηματοπιστωτικός τομέας βασίζεται αρκετά στις αξιόπιστες πληροφορίες που παρέχουν οι οικονομικές καταστάσεις των εταιριών, των τραπεζών και των οργανισμών. Η εικόνα των οικονομικών καταστάσεων αποτελεί έναν οδηγό σε σημαντικές αποφάσεις που μπορεί να αφορούν επενδύσεις ή δανειακές συμβάσεις. Οι αναξιόπιστες και οι παραπλανητικές οικονομικές καταστάσεις είναι πιθανό να οδηγήσουν τους χρήστες τους σε λανθασμένες αποφάσεις, σε απώλειες χρημάτων και φυσικά σε κλονισμό της εμπιστοσύνης τους. Επομένως κρίνεται πολύ σημαντικός ο ρόλος του εξωτερικού ελέγχου.

2.2 Σκοπός εξωτερικού ελέγχου

Ο εξωτερικός έλεγχος αναφέρεται στις διαδικασίες και εργασίες των ορκωτών ελεγκτών, οι οποίοι έχοντας τα απαραίτητα προσόντα και αφού συλλέξουν τα απαραίτητα στοιχεία καλούνται να εκφράσουν τη γνώμη τους για το κατά πόσο οι οικονομικές καταστάσεις έχουν συνταχθεί σύμφωνα με τις γενικά παραδεκτές αρχές της λογιστικής και αν αυτές απεικονίζουν ακριβοδίκαια την οικονομική θέση και τα αποτελέσματα της ελεγχόμενης εταιρίας.

Ωστόσο σημαντικές είναι και οι εναλλακτικές ωφέλειες που προκύπτουν από τον εξωτερικό έλεγχο. Καθώς ο εξωτερικός ελεγκτής γνωρίζει άριστα την οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης μπορεί να συμβουλευσει την εκάστοτε διοίκηση σχετικά με ζητήματα βελτίωσης του εσωτερικού ελέγχου, ανάπτυξης των λογιστικών πληροφοριακών συστημάτων καθώς και να δώσει φορολογικές, επενδυτικές και χρηματοοικονομικές συμβουλές. Ο εξωτερικός έλεγχος παρέχει ωφέλεια τόσο για την ίδια την επιχείρηση, όσο και για τα ενδιαφερόμενα μέρη όπως το επενδυτικό κοινό, οι δανειστές, οι εργαζόμενοι, αλλά συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι ωφελεί ακόμα και την ίδια την κοινωνία, σαν σύνολο, μιας και εξασφαλίζει την ομαλή λειτουργία των αγορών.

Μια σύγχρονη ελεύθερη καπιταλιστική οικονομία μπορεί να επιβιώσει μόνο αν υπάρχει αξιόπιστη ενημέρωση μεταξύ των μερών που έχουν ενδιαφέρον για τη χρηματοοικονομική κατάσταση και την επίδοση μια εταιρίας. Η οικονομία θα πατάει σε πιο στέρεες βάσεις αν

αυτή η ενημέρωση είναι ακριβής, διαφανής και αμερόληπτη. Ο σκοπός του εξωτερικού ελέγχου επομένως είναι να βελτιώσει και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων στις διοικήσεις των εταιριών, οι οποίες είναι και υπεύθυνες για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων.

2.3 Αναγκαιότητα εξωτερικού ελέγχου.

Ο εξωτερικός ελεγκτής αποτελεί ένα από τα τρία θεσμικά όργανα της ανώνυμης εταιρίας, μαζί με το διοικητικό συμβούλιο και τη γενική συνέλευση, γεγονός που υποδηλώνει και τη μεγάλη σημασία που αποδίδεται στο ρόλο του και το έργο του. Η ανάγκη για την αξιόπιστη πληροφόρηση των ενδιαφερόμενων χρηστών των οικονομικών καταστάσεων, ανακύπτει κυρίως από τους παρακάτω λόγους.

Ένας παράγοντας που κάνει αναγκαία την υπηρεσία του εξωτερικού ελέγχου είναι η διαστρέβλωση των οικονομικών καταστάσεων και η χειραγώγηση των κερδών των επιχειρήσεων, από μέρους της διοίκησης. Οι διοικήσεις των επιχειρήσεων έχουν σημαντικά κίνητρα να χειραγωγήσουν τις οικονομικές καταστάσεις, είτε παρουσιάζοντας αυξημένα έσοδα είτε μειωμένα, εκπληρώνοντας τα προσωπικά τους οφέλη και φιλοδοξίες ή λειτουργώντας με γνώμονα το συμφέρον της εταιρίας. Η ύπαρξη πάρα πολλών αλλά και ισχυρών κινήτρων για χειραγώγηση των κερδών των επιχειρήσεων, τα οποία έχουν αναλυθεί λεπτομερώς σε προηγούμενο κεφάλαιο, καθιστούν απαραίτητη την ελεγκτική διαδικασία.

Ίσως ο πιο επίκαιρος λόγος για την παροχή ουσιαστικού εξωτερικού ελέγχου και αξιόπιστης πληροφόρησης είναι οι σημαντικές συνέπειες από την ύπαρξη μη αξιόπιστων οικονομικών καταστάσεων. Εν έτη 2013 και η παγκόσμια οικονομία δεν έχει συνέλθει ακόμα από τη χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε το Σεπτέμβριο του 2008 με την κατάρρευση του αμερικάνικου κολοσσού Lehman Brothers. Οι συνέπειες που ακολούθησαν αυτό το γεγονός ήταν ολέθριες. Πάνω από τριάντα εκατομμύρια άτομα οδηγήθηκαν στην ανεργία μέσα στα επόμενα τέσσερα χρόνια, ενώ αρκετοί ήταν αυτοί που χάσανε τα χρήματά τους και τα σπίτια τους. Χρήματα χάσανε και αρκετοί ασφαλισμένοι μέσω των ασφαλιστικών ταμείων που συνήθιζαν να επενδύουν τα αποθεματικά τους σε υψηλής ποιότητας και διαβάθμισης με χαμηλό ποσοστό επενδυτικού κινδύνου χρηματοοικονομικά στοιχεία. Επίσης μέρος των ζημιών που προκύψανε από την κρίση κλήθηκαν να επωμιστούν και να πληρώσουν και οι φορολογούμενοι αρκετών κρατών. Αν η ποιότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης των ενδιαφερόμενων μερών ήταν άριστη και αξιόπιστη, η συγκεκριμένη κρίση θα είχε αποφευχθεί

ή θα ήταν πολύ μικρότερες οι επιπτώσεις της, γεγονός που καθιστά ακόμη σημαντικότερη τη διαδικασία του εξωτερικού ελέγχου καθώς και το ρόλο του ελεγκτή.

Η υπηρεσία του εξωτερικού ελέγχου κρίνεται σημαντική εξαιτίας και της πολυπλοκότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Η χρηματοοικονομική πληροφόρηση μπορεί να είναι αρκετά περίπλοκη και έτσι είναι δύσκολο να καθοριστεί ο ακριβής και σωστός τρόπος παρουσίασης τους. Έτσι, δίνεται ένα περιθώριο ευελιξίας στις διοικήσεις για παραπλανητική παρουσίαση της εικόνας των εταιριών τους. Επίσης κάποιες συμβάσεις και παράγωγα χρηματοοικονομικά στοιχεία είναι αρκετά περίπλοκα από μόνα τους, ώστε να καλείται η γνώμη ενός ειδικού για το αν δύναται η άγνωστη μελλοντική τους έκβαση να επηρεάσει και τη συνολική εικόνα της εταιρίας.

Τέλος, η ελεγκτική υπηρεσία του εξωτερικού ελεγκτή κρίνεται απαραίτητη εξαιτίας της απόστασης των εταιριών από τα ενδιαφερόμενα μέρη, τόσο σε γεωγραφικούς όσο και σε όρους άμεσης πληροφόρησης. Τα ενδιαφερόμενα μέρη συχνά δεν έχουν τη δυνατότητα είτε να επισκεφτούν τις εταιρίες, καθώς για παράδειγμα, μπορεί μια εταιρία να έχει αρκετά εργοστάσια ή να τα έχει σε διαφορετικά μέρη του κόσμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γεωγραφική απόστασης αποτελεί η περίπτωση κάποιων εταιριών του ελληνικού χρηματιστηρίου την περίοδο του 1999, όπου αν οι επενδυτές είχαν επισκεφτεί τις εταιρίες στις οποίες είχαν επενδύσει, σε κάποιες περιπτώσεις πιθανότατα να είχαν αναθεωρήσει τις επενδυτικές τους αποφάσεις, καθώς θα διαπίστωναν ότι η χρηματιστηριακή τους αξία είναι μάλλον υπερτιμημένη. Επίσης είναι προφανές ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν έχουν τη δυνατότητα να επιθεωρήσουν ή να ελέγξουν τις λογιστικές εγγραφές ή τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων, καθιστώντας το ρόλο του ελεγκτή αρκετά σημαντικό.

2.4 Η ποιότητα του εξωτερικού ελέγχου

Η ποιότητα του ελέγχου σύμφωνα με τη De Angelo (1981) ορίζεται ως, η συνδυασμένη πιθανότητα πρώτα του εντοπισμού και κατόπιν της αναφοράς ουσιαστικών λαθών που εμφανίζονται στις οικονομικές καταστάσεις. Η ανακάλυψη των σφαλμάτων των οικονομικών καταστάσεων αναφέρεται στις γνώσεις και την ικανότητα των ελεγκτών ενώ η αναφορά των λαθών από μέρους των ελεγκτών αναφέρεται στα κίνητρα που έχουν για να προχωρήσουν στη γνωστοποίηση και φυσικά στο βαθμό ανεξαρτησίας τους. Οι Myers J., Myers L., και Omer. (2003) αναφέρουν για την ποιότητα του ελέγχου ότι δεν εξαντλείται μόνο στην τήρηση ή μη των γενικά αποδεκτών κανόνων λογιστικής αλλά στηρίζεται στην προσωπικότητα, στον σκεπτικισμό και την αμεροληψία του ελεγκτή. Έτσι όταν ο ελεγκτής είναι σε θέση να

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

περιορίσει τις ακραίες και επιβλαβείς ενέργειες της διοίκησης τότε ο η ποιότητα του ελέγχου είναι σαφώς πιο αναβαθμισμένη. Ο Wallace (1980) επίσης ορίζει την ποιότητα του εξωτερικού ελέγχου ως το μέτρο της ικανότητας του ελεγκτή να μειώσει τα σφάλματα και τη μεροληψία και να βελτιώσει τη διαύγεια των οικονομικών καταστάσεων, ενώ οι Watkins, Hillison και Morecroft (2004), ορίζουν την ποιότητα του ελέγχου ως την ικανότητα του ελεγκτή να μειώσει τις διαφορές ανάμεσα στα γεγονότα που εμφανίζονται στις οικονομικές καταστάσεις και στα γεγονότα που πραγματικά συμβαίνουν.

Η ανάγκη για έλεγχο προκύπτει εκτός των άλλων και από τη σχέση αντιπροσώπευσης μεταξύ των ιδιοκτητών μιας επιχείρησης και της διοίκησης της. Σύμφωνα με αυτή τη σχέση οι ιδιοκτήτες αναθέτουν στα διοικητικά στελέχη τη διοίκηση της επιχείρησης εκχωρώντας τους τις ανάλογες εξουσίες, με κύριο σκοπό να λειτουργούν με γνώμονα την καλύτερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Η ανησυχία πολλών ιδιοκτητών για τις ενέργειες της διοίκησης τους έχει οδηγήσει σε αναζήτηση υψηλής ποιότητας εξωτερικού ελέγχου. Η ανεξαρτησία των ελεγκτών και η ποιότητα του ελέγχου σύμφωνα με τον Yamani (1991), θεωρείται σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την επιλογή του ελεγκτή. Ο Hammed (1995), διαπίστωσε ότι οι πιο σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα του ελέγχου είναι η εμπειρία του ελεγκτή, η ειλικρίνεια του και η γνώση του στα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα. Στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάμε πληθώρα μελετών αναφορικά με την ποιότητα του ελέγχου και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Παρακάτω παρουσιάζουμε τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα του ελέγχου.

2.4.1 Εσωτερικός έλεγχος

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελείται από όλα τα μέτρα που λαμβάνει η διοίκηση και τις διαδικασίες που ακολουθεί, για να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία της επιχείρησης. Επιπλέον, βελτιώνει τις λειτουργίες της επιχείρησης, με σκοπό την αποτίμηση και διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου, αποβλέποντας στον περιορισμό ή την εξάλειψη του, ώστε η διοίκηση να είναι σε θέση να τον διαχειρισθεί για την επίτευξη των στρατηγικών της στόχων (Colbert 2002, Rittenberg 1999). Ο εσωτερικός έλεγχος βρίσκεται κάτω από την εποπτεία της επιτροπής ελέγχου, οπότε θα πρέπει να προσεχτούν τυχόν αδυναμίες ή προβλήματα στη μεταξύ τους σχέση. Η επιτροπή ελέγχου παίζει σημαντικό ρόλο στην επίβλεψη του εσωτερικού ελέγχου διασφαλίζοντας την ποιότητα των οικονομικών καταστάσεων αλλά και τις διαδικασίες της εταιρικής διακυβέρνησης. Οι εταιρίες με υψηλής

ποιότητας επιτροπές ελέγχου είναι λιγότερο πιθανό να παρουσιάζουν αδυναμίες στις διαδικασίες εσωτερικού ελέγχου, από ότι οι εταιρίες με χαμηλότερης ποιότητας επιτροπές ελέγχου.

2.4.2 Το μέγεθος των ελεγκτικών εταιριών

Οι μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες είναι σε θέση και έχουν την τεχνογνωσία να εκτελούν πιο αποτελεσματικές ελεγκτικές εργασίες και κατά συνέπεια οι πληροφορίες που παρέχουν να είναι πιο αξιόπιστες (Beatty 1989, Titman και Trueman 1986). Επίσης πλήθος μελετών έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του μεγέθους των ελεγκτικών εταιριών και της ποιότητας του ελέγχου. Η De Angelo (1981) διαπίστωσε ότι οι μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες παρέχουν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ελέγχου επειδή έχουν λιγότερα κίνητρα λόγου του μεγέθους τους να παρακάμψουν τα αυστηρά πρότυπα λειτουργίας τους και τα ελεγκτικά πρότυπα. Οι Doruch και Simunic (1982) διαπίστωσαν ότι οι μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες διενεργούν υψηλής ποιότητας ελέγχους καθώς έχουν και τους ανάλογους πόρους και μέσα στη διάθεση τους, ενώ και οι Moore και Scott (1989) διαπίστωσαν ότι το μέγεθος των ελεγκτικών εταιριών είναι θετικά συσχετισμένο με την έκταση και αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών ενεργειών.

Εφόσον το μέγεθος του ελεγκτή συσχετίζεται θετικά με την ποιότητα του ελέγχου, παρέχεται στους ενδιαφερόμενους ένας παρατηρήσιμος παράγοντας που επηρεάζει την ποιότητα του ελέγχου. Τα ενδιαφερόμενα μέρη θα γνωρίζουν λοιπόν, ότι υπάρχει υψηλή ποιότητα στις ελεγκτικές διαδικασίες όταν το μέγεθος τους ελεγκτή είναι μεγάλο, οπότε θα έχουν και μεγαλύτερη εμπιστοσύνη αναφορικά με την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων των ελεγχόμενων εταιριών.

2.4.3 Οι αμοιβές των ελεγκτών

Οι αμοιβές των ελεγκτών περιλαμβάνουν όλα τα ποσά που πληρώνουν οι επιχειρήσεις στους εξωτερικούς ορκωτούς ελεγκτές για τις ελεγκτικές τους υπηρεσίες αλλά και για κάποιες μη ελεγκτικές υπηρεσίες όπως οι συμβουλευτικές υπηρεσίες. Οι αμοιβές των ελεγκτών δε θα πρέπει να είναι αρκετά υψηλές καθώς σύμφωνα με τους Kinney και Libby (2002), οι υψηλές αμοιβές αποτελούν παράγοντα απειλής της ανεξαρτησίας των ελεγκτών. Ωστόσο άλλοι

ερευνητές όπως ο Francis (2004), έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι υψηλές αμοιβές των ελεγκτών υποδηλώνουν την ύπαρξη υψηλής ποιότητας ελέγχου.

Η ελεγκτική συχνά έχει κατηγορηθεί για σκάνδαλα και παραλείψεις, γεγονός που οδήγησε και σε αυστηρότερους κανονισμούς με σκοπό την αύξηση της ποιότητας του ελέγχου. Η βελτίωση και αυστηροποίηση των ελεγκτικών και λογιστικών προτύπων ασκεί πίεση για άνοδο των αμοιβών των ελεγκτών ως αποτέλεσμα της αύξησης της πολυπλοκότητας της λογιστικής και ελεγκτικής, (Kim, Liu και Zheng, 2012; Taylor και Simon, 1999). Ο ελεγκτής θα πρέπει να μείνει μακριά από πιέσεις για να διατηρήσει την αντικειμενικότητα και ανεξαρτησία του. Επίσης σύμφωνα με το Lee (2002), ο ελεγκτής θα πρέπει να αφοσιωθεί στον έλεγχο ένα εύλογο χρονικό διάστημα, με τη βοήθεια υψηλών προσόντων προσωπικού, με σκοπό να επιτευχθεί η υψηλή ποιότητα του ελέγχου. Οι υπηρεσίες υψηλής ποιότητας όμως απαιτούν και υψηλότερες αμοιβές, αρκεί να μη είναι υπερβολικά αυξημένες οπότε μάλλον δε θα έχουν τα ανάλογα ποιοτικά αποτελέσματα.

Οι ελεγκτικές εταιρίες με μεγάλη φήμη αναγνωρίζεται ότι παρέχουν και καλύτερες υπηρεσίες ελέγχου, τις οποίες οι επιχειρήσεις είναι διατεθειμένες να πληρώσουν ακριβότερα. Σύμφωνα με το Sharma (2003), υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι υψηλές αμοιβές των ελεγκτών σχετίζονται θετικά με τη συχνότητα συνεδριάσεων των ελεγκτικών επιτροπών. Αρκετοί ερευνητές συμφωνούν ότι σε μια ανταγωνιστική αγορά οι καλύτερες ελεγκτικές υπηρεσίες προσφέρονται σε υψηλότερη τιμή. Επίσης, οι Simon και Francis, (1988) διαπίστωσαν ότι οι επιχειρήσεις πληρώνουν ακριβότερα για τις ελεγκτικές υπηρεσίες από τις μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες, υποδεικνύοντας θετική σχέση της ποιότητας του ελέγχου με το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας.

2.4.4 Ανεξαρτησία του ελεγκτή

Η ανεξαρτησία του ελεγκτή είναι η κύρια συμπεριφορά που απαιτείται από τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων κατά τη διενέργεια ενός ελέγχου. Ενεργώντας ανεξάρτητα οι ελεγκτές μπορούν να διασφαλίσουν τους χρήστες για την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων. Μια ανεξάρτητη επιτροπή ελέγχου βελτιώνει την ανεξαρτησία των ορκωτών ελεγκτών και διασφαλίζει ότι οι ελεγκτές θα μείνουν ανεπηρέαστοι από επιρροές της διοίκησης. Η επιτροπή ελέγχου μπορεί να διοργανώνει συναντήσεις χωρίς την παρουσία της διοίκησης ενισχύοντας έτσι τη ανεξαρτησία του ελεγκτή. Η ανεξαρτησία των ελεγκτών

επομένως ενισχύει την ποιότητα του ελέγχου και κατά συνέπεια την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων.

Ο Barlett (1991) περιγράφει την ανεξαρτησία του ελεγκτή ως ένα χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των ελεγκτών, σύμφωνα με το οποίο λειτουργούν αμερόληπτοι όταν διεξάγουν τον έλεγχο από την αρχική φάση του σχεδιασμού μέχρι την τελική φάση της γνωστοποίησης. Οι Geiger και Raghunandan, (2002), διαπίστωσαν ότι οι ελεγκτές με μεγαλύτερη εμπειρία είναι πιθανότερο να είναι ανεξάρτητοι. Οι ελεγκτές που είναι ανεξάρτητοι παρέχουν υψηλής ποιότητας ελεγκτικές υπηρεσίες και είναι λιγότερο πιθανό να υποκύψουν σε πιέσεις ή επιρροές. Οι Wright και Wright, (1997) υποστήριξαν ότι η ανεξαρτησία είναι η καρδιά της ακεραιότητας τη ελεγκτικής διαδικασίας. Όταν οι πελάτες διαπραγματεύονται με τους ελεγκτές θέματα χρηματοοικονομικής πληροφόρησης οι ελεγκτές πρέπει να διατηρούν την ακεραιότητα της ανεξάρτητης ελεγκτικής διαδικασίας η οποία απαιτείται άλλωστε και από τα ελεγκτικά πρότυπα. Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι η ανεξαρτησία των ελεγκτών, αυξάνει την ποιότητα του ελέγχου, ενισχύοντας την εμπιστοσύνη του ευρύτερου κοινού και αυξάνοντας την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων.

2.4.5 Η φήμη του ελεγκτή

Η φήμη του ελεγκτή είναι στενά συνδεδεμένη, σύμφωνα με τους Choi και Jeter (1992), με τις αντιδράσεις των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων όταν γνωστοποιείται η έκθεση του ελεγκτή. Όταν η φήμη ενός ελεγκτή είναι μεγάλη, θεωρείται ότι η ποιότητα του ελέγχου είναι επίσης υψηλή οπότε μεγάλη θα είναι και η αντίδραση των ενδιαφερομένων καθώς θα δώσουν την πρέπουσα σημασία στην έκθεση του ελεγκτή. Όταν η ποιότητα του ελέγχου μειώνεται, η έκθεση του ελέγχου παρέχει μικρότερο επίπεδο ασφάλειας στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων και υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα τα βιβλία της επιχείρησης και οι οικονομικές της καταστάσεις να έχουν υποστεί χειραγώγηση.

Η φήμη των ελεγκτών για συνεπείς υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ελέγχου αυξάνουν την πιθανότητα οι διοικήσεις των επιχειρήσεων να δώσουν μεγάλη προσοχή στα ευρήματά τους, να αποδεχθούνε τα αποτελέσματα τους και να εφαρμόσουνε τις προτάσεις τους, αυξάνοντας και την ποιότητα των οικονομικών καταστάσεων. Η φήμη των ελεγκτών χτίζεται με την πάροδο του χρόνου και με τη συνεχή παροχή από τους ελεγκτές υψηλής ποιότητας ελεγκτικές υπηρεσίες.

Έχει αποδειχθεί από αρκετές μελέτες ότι η φήμη των ελεγκτών είναι πολύ σημαντική για την ποιότητα του ελέγχου. Οι εξωτερικοί χρήστες των οικονομικών καταστάσεων χρησιμοποιούν τις οικονομικές καταστάσεις για τη πληροφόρηση τους και έπειτα τη λήψη σημαντικών αποφάσεων. Σύμφωνα με τη DeAngelo (1981), επειδή οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων δεν έχουν τη δυνατότητα να προσδιορίσουν την ποιότητα του ελέγχου και των οικονομικών καταστάσεων, βασίζονται στη φήμη του ελεγκτή ως μια μεταβλητή που θα τους δώσει εμπιστοσύνη για την ποιότητα του ελέγχου και κατ' επέκταση των οικονομικών καταστάσεων.

2.4.6 Ελεγκτές ειδήμονες των επιχειρήσεων

Οι ειδήμονες της βιομηχανίας και των επιχειρήσεων είναι οι ελεγκτές που έχουν εξειδικευτεί στις ελεγκτικές υπηρεσίες των αντίστοιχων κλάδων των επιχειρήσεων και έχουν άριστη γνώση του συγκεκριμένου αντικειμένου. Η ειδίκευση των ελεγκτών στις ελεγκτικές υπηρεσίες των επιχειρήσεων έχει αποτελέσει κύριο θέμα στη διεθνή βιβλιογραφία της ελεγκτικής. Αρκετοί είναι οι ερευνητές που έχουν μελετήσει τη σχέση μεταξύ ειδίκευσης των ελεγκτών στις επιχειρήσεις σε συνάρτηση με την αποτελεσματικότερη εκτέλεση των ελεγκτικών διαδικασιών και την υψηλή ποιότητα του ελέγχου.

Αναφορικά με την απόδοση των ελεγκτών οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι ειδικευμένοι ελεγκτές παρέχουν πιο ακριβείς και αποτελεσματικές υπηρεσίες ελέγχου. Οι Solomon και Shields (1999) διαπίστωσαν ότι οι εξειδικευμένοι στις επιχειρήσεις ελεγκτές ασκώντας υπηρεσίες ελέγχου υψηλής ποιότητας συμβάλλουν στην καλύτερη ποιότητα και πιο ακριβή εικόνα των οικονομικών καταστάσεων. Σύμφωνα με τον Krishnan (2003) οι πιο αποτελεσματικοί έλεγχοι διεξάγονται από εξειδικευμένους ελεγκτές που εστιάζουν σε έναν συγκεκριμένο κλάδο. Επίσης οι αποδόσεις και ενέργειες των ειδικών από τους μη ειδικούς ελεγκτές παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές. Η μελέτη της Taylor (2000) έδειξε ότι οι ειδικοί ελεγκτές τους τραπεζικού τομέα διαφέρουν σημαντικά από τους μη ειδικούς στην αξιολόγηση του κινδύνου και στις εκτιμήσεις των δανείων πληρωτέων, ενώ οι ενέργειες τους είναι όμοιες όσο αφορά πιο γενικές και συνηθισμένες λογιστικές διαδικασίες όπως η αποτίμηση των παγίων. Οι Maletta και Wright (1996) επίσης παρατήρησαν ότι ελεγκτές που είναι ειδικευμένοι σε κάποιο συγκεκριμένο κλάδο ανιχνεύουν αποτελεσματικότερα σφάλματα και λάθη κατά τον έλεγχο τους σε σχέση με τους μη ειδικούς. Σύμφωνα με τους O'Keefe, King και Gaver (1994), οι ειδικευμένοι ελεγκτές σε κάποιο κλάδο της οικονομίας, επιδιώκοντας να διατηρήσουν τη

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

φήμη τους, αυξάνουν τη συμμόρφωση τους με τα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα, γεγονός που βελτιώνει περαιτέρω την ποιότητα του ελέγχου.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η ποιότητα του ελέγχου σχετίζεται θετικά με την ύπαρξη εξειδικευμένων ελεγκτών. Οι ειδικευμένοι ελεγκτές προσφέρουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και ασφάλεια στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων καθώς είναι σε θέση να ανιχνεύσουν αποτελεσματικότερα σφάλματα και παραλείψεις αλλά και να εφαρμόσουν καλύτερα τα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα. Οι ειδικευμένοι ελεγκτές προσδίδουν αξία στην ελεγχόμενη εταιρία ενώ συμβάλλουν στην αύξηση της αξιοπιστίας των οικονομικών καταστάσεων.

2.4.7 Η επιστημονική κατάρτιση των ελεγκτών

Η αξία του ελέγχου σύμφωνα με την DeAngelo (1981) έγκειται στην ικανότητα του ελεγκτή να εντοπίσει τα σφάλματα και παραλείψεις των οικονομικών καταστάσεων και στην πιθανότητα να αναφέρει τα συγκεκριμένα σφάλματα. Για να είναι ικανός ο ελεγκτής να εντοπίσει τα διάφορα λάθη των οικονομικών καταστάσεων θα πρέπει να έχει την κατάλληλη επιστημονική κατάρτιση. Οι ελεγκτές που διαθέτουν την κατάλληλη επιστημονική κατάρτιση και τις ανάλογες πιστοποιήσεις έχει αποδειχθεί ότι είναι σε θέση να παρέχουν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ελέγχου. Ο Sundgren (1998) διαπίστωσε ότι οι μη πιστοποιημένοι ορκωτοί ελεγκτές παρέχουν χαμηλότερης ποιότητας ελεγκτικές υπηρεσίες και χαμηλότερη ασφάλεια στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων από ότι οι πιστοποιημένοι ορκωτοί ελεγκτές. Επίσης αρκετοί είναι οι ερευνητές που έχουν διαπιστώσει θετική σχέση μεταξύ της ποιότητας του ελέγχου και της επιστημονικής κατάρτισης των ελεγκτών. Η κατάρτιση των ελεγκτών περιλαμβάνει το υψηλό επίπεδο της εκπαίδευσης, τον ανάλογο τίτλο πιστοποίησης των ορκωτών ελεγκτών και την εργασιακή εμπειρία. Η επιστημονική κατάρτιση των ελεγκτών έχει αποδειχθεί ότι είναι θετικά συσχετισμένη με τις αμοιβές των ελεγκτών, όπως θετική συσχέτιση υπάρχει ανάμεσα στις αμοιβές των ελεγκτών και το μέγεθος των ελεγκτών, παράγοντα που επηρεάζει την ποιότητα του ελέγχου. Τα διεθνή λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα παρέχουν μια ασφάλεια ελάχιστης ποιότητας ελέγχου στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, η οποία ασφάλεια και ποιότητα του ελέγχου αυξάνεται στις περιπτώσεις που οι ελεγκτικές υπηρεσίες παρέχονται από πιστοποιημένους ορκωτούς ελεγκτές που διαθέτουν την ανάλογη επιστημονική κατάρτιση.

2.5 Οι ανώνυμες εταιρίες που υποχρεώνονται σε άσκηση ελέγχου από ορκωτούς λογιστές

Στο άρθρο 3 του Π.Δ. 226 περί συστάσεως και λειτουργίας του σώματος ορκωτών ελεγκτών λογιστών, ορίζεται ρητά ότι ορισμένες κατηγορίες ανωνύμων εταιρειών υποχρεούνται να χρησιμοποιούν για τον έλεγχό τους, ελεγκτές από το σώμα ορκωτών ελεγκτών λογιστών. Αυτές οι εταιρείες είναι:

- α) Οι τραπεζικές, οι ασφαλιστικές, οι εταιρείες επενδύσεων χαρτοφυλακίου, οι εταιρείες διαχείρισεως αμοιβαίων κεφαλαίων και οι εταιρείες χρηματοδοτικών μισθώσεων.
- β) Οι ανώνυμες εταιρείες των οποίων οι μετοχές είναι εισαγμένες στο χρηματιστήριο, καθώς και αυτές που το μετοχικό τους κεφάλαιο, εν όλο ή εν μέρει, έχει αναληφθεί με δημόσια εγγραφή.
- γ) Οι εταιρείες παροχής επενδυτικών υπηρεσιών - Ε.Π.Ε.Υ.
- δ) Οι χρηματιστηριακές Α.Χ.Ε.
- ε) Οι ανώνυμες ποδοσφαιρικές και καλαθοσφαιρικές εταιρείες.
- στ) Οι εταιρείες υδρεύσεως και αποχετεύσεως.
- ζ) Η κτηματική εταιρία του δημοσίου.
- η) Οι ανώνυμες εταιρείες που υποχρεούνται να συντάσσουν ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις, καθώς και οι συνδεδεμένες με αυτές επιχειρήσεις.
- θ) Οι ανώνυμες εταιρείες, οι οποίες υπερβαίνουν τα όρια της παραγράφου 6 του άρθρου 42α του Κ.Ν. 2190/20.

Εκτός από τις παραπάνω ανώνυμες εταιρίες υποχρεωτικός είναι και ο έλεγχος από ορκωτούς ελεγκτές και στις περιπτώσεις των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, πλην των δήμων και κοινοτήτων και των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου που εξυπηρετούν δημόσιο ή κοινωφελή σκοπό και επιχορηγούνται από το κράτος ή απολαύουν ιδιαίτερων προνομίων, βάσει ειδικής διατάξεως νόμου ή κατ' εξουσιοδότηση τούτου. Επίσης, πολλές ανώνυμες εταιρείες χρησιμοποιούν ορκωτούς ελεγκτές, παρότι δεν έχουν τέτοια υποχρέωση από το νόμο. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει σχετική διάταξη στο καταστατικό της εταιρίας, απαιτείται απόφαση της γενικής συνελεύσεως.

2.5.1 Τα κριτήρια για την υπαγωγή των ανωνύμων εταιριών σε έλεγχο από ορκωτούς ελεγκτές λογιστές

Η άσκηση εξωτερικού ελέγχου από ορκωτούς ελεγκτές λογιστές στις ανώνυμες εταιρίες που αναφέρθηκε παραπάνω μπορεί να γίνει υποχρεωτική εφόσον οι ανώνυμες εταιρίες πληρούν κάποια κριτήρια. Συγκεκριμένα για να ενταχθεί μια Α.Ε. σε υποχρεωτικό τακτικό έλεγχο της οικονομικής διαχειρίσεως και των οικονομικών καταστάσεων από ορκωτούς ελεγκτές θα πρέπει να πληροί έστω τα δύο από τα παρακάτω τρία κριτήρια:

1. Το σύνολο του ισολογισμού της επιχείρησης (όπως προκύπτει από το άθροισμα των στοιχείων Α μέχρι Ε στο υπόδειγμα ισολογισμού του Γενικού Λογιστικού Σχεδίου), πρέπει να είναι ίσο ή μεγαλύτερο των δύο εκατομμυρίων πεντακοσίων χιλιάδων ευρώ.
2. Ο καθαρός κύκλος των εργασιών της επιχείρησης πρέπει να είναι ίσος ή μεγαλύτερος των πέντε εκατομμυρίων.
3. Ο μέσος όρος προσωπικού που απασχόλησε η επιχείρηση μέσα στην διαχειριστική χρήση πρέπει να ίσος ή μεγαλύτερος των πενήντα ατόμων.

Αντίστοιχα εάν μία επιχείρηση δεν ξεπερνά τα όρια σε τουλάχιστον δύο από τα παραπάνω κριτήρια τότε δεν υπάγεται σε υποχρεωτικό έλεγχο και αν υπαγόταν τότε παύει να υπάγεται αν τα όρια της είναι για τουλάχιστον δύο συνεχόμενες διαχειριστικές περιόδους κάτω από τα αναφερόμενα κριτήρια. Σε κάθε περίπτωση, το καταστατικό εταιρίας που ιδρύεται με μετοχικό κεφάλαιο τουλάχιστον 3.000.000 ευρώ, προβλέπει έλεγχο από ορκωτό ελεγκτή.

Οι εταιρίες οι οποίες έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών πάνω από 1.000.000 ευρώ έως 5.000.000 και δεν υπερβαίνουν τα δύο από τα τρία κριτήρια που προαναφέραμε ελέγχονται από δύο τουλάχιστον ελεγκτές, οι οποίοι δεν είναι απαραίτητο να είναι μέλη του Σ.Ο.Ε.Λ., όμως θα πρέπει να είναι πτυχιούχοι ανωτάτων σχολών, μέλη του οικονομικού επιμελητηρίου Ελλάδος (Ο.Ε.Ε.) και κάτοχοι άδειας επαγγέλματος λογιστή φοροτεχνικού Α' τάξεως, ενώ οι ανώνυμες εταιρίες των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών τους δεν ξεπερνά το 1.000.000 ευρώ δεν υπόκεινται σε έλεγχο από ορκωτούς ελεγκτές λογιστές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3 ΟΡΚΩΤΟΙ ΕΛΕΓΚΤΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

3.1 Γενικά

Ο εξωτερικός έλεγχος υπηρετεί στην ουσία μια υπηρεσία με πολλούς αποδέκτες, με πιο σημαντική την παροχή ενημέρωσης στους επενδυτές, στους δανειστές, στους εργαζόμενους και στους λοιπούς χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Η ελεγκτική αυτή διαδικασία απαιτεί υψηλό επίπεδο τεχνικής κατάρτισης και απαλλαγή από κάθε προκατάληψη και ανησυχίες για την ακεραιότητα της διαδικασίας σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων. Οι ελεγκτές θεωρούνται ως οι θεματοφύλακες των κεφαλαιαγορών και αναμένονται να είναι ανεξάρτητοι από τη διοίκηση, να εντοπίσουν τυχόν χειραγώγηση ή απάτη και να χρησιμοποιούν τα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα για την καλύτερη απεικόνιση των οικονομικών καταστάσεων.

3.2 Ορκωτοί ελεγκτές

Αρμόδιοι για τη διενέργεια υπεύθυνου αντικειμενικού και ανεξάρτητου ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων που δημοσιεύουν οι επιχειρήσεις και οργανισμοί είναι οι εξωτερικοί ελεγκτές ή ορκωτοί ελεγκτές λογιστές, οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία την προβλεπόμενη θεωρητική εκπαίδευση και πρακτική άσκηση. Οι ελεγκτές αυτοί είναι αποκλειστικώς αρμόδιοι για την άσκηση του τακτικού ελέγχου της οικονομικής διαχείρισεως και των οικονομικών καταστάσεων. Οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές διορίζονται από τη γενική συνέλευση των μετόχων της ελεγχόμενης εταιρίας και θα πρέπει να διαθέτουν προσωπική και επαγγελματική ανεξαρτησία σε σχέση με αυτήν.

Ο πρωταρχικός ρόλος των ελεγκτών ήταν να εντοπίζει απάτες και λάθη. Με την εξέλιξη των κεφαλαιαγορών οι αρμοδιότητες των ελεγκτών περιέλαβαν και την υποχρέωσή τους να επιβεβαιώνουν και τα εξής: αν οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις της επιχείρησης δίνουν μια ολοκληρωμένη και πραγματική εικόνα της χρηματοοικονομικής κατάστασης της επιχείρησης, των αποτελεσμάτων χρήσης και της χρηματοοικονομικής θέσης της επιχείρησης. Τέλος, οι ελεγκτές είναι υπεύθυνοι απέναντι στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας που είναι πελάτης τους όσο και στους μετόχους αυτής της εταιρίας.

Η υπηρεσία του ελέγχου του ορκωτού ελεγκτή πληρώνεται από την ελεγχόμενη εταιρία για να χρησιμοποιηθεί από τρίτους, τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, στους οποίους παρέχει ενημέρωση αναφορικά με την αξιοπιστία της εταιρίας και των οικονομικών της καταστάσεων. Επίσης η διαδικασία του ελέγχου δεν είναι παρατηρήσιμη από τα τρίτα πρόσωπα παρά μόνο το αποτέλεσμα της δηλαδή η έκθεση του ορκωτού λογιστή. Έτσι, η απουσία αντιληπτών διαδικασιών του ελέγχου, οδηγεί τις εταιρίες και τους λοιπούς ενδιαφερόμενους σε πολλές περιπτώσεις να βασίζονται στη φήμη ή στο μέγεθος των ελεγκτικών εταιριών για την αξιολόγηση της ποιότητας του ελέγχου.

3.3 Αναγκαίες ικανότητες και εκπαίδευση του ορκωτού ελεγκτή

Τα αναγκαία προσόντα εκείνων που εισέρχονται στο επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή, είναι αυξημένα. Η άριστη γνώση της λογιστικής, της ελεγκτικής, της φορολογίας, του αστικού και εμπορικού δικαίου, του δικαίου των εταιριών, του πτωχευτικού δικαίου, των λογιστικών προτύπων και σχεδίων καθώς και πλήθους ακόμα γνώσης συναφούς αντικειμένου θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Εκτός από την επαρκή γνώση της ελεγκτικής οι ελεγκτές θα πρέπει να επιδεικνύουν ομαδικό πνεύμα και επαγγελματισμό καθώς συχνά θα ενεργούν σε ομάδες. Επιπλέον ο κάθε ελεγκτής θα πρέπει να είναι σε θέση να εκτελεί εργασίες που απαιτούν υψηλή εξειδίκευση χωρίς την άμεση επίβλεψη των ανωτέρω. Επίσης, ο ελεγκτής θα πρέπει να είναι ικανός να εφαρμόζει και να αναπτύσσει τις ικανότητες του στη γνώση συγκεκριμένων λογιστικών και υπολογιστικών προγραμμάτων, να αξιολογεί τον εσωτερικό έλεγχο και φυσικά να μειώνει με τη συνεισφορά τον κίνδυνο χειραγώγησης ή απάτης. Συνοψίζοντας, μπορούμε στα απαραίτητα προσόντα του ελεγκτή να αναφέρουμε την άρτια θεωρητική και επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και το ανεπίληπτο ήθος και την ακεραιότητα του.

Τα διεθνή ελεγκτικά πρότυπα και η ισχύουσα νομοθεσία εσωτερική και κοινοτική ορίζει ότι οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές πρέπει να είναι πρόσωπα με αυξημένα επαγγελματικά προσόντα, τα οποία ορίζονται από την 8η Οδηγία (84/253) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προς την οποία προσαρμόστηκε πλήρως η ελληνική νομοθεσία. Για να εξασφαλίζεται η εγκυρότητα και αξιοπιστία των πορισμάτων του ελέγχου, η συγκεκριμένη Οδηγία εκτός από την απαραίτητη επιστημονική κατάρτιση των ελεγκτών, ορίζει επίσης ότι οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές θα πρέπει να απολαμβάνουν πλήρους λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας και επίσης πρέπει να ασκούν το έργο τους με διαφάνεια και υπευθυνότητα.

3.4 Το έργο του ορκωτού ελεγκτή

Ο ορκωτός ελεγκτής καλείται κατόπιν διενέργειας ελέγχου να αξιολογήσει την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων. Για να διατυπώσει τη γνώμη του και το πόρισμα του ο ελεγκτής θα πρέπει να βασιστεί σε πλήθος δεδομένων. Θα πρέπει πρωταρχικά για τη σωστή εξαγωγή των συμπερασμάτων, τα δεδομένα που θα εξετάσει ο ελεγκτής να είναι ορθά. Θα πρέπει επομένως ο ελεγκτής να ελέγξει την πληρότητα και την αριθμητική ακρίβεια των καταχωρήσεων, διασφαλίζοντας ότι έχουν καταχωρηθεί όλα τα λογιστικά γεγονότα. Επίσης, ο ελεγκτής θα πρέπει να ελέγξει αν τα λογιστικά γεγονότα έχουν ταξινομηθεί σωστά διασφαλίζοντας την αυτοτέλεια των χρήσεων καθώς και αν οι συναλλαγές και όλες οι λογιστικές εργασίες έγιναν σύμφωνα με όσα ορίζει η νομοθεσία. Σημαντικός κρίνεται και ο έλεγχος των λογιστικών συστημάτων και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου από τον οποίο ο ελεγκτής θα αξιολογήσει την έκταση και εφαρμογή των ελεγκτικών διαδικασιών.

Με τους ελέγχους που μόλις περιγράψαμε, ο ελεγκτής έχει στόχο να εντοπίσει και να αποκαλύψει διάφορα λογιστικά λάθη ή απάτες, να εντοπίσει αδυναμίες στο κύκλωμα λογιστικής και διαχειριστικής απεικόνισης, να εντοπίσει λανθασμένες εκτιμήσεις στον υπολογισμό των προβλέψεων καθώς και να αξιολογήσει την ακρίβεια των οικονομικών καταστάσεων καθώς και των επιμέρους οικονομικών εκθέσεων. Αποτέλεσμα αυτής της εξέτασης των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων είναι η έκδοση από τη μεριά του ορκωτού ελεγκτή, ενός πιστοποιητικού ελέγχου ή έκθεση ελέγχου.

Ο ελεγκτής με το έργο του προσφέρει αξία τόσο στην ελεγχόμενη εταιρία όσο και στους λοιπούς χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Με την ολοκλήρωση του έργου του ελεγκτή και την έκδοση του πιστοποιητικού ελέγχου αποκτούν νομιμότητα οι λογιστικές καταστάσεις της ελεγχόμενης εταιρίας και παράλληλα αυξάνεται η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των δημοσιευμένων λογιστικών καταστάσεων, ώστε οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων διασφαλισμένοι σε μεγάλο βαθμό πλέον για την αξιοπιστία τους να προβούν σε ανάλογες αποφάσεις. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι διευκολύνεται και η λειτουργία της κεφαλαιαγοράς καθώς το επενδυτικό κοινό σωστά πληροφορημένο θα μπορεί να αντλήσει κεφάλαια με χαμηλότερο ρίσκο.

Η ελεγχόμενη εταιρία είναι αρκετά πιθανό να βγει κερδισμένη από τη διαδικασία του εξωτερικού ελέγχου καθώς με την αξιολόγηση των λογιστικών συστημάτων και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου από τον ορκωτό ελεγκτή, η εταιρία θα μπορεί να παρακολουθεί ανά τακτά χρονικά διαστήματα την αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων συστημάτων και να προβαίνει στις ανάλογες βελτιώσεις. Επίσης με τη ελεγκτική διαδικασία

και την έκδοση της έκθεσης τους ελέγχου, οι μέτοχοι της εταιρίας διασφαλίζονται έναντι τυχόν ασυδοσιών εκ μέρους της διοίκησης.

3.5 Η ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή

Η ανεξαρτησία του ελεγκτή είναι ένα από τα βασικά στοιχεία που δημιουργεί εμπιστοσύνη στους χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και διασφαλίζει την ποιότητα του ελέγχου. Η ανεξαρτησία του ελεγκτή προσδίδει αξιοπιστία και ποιότητα στις οικονομικές καταστάσεις στις οποίες βασίζονται οι ενδιαφερόμενοι για να πάρουν τις ανάλογες αποφάσεις. Σύμφωνα με τον Levitt (2000), η ανεξαρτησία είναι η ουσία της υπόθεσης στο ελεγκτικό επάγγελμα, το βασικό στοιχείο που δίνει αξία στην δουλειά του εξωτερικού ελεγκτή. Είναι μια πολύ βασική αξία και προϋπόθεση έτσι ώστε οι αγορές να συνεχίζουν να λειτουργούν και κατά συνέπεια να υπάρχουν. Ως ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή μπορούμε να ορίσουμε τη δυνατότητα του ελεγκτή να σχηματίσει μια αμερόληπτη άποψη αναφορικά με την εκτέλεση των ελέγχων, την ανάλυση των αποτελεσμάτων και την ερμηνεία της έκθεσης ελέγχου. Ο ελεγκτής επίσης θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να παραμένει ανεπηρέαστος κατά τη διάρκεια του ελέγχου ώστε να σχηματίσει μια αντικειμενική και αμερόληπτη άποψη. Τέλος η ανεξαρτησία του ελεγκτή θα πρέπει να μαρτυρείται και στους ενδιαφερόμενους ώστε να γίνεται αντιληπτή η αξιοπιστία του ελέγχου και κατ' επέκταση των οικονομικών καταστάσεων.

Ο ελεγκτής θα πρέπει να είναι ακέραιος, έντιμος, ευθύς, ειλικρινής, και θα πρέπει να είναι επίσης απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε να επηρεάσει την αμερόληπτη στάση και άποψη του. Τα ελεγκτικά πρότυπα ορίζουν ότι τόσο οι ορκωτοί ελεγκτές όσο και ελεγκτικές εταιρίες θα πρέπει να διαθέτουν επαγγελματική ανεξαρτησία σε σχέση με την ελεγχόμενη οικονομική μονάδα. Σύμφωνα με τις ελεγκτικές οδηγίες και πρότυπα τα βασικά σημεία για την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των ορκωτών ελεγκτών, μπορούν να περιγραφούν παρακάτω:

1. Ο ελεγκτής πρέπει να αποφεύγει την παροχή πρόσθετων υπηρεσιών, όταν αυτές μπορεί εύλογα να θεωρηθούν ότι επηρεάζουν σημαντικά την αντικειμενικότητα του.
2. Ο ελεγκτής δε θα πρέπει να έχει κανένα οικονομικό συμφέρον από την πορεία των εργασιών ενός πελάτη, το οποίο οφείλεται είτε σε συμμετοχή του στο κεφάλαιο, είτε σε παροχή ή λήψη δανείου προς ή από τον πελάτη.
3. Κατά την άσκηση των ελεγκτικών του καθηκόντων, ο ελεγκτής δεν πρέπει να δέχεται από κανένα πρόσωπο, ως προς τα πλαίσια του ελέγχου του και τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

4. Η ύπαρξη στενής προσωπικής σχέσης εξ αίματος, αγχιστείας και φιλίας με μέλος της διοίκησης ή με άλλο στέλεχος της ελεγχόμενης επιχείρησης, αποτελεί ένα ακόμα εμπόδιο για μια αντικειμενική πρόσβαση προς την ελεύθερη έκφραση γνώμης.
5. Ο ανεξάρτητος ορκωτός ελεγκτής δεν πρέπει να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, από πλευράς συνολικών επαγγελματικών αμοιβών, από την αμοιβή που προέρχεται από ένα συγκεκριμένο πελάτη.
6. Σε καμία περίπτωση ο ορκωτός ελεγκτής δεν πρέπει να δέχεται προμήθεια για την από μέρους του πελάτη του εφαρμογή των συμβουλών του.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και στην περίπτωση που όλα τα παραπάνω βασικά σημεία επιτευχθούν στο απόλυτο και ο ελεγκτής είναι απολύτως ανεξάρτητος ώστε να πραγματοποιήσει το έργο του αποτελεσματικά, υπάρχει περίπτωση το κοινό να θεωρεί ότι ο ελεγκτής δεν είναι ανεξάρτητος. Το επενδυτικό κοινό και οι λοιποί χρήστες των οικονομικών καταστάσεων δεν είναι σε θέση να προσδιορίσουν με ακρίβεια την πραγματική αντικειμενικότητα και ανεξαρτησία του ελεγκτή και αναγκαστικά οι κρίσεις τους θα εμπεριέχουν το στοιχείο της υποκειμενικότητας. Έτσι, ακόμα και όταν ο ελεγκτής είναι απόλυτα αντικειμενικός και ανεξάρτητος, υπάρχει περίπτωση οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων να έχουν διαφορετική γνώμη ως προς την ανεξαρτησία του ελεγκτή και επομένως να μη θεωρούν τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση αξιόπιστη.

3.5.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή

Η σημαντικότητα των αποφάσεων που λαμβάνουν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων είναι τέτοια ώστε απαιτείται η ελαχιστοποίηση του κινδύνου και της πιθανότητας οι πληροφορίες που πηγάζουν από τις οικονομικές καταστάσεις να είναι λανθασμένες ή παραπλανητικές. Η ελαχιστοποίηση αυτού του κινδύνου μπορεί να επιτευχθεί με την ελαχιστοποίηση ή τον εκμηδενισμό των παραγόντων που επηρεάζουν αρνητικά την ανεξαρτησία των ελεγκτών. Οι κυριότεροι παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν στη νόθευση της ανεξαρτησίας των ελεγκτών, σύμφωνα με τον Shockley (1981), όπου αργότερα υιοθετήθηκαν από το σύνολο σχεδόν των ερευνητών όπως οι Klumpes, Marianne και άλλοι, περιγράφονται συνοπτικά παρακάτω:

3.5.1.1 Η παροχή διοικητικών και ελεγκτικών υπηρεσιών από τον ορκωτό ελεγκτή προς την ελεγχόμενη εταιρία.

Οι εταιρίες δέχονται αρκετές μη ελεγκτικές υπηρεσίες από τις ελεγκτικές εταιρίες. Οι υπηρεσίες αυτές μπορεί να αφορούν συμβουλευτικές υπηρεσίες σε θέματα φορολογίας, χρηματοδότηση επενδύσεων, στρατηγικό σχεδιασμό, σχεδιασμό πρόσληψης προσωπικού, εγκατάσταση προγραμμάτων και υπηρεσίες ανάθεσης εσωτερικού ελέγχου. Ο Shockley (1981), συμπέρανε ότι οι ελεγκτικές εταιρίες που παρέχουν ταυτόχρονα με τις ελεγκτικές και διοικητικές υπηρεσίες είναι πολύ πιθανό να οδηγηθούν σε απώλεια της επαγγελματικής ανεξαρτησίας των ελεγκτών τους, σε αντίθεση με αυτές που προσφέρουν αποκλειστικά ελεγκτικές υπηρεσίες. Ο Antle (1984) διαπίστωσε, ότι η παροχή διοικητικών υπηρεσιών αυξάνει τον κίνδυνο για την ανάπτυξη στενής συνεργασίας μεταξύ του ελεγκτή και της διοίκησης της ελεγχόμενης εταιρίας, εφόσον οι αποφάσεις της διοίκησης ακολουθούν τις προτάσεις του ελεγκτή. Αρκετά χρόνια αργότερα οι Frankel, Johnson, και Nelson (2002) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι εταιρίες με υψηλό ποσοστό λήψης υπηρεσιών πέραν των ελεγκτικών εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης κερδών πέραν των αναμενόμενων, και έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να πλησιάσουν ή ακόμα και να ξεπεράσουν τα κέρδη που προβλέπουν για αυτές οι αναλυτές, ωστόσο, αυτή η θετική σχέση μεταξύ των μη ελεγκτικών υπηρεσιών και των κερδών είναι αρκετά μειωμένη για τις μεγάλες εταιρίες.

3.5.1.2 Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ελεγκτικών εταιριών.

Ο Shockley (1981) διαπίστωσε ότι ο υψηλός ανταγωνισμός μεταξύ των ελεγκτικών εταιριών αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο απώλειας της ανεξαρτησίας των ελεγκτών. Οι ελεγκτικές εταιρίες επιχειρούν σε ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον και πιθανόν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες να παραμείνουν ανεξάρτητες δεδομένου ότι οι ελεγχόμενες εταιρίες μπορούν να αναζητήσουν τις υπηρεσίες του ελέγχου από άλλες ελεγκτικές εταιρίες, αξιώνοντας να έρθουν κοντά στις απόψεις τους. Ο υψηλός ανταγωνισμός μεγαλώνει και την οικονομική εξάρτηση των ελεγκτικών εταιριών από τις ελεγχόμενες, γεγονός που μειώνει και την ανεξαρτησία τους.

3.5.1.3 Το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας.

Αναφορικά με το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας αποδείχθηκε εμπειρικά ότι οι οικονομικά εύρωστες ελεγκτικές εταιρίες, διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο απώλειας της επαγγελματικής ανεξαρτησίας των ελεγκτών τους, σε σχέση με τις οικονομικά ασθενείς ελεγκτικές εταιρίες. Ο

Palmrose (1986) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όσο μεγαλύτερο το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας τόσο υψηλότερη η ελεγκτική αμοιβή και επομένως τόσο μεγαλύτερος ο κίνδυνος περιστολής της ανεξαρτησίας του ελεγκτή. Τέλος η DeAngelo (1981) διαπίστωσε ότι οι ελεγκτικές εταιρίες που έχουν μεγάλο μέγεθος υπερτερούν στην ποιότητα του ελέγχου. Ο λόγος είναι ότι εξαιτίας του μεγέθους τους και του μεγάλου πελατολόγιου τους έχουν πολύ περισσότερα να χάσουν σε περίπτωση παραπλανητικών εκθέσεων ελέγχου από ότι οι μικρότερες ελεγκτικές εταιρίες.

3.5.1.4 Η μακροχρόνια παραμονή σε έτη του ορκωτού ελεγκτή στην ελεγχόμενη εταιρία πελάτη.

Ο συνολικός χρόνος παραμονής σε έτη του ελεγκτή στην ελεγχόμενη εταιρία δε δημιουργεί κίνδυνο σύμφωνα με την έρευνα του Shockley (1981). Ωστόσο σύμφωνα με τους Davis, Soo και Trompeter (2000) η πολύχρονη θητεία επηρεάζει άμεσα την αντικειμενικότητα του ελέγχου εξαιτίας του ότι οι ελεγκτές αρχίζουν να λειτουργούν σαν υπερασπιστές της επιχείρησης, αδυνατώντας να ενσωματώσουν στην έκθεσή τους νέα στοιχεία ή αλλαγές τα οποία αποκτούν σημαντική βαρύτητα, ενώ στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τον πελάτη εμφανίζεται το κίνητρο να αποσιωπούν τυχόν αμφίβολες ενέργειες. Η κατάσταση αυτή μπορεί να θέσει σε αμφιβολία την αξιοπιστία του ελεγκτή και κατά συνέπεια και την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων, για αυτό το λόγο σε αρκετές χώρες η νομοθεσία υποχρεώνει την εναλλαγή των ελεγκτικών εταιριών ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Στην περίπτωση της Ελλάδας η νομοθεσία ορίζει ότι:

1. Ο νόμιμος ελεγκτής μπορεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του με την ιδιότητα του αυτή για χρονική περίοδο που δεν μπορεί να υπερβεί τα πέντε συνεχή χρόνια και να επαναλάβει τα καθήκοντα του μετά την παρέλευση δύο συνεχών χρόνων.
2. Ο κύριος εταίρος του ελεγκτικού γραφείου μπορεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του για χρονική περίοδο που δεν μπορεί να υπερβεί τα τέσσερα συνεχή χρόνια και ο ορισμός του μπορεί να επαναληφθεί μετά την παρέλευση τριών συνεχών χρόνων.

Σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 3 του Νόμου 3693/2008 ο νόμιμος ελεγκτής ή ο κύριος ελεγκτής του ελεγκτικού γραφείου δεν μπορεί να αναλάβει οποιαδήποτε θέση στη διοίκηση της ελεγχόμενης οντότητας, πριν από την παρέλευση δύο χρόνων από την ημερομηνία που έπαυσε να ενεργεί με αυτή του την ιδιότητα.

Βέβαια όλοι οι παραπάνω παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την ανεξαρτησία των ελεγκτών μπορεί να εξουδετερώνονται από άλλους που έχουν θετική επίδραση στην

ανεξαρτησία των ελεγκτών. Για παράδειγμα, ο Antle (1984) και η De Angelo (1984), θεωρούν ότι το ενδεχόμενο απώλειας της φήμης και του καλού ονόματος του ελεγκτή κατά την εκτέλεση των επαγγελματικών του καθηκόντων, αποτελεί ισχυρό παράγοντα αποφυγής μείωσης της ανεξαρτησίας του ελεγκτή και επομένως αποτελεί κίνητρο ενίσχυσης της ποιότητας του εξωτερικού ελέγχου.

3.6 Έκφραση γνώμης των ορκωτών λογιστών

Η έκθεση ελέγχου είναι το μέσο με το οποίο οι ορκωτοί ελεγκτές επικοινωνούν με τους μετόχους, τους πιστωτές, τους εργαζόμενους καθώς και με το ευρύτερο κοινό. Η έκθεση του ελεγκτή σύμφωνα και με τους Butler, Leone and Willenborg (2004), είναι το μόνο παρατηρήσιμο αποτέλεσμα από μια μη παρατηρήσιμη διαδικασία, αυτή του ελέγχου. Τα αποτελέσματα του ελέγχου γνωστοποιούνται στις οικονομικές καταστάσεις, στην έκθεση του ελεγκτή. Ο ελεγκτής πρέπει να οργανώσει τον έλεγχο του ορθά και να συγκεντρώνει το απαραίτητο αποδεικτικό υλικό ώστε να μπορέσει με σιγουριά να εγγυηθεί για την αντικειμενικότητα, την αξιοπιστία και την ακριβοδίκαιη απεικόνιση των οικονομικών καταστάσεων. Αν δεν είναι σε θέση να εκφέρει μια τέτοια γνώμη θα πρέπει να αναφέρει τους λόγους και τις επιφυλάξεις τους στην έκθεση του. Το σύνολο των ελεγκτών ακολουθούν μια τυποποιημένη δομή και μορφή αναφορικά με τη σύνταξη της έκθεσης τους, για τη διευκόλυνση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Επομένως, η γνώμη που εκφράζει ο ελεγκτής για την αξιοπιστία των λογιστικών καταστάσεων, διακρίνεται στις εξής τέσσερις κατηγορίες:

3.6.1 Ανεπιφύλακτη ή σύμφωνη γνώμη

Ο ελεγκτής θα εκφράσει σύμφωνη γνώμη όταν, βασιζόμενος απόλυτα στα ελεγκτικά πρότυπα, κρίνει ότι οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις έχουν συνταχτεί σύμφωνα με τα ισχύοντα λογιστικά πρότυπα και απεικονίζουν ορθά την οικονομική θέση της επιχείρησης. Η σύμφωνη γνώμη του ελεγκτή είναι αρκετά σημαντική γιατί αυξάνει την αξιοπιστία της επιχείρησης και των οικονομικών της καταστάσεων, στο επενδυτικό κοινό και στους λοιπούς ενδιαφερόμενους.

3.6.2 Γνώμη με Επιφύλαξη

Ο ελεγκτής θα εκφράσει γνώμη με επιφύλαξη όταν αφού διενεργήσει όλες τις απαραίτητες ελεγκτικές διαδικασίες κρίνει σκόπιμο να γνωστοποιήσει στον αναγνώστη κάποια επισήμανση για την ορθότερη πληροφόρηση του. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να αφορούν το γεγονός ότι η εταιρία δεν εφαρμόζει πιστά τις διατάξεις των λογιστικών προτύπων ή όταν δεν αποδίδονται ορθά κάποια μεγέθη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι δε τίθεται θέμα αξιοπιστίας των οικονομικών καταστάσεων και ο ελεγκτής θεωρεί ότι οι οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο τους, αποδίδουν σωστά την εικόνα της εταιρίας.

3.6.3 Αντίθετη Γνώμη

Ο ελεγκτής θα εκφράσει αρνητική γνώμη όταν διαπιστώσει ότι η απεικόνιση των οικονομικών καταστάσεων είναι παραπλανητική ή ελλιπής. Σε αυτήν την γνώμη θα καταλήξει ο ελεγκτής αν διαπιστώσει ότι η κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων δεν έγινε σύμφωνα με τα λογιστικά πρότυπα καθώς και σε περιπτώσεις όπου παρατηρούνται σημαντικές αδυναμίες στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Να σημειωθεί ότι η αρνητική γνώμη του ελεγκτή συνιστά ένα πλήγμα για τη διοίκηση και κατ' επέκταση για την επιχείρηση καθώς πλήττεται η αξιοπιστία της στους μετόχους και στους λοιπούς χρήστες των οικονομικών καταστάσεων.

3.6.4 Άρνηση Έκφρασης Γνώμης

Ο ελεγκτής θα αρνηθεί να εκφράσει γνώμη στις περιπτώσεις όπου αδυνατεί να εκφέρει γνώμη για το αν η εικόνα που παρέχεται από τις οικονομικές καταστάσεις είναι σωστή. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να αναφέρονται σε θέματα ανεξαρτησίας και αμεροληψίας του ελεγκτή, στον περιορισμό του ελέγχου του, σε αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και γενικότερα σε τυχόν παραβίαση των ελεγκτικών προτύπων. Η ελληνική πραγματικότητα μαρτυρά ότι η άρνηση έκφρασης γνώμης παρατηρείται σπάνια καθώς οι ελεγκτές είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί και επιφυλακτικοί στη μη έκφραση γνώμης, αναλογιζόμενοι τις σοβαρές επιπτώσεις που θα υπάρξουν για την ελεγχόμενη εταιρία και την αξιοπιστία της.

3.6.5 Οι εκθέσεις των ορκωτών ελεγκτών για τις ελληνικές εταιρίες

Οι εκθέσεις των ορκωτών ελεγκτών για τις ελληνικές εταιρίες εισηγμένες στο χρηματιστήριο κατά πλειοψηφία περιλαμβάνουν τη θετική και σύμφωνη γνώμη του ελεγκτή. Οι αστερίσκοι

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

των ελεγκτών που συχνά μεταβάλουν τη γνώμη τους από σύμφωνη σε διατύπωση γνώμης με επιφύλαξη και σπανιότερα σε αρνητική γνώμη ή άρνηση γνώμης έχουν να κάνουν με την αβέβαιη έκβαση μελλοντικών φορολογικών ελέγχων, την αβέβαιη έκβαση αγωγής σε εξέλιξη, τα μειωμένα ποσά των ιδίων κεφαλαίων που μπορεί να προκαλέσουν την εφαρμογή των άρθρων 47 ή 48 του νόμου 2190/1920 περί ανωνύμων εταιριών, τα αρνητικά ίδια κεφάλαια κάποιας θυγατρικής, την αδυναμία κάλυψης των υποχρεώσεων της και τα γενικότερα προβλήματα ρευστότητας καθώς και την αβεβαιότητα συνέχισης της δραστηριότητας της εταιρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4 Η ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΚΑΙ Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ

4.1 Γενικά

Οι οικονομικές καταστάσεις αποτελούν μια δομημένη απεικόνιση της οικονομικής κατάστασης και επίδοσης μιας οικονομικής οντότητας. Οι πληροφορίες αυτές είναι πολύ χρήσιμες σε ένα ευρύ φάσμα χρηστών, τα οποία καλούνται να πάρουν σημαντικές αποφάσεις βασιζόμενοι σε αυτήν την πληροφόρηση. Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις καθώς απευθύνονται σε ένα ευρύ κοινό απαιτείται να είναι κατανοητές, σαφείς, ουδέτερες, σχετικές, αξιόπιστες, συγκρίσιμες και περιεκτικές, περιέχοντας επαρκή και διάφανη πληροφόρηση σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η καλή ποιότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης κρίνεται αρκετά σημαντική καθώς τα ενδιαφερόμενα μέρη των οικονομικών καταστάσεων θα οδηγηθούν σε ορθές αποφάσεις, ενώ αντίθετα οι οικονομικές καταστάσεις που έχουν υποστεί χειραγώγηση ή παραποίηση κρίνονται επικίνδυνες.

4.2 Ο Σκοπός κατάρτισης και δημοσίευσης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Ο σκοπός των οικονομικών καταστάσεων είναι η παροχή πληροφοριών σχετικά με την χρηματοοικονομική θέση, την αποδοτικότητα και τις μεταβολές της οικονομικής θέσης μιας επιχείρησης, που είναι χρήσιμες σε έναν ευρύτερο κύκλο χρηστών για να λάβουν οικονομικές αποφάσεις. Οι μέτοχοι των επιχειρήσεων έχουν ίσως το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις οικονομικές καταστάσεις καθώς αυτές παρουσιάζουν επίσης τα αποτελέσματα της διαχείρισης από τη διοίκηση των πόρων που της εμπιστεύθηκαν. Ωστόσο στους ενδιαφερόμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων συναντάμε ένα ευρύ φάσμα χρηστών, οπότε οι οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να παρέχουν πληροφόρηση σχετικά με την χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων, τις ταμειακές ροές, την εκτίμηση των μελλοντικών ταμειακών ροών και γενικά το βαθμό της οικονομικής ευρωστίας της εταιρίας.

4.3 Οι πηγές της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης

Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις αποτελούν την πιο αντικειμενική και αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης. Με τις οικονομικές καταστάσεις τα ενδιαφερόμενα μέρη αποκτούν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την εικόνα της οικονομικής οντότητας καθώς παρουσιάζονται στοιχεία όπως η διάρθρωση της περιουσιακής κατάστασης της επιχείρησης, η χρηματοοικονομική θέση της επιχείρησης και τα οικονομικά αποτελέσματα σε δεδομένη εταιρική χρήση. Το σύνολο αυτών στοιχείων απεικονίζονται και συγκρίνονται με τα αντίστοιχα μεγέθη της προηγούμενης χρήσης, οπότε παρέχεται η δυνατότητα σύγκρισης στους χρήστες βγάζοντας ασφαλή συμπεράσματα για την εξέλιξη της επιχείρησης.

Σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (IFRS) και συγκεκριμένα με το Δ.Λ.Π. 1, το οποίο ασχολείται με την παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων, μία πλήρη σειρά οικονομικών καταστάσεων περιλαμβάνει:

1. Τον ισολογισμό.
2. Την κατάσταση λογαριασμού αποτελεσμάτων.
3. Την κατάσταση μεταβολών των ιδίων κεφαλαίων.
4. Την κατάσταση ταμιακών ροών.
5. Τις σημειώσεις

Την κατάρτιση των ανωτέρω χρηματοοικονομικών καταστάσεων προβλέπουν και τα αμερικάνικα λογιστικά πρότυπα (US GAAP).

4.4 Οι χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις απευθύνονται σε ένα ευρύ φάσμα χρηστών, τους οποίους μπορούμε να τους κατατάξουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στους εσωτερικούς χρήστες που είναι άτομα του περιβάλλοντος της κάθε επιχείρησης και στους εξωτερικούς χρήστες. Όλοι αυτοί οι χρήστες, έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και συμφέροντα, με τους εξωτερικούς χρήστες να έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για πληροφόρηση καθώς αυτοί δεν έχουν τη δυνατότητα να έχουν οποιαδήποτε πληροφόρηση για τις καθημερινές δραστηριότητες και εξελίξεις των επιχειρήσεων. Παρακάτω κάνουμε μία εκτενή αναφορά στις βασικές ομάδες εσωτερικών και εξωτερικών χρηστών των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και στις διαφορετικές πληροφορίες, στις οποίες επικεντρώνεται το ενδιαφέρον της κάθε ομάδας.

4.4.1 Οι εσωτερικοί χρήστες

Στους εσωτερικούς χρήστες συναντούμε τα εξής μέλη μιας επιχείρησης:

1. Τη διοίκηση της εταιρίας. Τα στελέχη της διοίκησης έχουν και την ευθύνη για τη σύνταξη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Μέσα από τις οικονομικές καταστάσεις εμφανίζουν την οικονομική κατάσταση της επιχείρησης στο τέλος κάθε τριμήνου και στο τέλος κάθε χρήσης και κάνουν γνωστό το πώς διαχειρίστηκαν τους πόρους της εταιρίας. Μετά από κάθε γνωστοποίηση των οικονομικών καταστάσεων αναμένουν την αξιολόγηση τους από τους μετόχους.
2. Τους μετόχους της επιχείρησης. Οι μέτοχοι θεωρούνται ως οι κύριοι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Σκοπός των μετόχων μέσω των οικονομικών καταστάσεων είναι να συγκεντρώνουν και να αξιολογούν πληροφορίες σχετικά με την δυνατότητα κερδοφορίας και επιβίωσης μακροπρόθεσμα καθώς και ανάπτυξης της επιχείρησης.
3. Τους υπάλληλους της επιχείρησης. Οι υπάλληλοι μαζί με τις ομάδες που τους εκπροσωπούν, επιθυμούν μέσω των οικονομικών καταστάσεων να αποκτήσουν πληροφόρηση σχετικά με τις μελλοντικές προοπτικές της επιχείρησης και την ασφάλεια της απασχόλησης. Σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιούν αυτή την πληροφόρηση σε διαπραγματεύσεις με την διοίκηση της επιχείρησης για ζητήματα μισθοδοσίας ή άλλα εργατικά ζητήματα.

4.4.2 Οι εξωτερικοί χρήστες

Οι εξωτερικοί χρήστες είναι άτομα που βρίσκονται έξω από το περιβάλλον μια επιχείρησης, όπως είναι:

1. Το ευρύ επενδυτικό κοινό: Οι οικονομικές καταστάσεις δίνουν στους πιθανούς επενδυτές τις απαραίτητες πληροφορίες για την πορεία και την οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων. Μετά από ανάλυση των συγκεκριμένων πληροφοριών οι επενδυτές θα αποφασίσουν αν θα προχωρήσουν στη συγκεκριμένη επένδυση.
2. Οι δανειστές. Οι τράπεζες και τα άλλα πιστωτικά ιδρύματα προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τις επενδύσεις των επιχειρήσεων ενδιαφέρονται να εξασφαλίσουν στοιχεία σχετικά με την φερεγγυότητά τους. Μέσω των οικονομικών καταστάσεων ευελπιστούν να βγάλουν ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με την κερδοφορία και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Βέβαια, τα πιστωτικά ιδρύματα συνεχίζουν τη μελέτη των οικονομικών καταστάσεων και την παρακολούθηση των επιχειρήσεων και μετά τη

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

χορήγηση των δανείων για να διασφαλίζουν αν οι επιχειρήσεις διατηρούν την ικανότητα να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους μακροχρόνια.

3. Οι πιστωτές και προμηθευτές. Στην ίδια λογική με τους δανειστές, οι πιστωτές και οι προμηθευτές για να πωλήσουν ένα προϊόν ή μια υπηρεσία σε κάποια επιχείρηση θα πρέπει προηγουμένως να διασφαλίσουν ότι η επιχείρηση θα ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις. Χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες των οικονομικών καταστάσεων προβαίνουν λοιπόν σε εκτιμήσεις αν η επιχείρηση αντιμετωπίζει προβλήματα ρευστότητας και δυσκολίες εκπλήρωσης των υποχρεώσεων της. Οι αναλύσεις αυτές εστιάζουν την προσοχή τους στο χρονικό διάστημα στο οποίο έχει δοθεί η ανάλογη πίστωση στην επιχείρηση, το οποίο συνήθως είναι βραχυχρόνιο.
4. Πελάτες. Οι πελάτες ενδιαφέρονται για τη μακροχρόνια σταθερότητα και συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των προμηθευτών τους. Σε αρκετές περιπτώσεις η χρεωκοπία μιας επιχείρησης που είναι βασικός προμηθευτής για κάποια άλλη, μπορεί να επηρεάσει αρνητικά και τη δεύτερη, καθώς η αλλαγή του προμηθευτή μπορεί να καταστεί δαπανηρή ως και οικονομικά ασύμφορη. Οι πελάτες επίσης που θα διαπιστώσουν ότι ένας προμηθευτής τους αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα, θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί αναφορικά με τη δυνατότητα του προμηθευτή να διατηρήσει την ποιότητα των προϊόντων του. Τέλος οι πελάτες μελετώντας τις οικονομικές καταστάσεις των προμηθευτών τους και στοιχεία όπως η κερδοφορία των επιχειρήσεων και τα περιθώρια τους κέρδους τους, μπορούν να εκμαιούσουν πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα τους να προβούν σε μειώσεις τιμών.
5. Η κυβέρνηση. Η κυβέρνηση με τα όργανα της συλλέγει πληροφορίες από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις που θα τη βοηθήσουν να λάβει αποφάσεις σε σημαντικά ζητήματα όπως η φορολόγηση των επιχειρήσεων, η παροχή κινήτρων και επιδοτήσεων, η ενίσχυση κάποιου κλάδου που αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα, η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας και η διαχείριση των εθνικών λογαριασμών.
6. Το ευρύ κοινό. Σε αυτή την κατηγορία κατατάσσονται όλοι οι λοιποί ενδιαφερόμενοι των οικονομικών καταστάσεων, οι οποίοι λαμβάνουν τις αποφάσεις τους με βάση τις πληροφορίες που παρέχονται από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, όπως: οι ελεγκτές, τα μέσα ενημέρωσης και οι διανομείς των χρηματοοικονομικών πληροφοριών, οι χρηματοοικονομικοί αναλυτές και οι οργανισμοί πιστοληπτικής αξιολόγησης, οι φορείς που θέτουν τα λογιστικά πρότυπα, οι ρυθμιστικές αρχές, οι χρηματοοικονομικοί σύμβουλοι και οι ανταγωνίστριες εταιρείες που αποσκοπούν στην αξιολόγηση της θέσης της επιχείρησης στην αγορά.

4.5 Η ανάλυση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Η χρηματοοικονομική ανάλυση συνίσταται στη διερεύνηση και ερμηνεία των χρηματοοικονομικών στοιχείων καθώς και άλλων συναφών πληροφοριών που συμβάλλουν στην αξιολόγηση της λειτουργικής επίδοσης και χρηματοοικονομικής θέσης της επιχείρησης. Η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων επιτρέπουν την αποτύπωση της παρούσας χρηματοοικονομικής κατάστασης μια επιχείρησης και την άντληση σημαντικών πληροφοριών. Ωστόσο, οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι πιθανό να έχουν υποστεί κάποιου είδους χειραγώγηση από τους συντάκτες τους. Οι χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων συχνά δεν διαθέτουν πάντα τις γνώσεις για να κρίνουν αν αυτές συμβαδίζουν με την πραγματικότητα ή αν αποτελούν προϊόν χειραγώγησης, ενώ συχνά δε αντιλαμβάνονται επακριβώς τις πληροφορίες που παρέχονται από αυτές. Αρχικά το έργο της αξιολόγησης της ποιότητας της των οικονομικών καταστάσεων καλούνται να κρίνουν οι ορκωτοί ελεγκτές. Έπειτα οι χρηματοοικονομικοί αναλυτές είναι αυτοί που λειτουργώντας για λογαριασμό των πελατών τους καλούνται να αξιολογήσουν τα διάφορα χρηματοοικονομικά στοιχεία και να αντλήσουν τις ανάλογες πληροφορίες.

Ο ρόλος της χρηματοοικονομικής ανάλυσης είναι αρκετά σημαντικός καθώς η ορθή χρηματοοικονομική πληροφόρηση καθίσταται αναγκαία ώστε να γίνεται ορθολογικότερη κατανομή και επένδυση των οικονομικών πόρων. Ωστόσο, η δυνατότητα και ικανότητα των αναλυτών να αντιληφθούν τις στρεβλώσεις των χρηματοοικονομικών καταστάσεων έχει αμφισβητηθεί από πολλούς ερευνητές που κάνουν λόγο για μη κατανόηση των λογιστικών μεθόδων από τους αναλυτές.

4.6 Η ποιότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Ο πρωταρχικός σκοπός των οικονομικών καταστάσεων είναι η παροχή υψηλής ποιότητας χρηματοοικονομική πληροφόρησης, που θα επηρεάσει θετικά και θα βοηθήσει τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων να πάρουν ορθές αποφάσεις αναφορικά με επενδύσεις, πιστώσεις, αποφάσεις κατανομής κεφαλαίων και άλλες οικονομικές αποφάσεις βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα της αγοράς. Η έννοια της ποιότητας των λογιστικών καταστάσεων έγκειται στην εξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά το εάν τα κέρδη και τα υπόλοιπα χρηματοοικονομικά στοιχεία που παρουσιάζει η επιχείρηση στις οικονομικές τις καταστάσεις

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

αποτελούν σωστή βάση για επίδοξους επενδυτές ή ισχύει το αντίθετο και η επιχείρηση αποκρύπτει στοιχεία τα οποία θα επηρέαζαν σημαντικά την οικονομική κατάσταση της.

Αναφορικά με τη ποιοτική χρηματοοικονομική πληροφόρηση έχουν διεξαχθεί αρκετές μελέτες από πλήθος ερευνητών. Σύμφωνα με τον Rijper (1993), η χρησιμότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων καθορίζεται πάντοτε με βάση την σχετικότητα και συνάφεια των πληροφοριών που παρέχουν. Ο Nashwa (2003), υποστήριξε ότι όταν αναφερόμαστε στον όρο ποιότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων συνήθως εννοούμε το βαθμό που οι οικονομικές πληροφορίες οι οποίες περιλαμβάνονται σε αυτές τις καταστάσεις, λειτουργούν βοηθητικά στη λήψη οικονομικών αποφάσεων, ενώ οι Liu & Thomas (2000) υποστήριξαν ότι η ποιότητα των οικονομικών καταστάσεων και των κερδών πρέπει να αποτιμάται με την χρησιμότητα που απολαμβάνουν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Τέλος ο Cohen (2003) αναφερόμενος στην ποιότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, υποστηρίζει ότι η ποιότητα των αναφερόμενων κερδών κρίνεται από τον βαθμό στον οποίο τα τρέχοντα δημοσιευμένα κέρδη είναι στενά συνδεδεμένα με τις μελλοντικές ταμιακές ροές.

Για τους εξωτερικούς χρήστες οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι η μόνη πηγή πληροφόρησης, η οποία διατίθεται απευθείας από την οντότητα. Σε αντίθεση τα διοικητικά στελέχη τα οποία είναι οι και συντάκτες των οικονομικών καταστάσεων, έχουν πλήρη πληροφόρηση, αλλά ο στόχος τους για μεγιστοποίηση του κέρδους των επιχειρήσεων είναι πιθανό να επηρεάσει την αντικειμενικότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Άλλωστε, η ύπαρξη ευελιξίας των λογιστικών κανόνων και διαφορετικών ερμηνειών αφήνει υπαρκτή τη δυνατότητα ωραιοποίησης της εικόνας των οικονομικών καταστάσεων και κατ' επέκταση των επιχειρήσεων, παρέχοντας παραπλανητικές πληροφορίες στα ενδιαφερόμενα μέρη.

Η βελτίωση και η εξασφάλιση της ποιότητας των οικονομικών καταστάσεων καθίσταται αναγκαία αν αναλογιστεί κανείς το πλήθος των χρηστών αλλά και τη σημαντικότητα των αποφάσεων τους. Η παροχή συνεπών και συγκρίσιμων χρηματοοικονομικών πληροφοριών θα αποτρέψει την παραπλάνηση των ενδιαφερόμενων μερών και θα επιτρέψει τη λήψη ορθολογικών οικονομικών αποφάσεων. Επίσης η υψηλή χρηματοοικονομική πληροφόρηση θα διασφαλιστεί και θα βελτιωθεί με την ενίσχυση της διαφάνειας, της εγκυρότητας, της ακρίβειας, της αντικειμενικότητας και της αξιοπιστίας των οικονομικών καταστάσεων.

4.6.1 Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Τα χαρακτηριστικά που αυξάνουν την ποιότητα και βελτιώνουν τη χρησιμότητα των οικονομικών καταστάσεων είναι τα εξής:

1. Κατανόηση. Οι πληροφορίες που παρέχονται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να είναι κατανοητές στους χρήστες που έχουν μία επαρκή γνώση οικονομικών και λογιστικής.
2. Συνάφεια. Οι πληροφορίες των οικονομικών καταστάσεων θα πρέπει επίσης να είναι συναφείς ώστε οι χρήστες τους αξιολογώντας προηγούμενα και τρέχοντα γεγονότα να είναι σε θέση να κάνουν ασφαλείς προβλέψεις για το μέλλον και να πάρουν τις ορθές οικονομικές αποφάσεις.
3. Αξιοπιστία. Οι οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να είναι αξιόπιστες και να μη περιέχουν σημαντικά λάθη, παραλείψεις, προκαταλήψεις ή μεροληψίες από μέρους των συντακτών και να αντικατοπτρίζουν πιστά την πραγματικότητα.
4. Σημαντικότητα. Οι οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να παρουσιάζουν πιστά κάθε χρηματοοικονομικό στοιχείο. Η σπουδαιότητα της πληροφορίας είναι αρκετά σημαντική δεδομένου των αποφάσεων που βασίζονται σε αυτή την πληροφορία. Όταν κάποιο στοιχείο έχει παραληφθεί ή είναι ανακριβές δύναται να επηρεαστούν οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, γεγονός που καταδεικνύει ότι πρόκειται για μια σημαντική πληροφορία.
5. Συγκρισιμότητα. Οι οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να βοηθούν τους χρήστες να συγκρίνουν την χρηματοοικονομική κατάσταση και τα αποτελέσματα της οικονομικής οντότητας διαχρονικά καθώς και τα αποτελέσματα μιας επιχείρησης με άλλες επιχειρήσεις την ίδια περίοδο. Για να μη παραπλανιούνται οι αναγνώστες των οικονομικών καταστάσεων και να προβαίνουν σε έγκυρες συγκρίσεις, θα πρέπει να γνωστοποιούνται στις οικονομικές καταστάσεις οι λογιστικές πολιτικές που ακολουθούνται από κάθε επιχείρηση διαχρονικά.

4.6.2 Μέτρηση της ποιότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης

Η μέτρηση της ποιότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης θεωρείται αρκετά δύσκολη. Η εκτίμηση της ποιότητας των οικονομικών καταστάσεων γίνεται με τη χρήση αριθμοδεικτών και τη χρήση διαφόρων μοντέλων. Ο υπολογισμός με τη μέθοδο των αριθμοδεικτών αναφέρεται τόσο στις επιλογές της λογιστικής πρακτικής που θα ακολουθηθούν σε διάφορα

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

θέματα, όσο και σε ιδιαιτερότητες της επιχείρησης, του τομέα της δραστηριότητας της, του κλάδου που ανήκει.

Αρκετά από τα μοντέλα που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση της ποιότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, ερευνούν την ποιότητα των κερδών, καθώς τα κέρδη είναι το πιο σημαντικό χρηματοοικονομικό στοιχείο των οικονομικών καταστάσεων που επικεντρώνει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των χρηστών. Οι ερευνητές λοιπόν, έχουν αναπτύξει διάφορα μοντέλα που εξετάζουν, τη διατηρησιμότητα των κερδών, τα κανονικά ή μη διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα, την ομαλότητα των κερδών, την ασύμμετρη επικαιρότητα και έγκαιρη αναγνώριση των ζημιών και την κατάκτηση ενός συγκεκριμένου στόχου, ο οποίος σύμφωνα με τους Burgstahler και Dichev (1997), συνδέεται άμεσα με την προβλεπτικότητα η οποία περιλαμβάνει την έννοια ότι τα κέρδη είναι υψηλής ποιότητας όταν μπορούν να προβλεφθούν.

Οι οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να είναι ουδέτερες και αντικειμενικές για να εξυπηρετούν καλύτερα τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων οδηγώντας τους στη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων. Όταν οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν πιστά την πραγματικότητα μεγιστοποιείται η χρησιμότητα τους. Πόσο μάλλον όταν αυτές οι οικονομικές καταστάσεις συνοδεύονται από θετικές εκτιμήσεις αναφορικά με την ποιότητα τους, παρέχοντας μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και ασφάλεια στα ενδιαφερόμενα μέρη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5 ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

5.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα, εξετάζουμε τη σχέση μεταξύ των ελεγκτών χρηματοοικονομικών καταστάσεων και της χειραγώγησης κερδών. Ειδικότερα, διερευνούμε τη σχέση μεταξύ των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων (discretionary accruals) και του μεγέθους της ελεγκτικής εταιρίας, την άποψη του ελεγκτή και των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων και τέλος την άποψη του ελεγκτή και του μεγέθους της ελεγκτικής εταιρίας. Για την καλύτερη κατανόηση του θέματος θα κάνουμε μια πολύ σύντομη ιστορική αναδρομή της ελεγκτικής στην Ελλάδα και μια ειδική αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής περίπτωσης.

5.1.1 Ιστορική αναδρομή της ελεγκτικής στην Ελλάδα

Η ελεγκτική των εταιριών στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1955 με την σύσταση του Σώματος Ορκωτών Λογιστών. Μέχρι τότε ο έλεγχος στις οικονομικές καταστάσεις των εταιριών ήταν καθαρά μια τυπική διαδικασία. Κάθε άλλο παρεχόταν ουσιαστικός έλεγχος καθώς οι ελεγκτές περιόριζαν τη δράση τους και τις επιλογές τους ανάλογα με τη βούληση του διοικητικού συμβουλίου, ενώ αρκετές ήταν οι φορές που απλώς περιορίζονταν στην υπογραφή της έτοιμης έκθεσης από τη διοίκηση. Επίσης η νομοθεσία δεν είχε θεσπίσει κάποια απαραίτητα ελάχιστα προσόντα για το επάγγελμα του ελεγκτή, με αποτέλεσμα να τίθεται ζήτημα ικανότητας των ελεγκτών να φέρουν εις πέρας το έργο τους. Με την ίδρυση του ΣΟΛ με το Ν.Δ 3329/1955 ξεκίνησε η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, θεσπίζοντας σημαντικές διατάξεις αναφορικά με τα απαραίτητα κριτήρια της επαγγελματικής κατάρτισης των ελεγκτών, τις αμοιβές τους και γενικά διατάξεις που διασφάλισαν την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα τους. Το 1979 δημιουργήθηκε το σώμα ορκωτών λογιστών ελεγκτών, αναβαθμίζοντας την ποιότητα του ελέγχου. Το 1992 απελευθερώθηκε η ελεγκτική αγορά και αρκετές ξένες ελεγκτικές εταιρίες εισήλθαν στην ελληνική επικράτεια ενώ τα πρώην μέλη των ΣΟΛ και ΣΕΛΕ συνέστησαν το σώμα ορκωτών ελεγκτών, το οποίο αργότερα

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

μετονομάστηκε σε σώμα ορκωτών ελεγκτών λογιστών (ΣΟΕΛ). Από αυτό το έτος υιοθετήθηκε η άποψη ότι πρέπει και στην Ελλάδα να εφαρμοστεί η μορφή οργάνωσης του ελεγκτικού επαγγέλματος που επικρατεί στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να υιοθετηθούν αρκετά από διεθνή ελεγκτικά πρότυπα. Οι ελεγκτικές εταιρίες στην Ελλάδα σήμερα, μπορούν να διαιρεθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στις τέσσερις μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες με διεθνή παρουσία, Deloitte, Pwc, Ernst & Young, KPMG και στις υπόλοιπες. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν πως οι τέσσερις μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες ενώ έχουν κατακτήσει μόλις ένα μικρό κομμάτι της πίτας των ελεγχόμενων εταιριών, τα έσοδα τους είναι πολλαπλάσια.

5.1.2 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ελλάδας

Στην Ελλάδα οι επιχειρήσεις είναι αναγκασμένες να λειτουργήσουν σε ένα αρκετά αυστηρό πλαίσιο αναφορικά με την προετοιμασία και δημοσίευση των οικονομικών καταστάσεων, γεγονός που θα μπορούσαμε να πούμε ότι προσδίδει ποιότητα στις ελεγκτικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν και κατ' επέκταση στις οικονομικές καταστάσεις. Από την άλλη η ελληνική νομοθεσία και κυρίως η νομοθεσία που σχετίζεται με τη φορολογία, αφήνει πολλά περιθώρια επιλογών στα διοικητικά στελέχη να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών, μέσω της κατά το δοκούν επιλογής και εφαρμογής λογιστικών πρακτικών. Τα ελληνικά λογιστικά πρότυπα και το ελληνικό γενικό λογιστικό σχέδιο είναι δομημένα σύμφωνα με τα αντίστοιχα γαλλικά και δίνουν μεγάλη σημασία στο ιστορικό κόστος έναντι της εύλογης αξίας και μπορούν να χαρακτηριστούν συντηρητικά. Άμεσο αποτέλεσμα είναι η μη ορθή και ακριβοδίκαιη απεικόνιση αρκετών λογαριασμών των οικονομικών καταστάσεων, όπως αυτοί των παγίων περιουσιακών στοιχείων και των αποσβέσεων. Η κατάσταση αυτή έχει κάπως αλλάξει για τις εισηγμένες εταιρίες που από το 2005 υποχρεωτικά εφαρμόζουν τα διεθνή λογιστικά πρότυπα και για όλες τις υπόλοιπες φυσικά που εθελοντικά προχώρησαν στην υιοθέτηση των Δ.Λ.Π.

Στην Ελλάδα το ρίσκο επιβολής κάποιας ποινής σύμφωνα με τη νομοθεσία από τις κρατικές αρχές είναι χαμηλό, ενώ στην περίπτωση που αυτή η ποινή τελικά επιβληθεί το ανώτατο όριο που μπορεί να φτάσει κρίνεται επίσης χαμηλό. Αυτή η κατάσταση είναι δυνατό να επηρεάσει αρνητικά την ποιότητα του ελέγχου και να ωθήσει τις διοικήσεις των επιχειρήσεων να προβούν σε χειραγώγηση των κερδών των οικονομικών καταστάσεων. Στο σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε τα αποτελέσματα της έρευνας των Leuz, Nanda και Wysocki (2003), σύμφωνα με τα οποία η Ελλάδα κατατάχθηκε στην πρώτη θέση για τη μεγαλύτερη χειραγώγηση των κερδών των οικονομικών καταστάσεων ανάμεσα σε 31 χώρες.

Το περιορισμένο μέγεθος της ελληνικής οικονομίας και το αντίστοιχο των ελληνικών επιχειρήσεων, μαζί με νοοτροπία που διαμορφώνεται ιστορικά στην χώρα, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες και για την ποιότητα του εξωτερικού ελέγχου. Οι ελληνικές εταιρίες στη μεγάλη τους πλειοψηφία αποτελούν οικογενειακές επιχειρήσεις που αδυνατούν να επωμιστούν το κόστος για την εφαρμογή των διαδικασιών της ορθής εταιρικής διακυβέρνησης σύμφωνα με την οποία οι εταιρίες παρακολουθούνται και ελέγχονται. Ακόμα και στις εισηγμένες εταιρίες παρατηρούμε το φαινόμενο που ο ιδρυτής της εταιρίας κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών αποδυναμώνοντας το όργανο της γενικής συνέλευσης αφού στην ουσία το ελέγχει ο ίδιος, κατέχει επίσης τη θέση του διευθύνοντα συμβούλου, με τα υπόλοιπα μέλη της οικογενείας του να συμπληρώνουν το διοικητικό συμβούλιο, ενώ οι επιτροπές ελέγχου όταν υπάρχουν στερούνται ανεξαρτησίας. Η αδύναμη εταιρική διακυβέρνηση όμως αποτελεί παράγοντα που μπορεί να ευνοήσει και να ωθήσει τις διαδικασίες χειραγώγησης των κερδών. Σύμφωνα με τους Makridakis, Caloghirou, Papagiannakis, και Trivellas (1997), η κακή εταιρική διακυβέρνηση παρατηρείται έντονα στην Ελλάδα, όπου μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων αποτελούν εταιρίες με έντονα και αυστηρό οικογενειακό χαρακτήρα.

Σε όλα τα παραπάνω θα πρέπει να σημειώσουμε και τον κρίσιμο παράγοντα της κρίσης. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε το Σεπτέμβριο του 2008 δεν άφησε ανεπηρέαστη και την Ελλάδα, τα οικονομικά προβλήματα της οποίας όπως το μεγάλο έλλειμμα και το υπερβολικό χρέος φάνταζαν δισεπίλυτα ήδη από το 2009. Στις αρχές του 2010 η χώρα έφτασε στο κατώφλι της χρεοκοπίας και τελικά προσέφυγε στο μηχανισμό διάσωσης του Διεθνές Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έλλειψη ρευστότητας των εταιριών τα χρόνια της κρίσης αν δεν οδήγησε σε κλείσιμο αρκετές εταιρίες έχει θέσει υπό αμφισβήτηση τη δυνατότητα συνέχισης των λειτουργιών τους σε πολλές από αυτές. Επίσης το ακριβό κόστος δανεισμού έχει συμβάλει στη μείωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εταιριών που αδυνατούν να ανταγωνιστούν τις ξένες εταιρίες, ενώ η εγχώρια πτώση της ζήτησης επηρέασε αρνητικά τις εταιρίες με εσωστρεφή χαρακτήρα, οι οποίες αποτελούν και την πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων.

5.2 Δεδομένα

Το δείγμα μας αποτελείται από 153 εταιρίες, οι οποίες είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών. Στο δείγμα μας δεν περιλαμβάνονται οι εταιρίες του τραπεζικού, ασφαλιστικού, χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και κατασκευαστικού τομέα, όπως και των κλάδων που αποτελούνται από λιγότερες από 10 εισηγμένες, καθώς η εκτίμηση των

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων είναι προβληματική για τους συγκεκριμένους τομείς (Defond και Subramanyam 1998). Τα χρηματοοικονομικά και λογιστικά στοιχεία συλλέχθηκαν από την βάση δεδομένων «Worldscope» ενώ οι εκθέσεις των ορκωτών ελεγκτών συλλέχθηκαν από την βάση δεδομένων του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών, με ευθύνη του συγγραφέα. Τα δεδομένα μας αφορούν την περίοδο 2007-2012 και είναι χρονικώς επαναλαμβανόμενα διαστρωματικά στοιχεία (Panel Data).

Στον Πίνακα Α παραθέτουμε βασικά στατιστικά χαρακτηριστικά για το σύνολο του δείγματός μας.

Πίνακας Α. Περιγραφική Στατιστική για το σύνολο του δείγματος (N=918).

Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max
totalaccruals	-4.164.147	3.096.047	-212.04	398.17
dacfo	1.49E-10	0.148584	-1.267.922	1.259.049
daroa	1.47E-10	0.148906	-1.286.301	1.285.559
cfo	1.295.598	6.166.931	-90.21	896.09
size	4.646.731	1.333.616	0.9082586	8.372.049
lev	0.3708348	0.52447	0	1.451.942
cr	1.593.771	1.078.475	0.03	11.23
invrec	2.948.166	4.269.835	0.0028051	11578.91
loss	0.4651416	0.499055	0	1

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Παρατηρούμε πως η μέση τιμή των dacfo και daroa αν και ιδιαίτερα μικρή, παρόλα αυτά δεν είναι αρνητική.

Στον Πίνακα Β, εξετάζουμε ξεχωριστά το μέρος του δείγματος που αφορά τις Big 4 ελεγκτικές και τις Non Big 4. Στην περίπτωση των Big 4 τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα έχουν θετική μέση τιμή (dacfo=0.0013 και daroa=0.0011), γεγονός που υπονοεί την υπερεκτίμηση των δεδουλευμένων και την αυξητική τάση χειραγώγησης κερδών (Tsirouridou et al., 2012). Αντίθετα, τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα έχουν αρνητική μέση τιμή στην περίπτωση των Non Big 4 (dacfo=-0.0046 και daroa=-0.0038), ένδειξη την υποεκτίμησης των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων και άρα της υποεκτίμησης των κερδών. Η μεταβλητή Size έχει σαφώς υψηλότερη τιμή στην περίπτωση των Big 4, όπως και η μεταβλητή Cr.

Πίνακας Β. Περιγραφική Στατιστική με βάση το μέγεθος της Ελεγκτικής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
 «ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Big 4(N=204)					Non-Big 4(N=714)				
Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max	
totalaccrual	-742.405	5.585.994	-212.04	398.17	-3.228.737	1.838.213	-144.31	114.47	
dacfo	-0.0046886	0.174078	-0.9067	0.962809	0.0013669	0.140403	-1.26792	1.259.049	
daroa	-0.00384	0.176192	-1.10168	0.978241	0.0011195	0.140086	-1.28630	1.285.559	
cfo	40.736	1.210.863	-76.57	896.09	4.984663	2.045562	-90.21	164.92	
size	5.622776	1.275405	1.974081	8.372049	4.366661	1.213345	0.908259	7.878966	
lev	0.3947982	0.267219	0	2.419.654	0.3639586	0.577479	0	1.451942	
cr	14.974	115.484	0.18	8.99	1.621664	1.054579	0.03	11.23	
invrec	4.142899	2.654678	0.002805	3.421.192	3.684758	4.847115	0.046271	11578.91	
loss	0.4607843	0.499686	0	1	0.4663866	0.499219	0	1	

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Στον Πίνακα Γ, εξετάζουμε το δείγμα για τις περιπτώσεις της θετικής ή μη γνώμης του ελεγκτή.

Πίνακας Γ. Περιγραφική Στατιστική με βάση τη γνώμη του ελεγκτή.

Unqualified opinion(N=773)					Qualified Opinion(N=145)				
Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Min	Max	
totalaccrual	-3.072559	31.86425	-212.04	398.17	-10.32556	24.45868	-141.59	71.86	
dacfo	0.004249	0.145953	-1.267922	0.962809	-0.0243564	0.161314	-0.59179	1.259049	
daroa	0.0037934	0.146404	-1.286.301	0.978241	-0.0217451	0.161403	-0.5821	1.285.559	
cfo	15.36864	66.11796	-76.57	896.09	-0.6621481	19.5726	-90.21	140.46	
size	4.692916	1.343845	1.004302	8.372049	4.386043	1.24727	0.908259	7.878966	
lev	0.3213063	0.18631	0	1.429921	0.6503956	1.244768	0.002839	14.51942	
cr	1.719881	1.100018	0.18	11.23	0.8813433	0.550633	0.03	3.14	
invrec	6.659512	3.072777	0.0028051	7.286667	161.3624	1.103584	0.097725	11578.91	
loss	0.4087969	0	0	1	0.7655172	0.425144	0	1	

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Παρατηρούμε πως οι εταιρίες που έλαβαν αρνητική γνώμη, έχουν αρνητική μέση τιμή στα διαφοροποιούμενα δεδομένα.

Ο Πίνακας Δ, παρουσιάζει τους συντελεστές συσχέτισης του Pearson. Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι η μεταβλητή Bing δεν σχετίζεται με διαφοροποιούμενα δεδομένα. Η άποψη του ελεγκτή έχει μικρή αλλά στατιστική σημαντική θετική συσχέτιση, ενώ η συσχέτιση μεταξύ της μεταβλητής loss και των dacfo και daroa είναι αρνητική (dacfo=-0.2745 και daroa=-0.2705) και θετική μεταξύ των invrec και dacfo και daroa (dacfo=0.1197 και daroa=0.1210).

Πίνακας Δ. Αποτελέσματα Συντελεστή Συσχέτισης του Pearson.

Pearson	dacfo	daroa	auditors op	bing	cfo	size	lev	loss	cr	inverc
Variables										
dacfo	1									
daroa	0.69964*	1								
auditors op	0.0685*	0.0610	1							
bing	-0.0170	-0.0139	0.0663*	1						
cfo	0.0039	0.0269	0.0930*	0.2414*	1					
size	0.0142	0.0151	0.0823*	0.3923*	0.3475*	1				
lev	0.0062	0.0098	-0.2245*	0.0245	-0.0597	-0.0512	1			
loss	-0.2745*	-0.2705*	-0.2608*	-0.0047	-0.1737*	-0.1449*	0.1359*	1		
cr	0.0575	0.0540	0.2781*	-0.0481	0.0289	-0.1224*	-0.2345*	-0.2044	1	
inverc	0.1197*	0.1210*	-0.1286*	-0.0481	0.0289	-0.1051*	0.0658	0.0640	-0.0201	1

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Σημείωση: * στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο μικρότερο ή ίσο του 0,05%

5.3 Μεθοδολογία και Οικονομετρική Εξειδίκευση

Υπόθεση 1^η :

H1: Στην Ελλάδα, τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα δεν σχετίζονται με το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας.

Πλήθος ερευνών έχει αποδείξει πως οι εταιρίες που συνεργάζονται με μεγάλες ελεγκτικές παρουσιάζουν συνήθως χαμηλότερα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα και πιο συντηρητικά λογιστικά κέρδη (Boone, Khurana και Raman, 2010 ; Chung Firth και Kim, 2003). Παρόλα αυτά, σύμφωνα με μερίδα ερευνητών, οι μεγάλες ελεγκτικές διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους ανάλογα με το θεσμικό πλαίσιο της χώρας. Ειδικότερα, εφαρμόζονται πιο αυστηροί έλεγχοι στις περιπτώσεις όπου υπάρχει αυστηρή προστασία των επενδυτών (Francis και Wang, 2006).

Για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του μεγέθους της ελεγκτικής και των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων στην περίπτωση της Ελλάδας, χρησιμοποιούμε το modified-Jones model with cash flow from operations (Larcker και Richardson, 2004).

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Αρχικά, μέσω της μεθόδου των ελαχίστων τετραγώνων, αποκτούμε τα κατάλοιπα της παρακάτω παλινδρόμησης

$$\frac{TA_{it}}{A_{it-1}} = \beta_0 + \beta_{1t} \left(\frac{1}{A_{it-1}} \right) + \beta_{2t} \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_{it-1}} \right) + \beta_{3t} \left(\frac{PPE_{it}}{A_{it-1}} \right) + \beta_{4t} \left(\frac{CFO_{it}}{A_{it-1}} \right) + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Όπου:

- TA_{it} : τα συνολικά δεδουλευμένα
- A_{it-1} : τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία το έτος t-1
- ΔREV_{it} : η ετήσια μεταβολή στα καθαρά έσοδα από το έτος t-1 στο έτος t
- ΔREC_{it} : η ετήσια μεταβολή στους εισπρακτέους λογαριασμούς¹
- PPE_{it} : τα μεγέθη property, plant and equipment
- CFO_{it} : οι λειτουργικές ταμειακές ροές
- ε_{it} : ο διαταρακτικός όρος της παλινδρόμησης

Εφόσον τρέξουμε την παραπάνω παλινδρόμηση, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων, τα κατάλοιπα της αποτελούν τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα.

Στη συνέχεια, παίρνουμε τα κατάλοιπα της παραπάνω παλινδρόμησης και τα αξιοποιούμε ως εξαρτημένη μεταβλητή στην εξίσωση (2)

$$DA_{cfoit} = \beta_0 + \beta_1 BING_{it} + \beta_2 CFO_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 LOSS_{it} + \beta_6 CR_{it} + \beta_7 INVREC_{it} + CRISIS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Όπου:

- DA_{cfoit} : τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα
- $BING_{it}$: είναι μια ψευδομεταβλητή η οποία παίρνει την τιμή 1 στην περίπτωση που ο έλεγχος γίνεται από μια από τις τέσσερις μεγάλες ελεγκτικές² και 0 στην αντίθετη περίπτωση. Η μεταβλητή BING, βρίσκεται το επίκεντρο της υπόθεσης H1, καθώς η στατιστική ή μη σημαντικότητά της θα διαψεύσει η θα επικυρώσει αντίστοιχα την υπόθεση.

¹ Accounts receivable

² Οι 4 μεγαλύτερες ελεγκτικές αποδίδονται στην διεθνή βιβλιογραφία με τον όρο Big 4 και είναι οι εξής: Deloitte, PwC, Ernst & Young, KPMG.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

- CFO_{it} : οι ταμειακές ροές δια την συνολική αξία των υστερήσεων των περιουσιακών στοιχείων
- $SIZE_{it}$: ο λογάριθμος των συνολικών περιουσιακών στοιχείων
- LEV : η αναλογία του συνολικού χρέους δια της συνολικής αξίας των περιουσιακών στοιχείων
- $LOSS_{it}$: είναι μια ψευδομεταβλητή, η οποία παίρνει την τιμή 1 εάν η επιχείρηση έχει ζημίες την τρέχουσα περίοδο και 0 στην αντίθετη περίπτωση.
- CR_{it} : τα περιουσιακά στοιχεία δια τις υποχρεώσεις³
- $INVREC_{it}$: τα αποθεματικά συν τους εισπρακτέους λογαριασμούς δια τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία.
- $CRISIS_{it}$: ψευδομεταβλητή η οποία αποσκοπεί στο να ελέγξουμε τυχόν επίδραση της οικονομικής κρίσης στα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα. Παίρνει την τιμή 1 για τα έτη 2009-2009-2012 και 0 στην αντίθετη περίπτωση.
- ε_{it} : ο διαταρακτικός όρος.

Για τον έλεγχο της υπόθεσης $H1$ θα χρησιμοποιήσουμε επιπρόσθετα και το modified-Jones model with prior-year return on assets, μεθοδολογία που ακολουθούν και οι Tsipouridou και Spathis (2012).

Όπως και προηγούμενα τρέχουμε την παρακάτω παλινδρόμηση, τα κατάλοιπα της οποίας θα είναι τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα.

$$\frac{TA_{it}}{A_{it-1}} = \beta_0 + \beta_{1t} \left(\frac{1}{A_{it-1}} \right) + \beta_{2t} \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_{it-1}} \right) + \beta_{3t} \left(\frac{PPE_{it}}{A_{it-1}} \right) + \beta_{4t} ROA_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Η ερμηνεία των μεταβλητών της εξίσωσης (3) είναι η ίδια με αυτή της (1) με την μόνη διαφορά πως έχουμε συμπεριλάβει πλέον την μεταβλητή ROA^4 .

Έχοντας τα κατάλοιπα από την εξίσωση (3), εφαρμόζουμε την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων στο παρακάτω υπόδειγμα.

³ CR: current ratio.

⁴ ROA: return on assets.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

$$DA_{\text{roait}} = \beta_0 + \beta_1 \text{BING}_{it} + \beta_2 \text{CFO}_{it} + \beta_3 \text{SIZE}_{it} + \beta_4 \text{LEV}_{it} + \beta_5 \text{LOSS}_{it} + \beta_6 \text{CR}_{it} + \beta_7 \text{INVREC}_{it} + \text{CRISIS}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Η ερμηνεία των ανεξάρτητων μεταβλητών της εξίσωσης (4) είναι η ίδια με αυτή της εξίσωσης (2).

Για την εξυπηρέτηση του ερευνητικού μας σκοπού, ερευνούμε 2 ακόμη υποθέσεις οι οποίες έχουν ως εξής:

Υπόθεση 2^η

H2: Στην Ελλάδα, η άποψη του ελεγκτή δεν σχετίζεται με τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα.

Σκοπός της υπόθεσης H2 είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της θετικής ή αρνητικής γνώμης του ελεγκτή και του ύψους των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων. Στην βιβλιογραφία παρατηρείται πως η θετική άποψη του ελεγκτή μπορεί να σχετίζεται τόσο με μεγαλύτερο όσο και με μικρότερο ύψος διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων (Tsirouridou et al., 2012).

Υπόθεση 3^η

H3: Στην Ελλάδα, η άποψη του ελεγκτή είναι ανεξάρτητη από το μέγεθος της ελεγκτικής.

Η υπόθεση H3 διερευνά το εάν η ποιότητα των εκθέσεων σχετίζεται με το μέγεθος της ελεγκτικής. Παλαιότερες μελέτες αποδεικνύουν πως οι μεγάλες ελεγκτικές (Big 4) είναι πιο αυστηρές και η ποιότητα των εκθέσεών τους είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες, καθώς οι μικρότερες εταιρίες δεν έχουν τα απαραίτητα μέσα για να διαπιστώσουν τυχόν παραβιάσεις ή χειραγώγηση κερδών.

Για την εμπειρική διερεύνηση της υπόθεσης H2 και H3 χρησιμοποιούμε το παρακάτω μοντέλο λογιστικής⁵ παλινδρόμησης.

$$AO_{it} = \beta_0 + \beta_1 DA_{it} + \beta_2 \text{BING}_{it} + \beta_3 \text{CFO}_{it} + \beta_4 \text{SIZE}_{it} + \beta_5 \text{LEV}_{it} + \beta_6 \text{LOSS}_{it} + \beta_7 \text{CR}_{it} + \beta_8 \text{INVREC}_{it} + \text{CRISIS}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Όπου AO, ψευδομεταβλητή που παίρνει την τιμή 1 στην περίπτωση της αρνητικής γνώμης του ελεγκτή και 0 στην αντίθετη και DA, τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα.

---

⁵ Logit model

5.4 Αποτελέσματα

Στο υποκεφάλαιο 5.4, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των υποδειγμάτων που αναλύθηκαν πρωτίτερα.

Στον πίνακα Ε, παραθέτουμε τα αποτελέσματα του μοντέλου παλινδρόμησης (2) και (4) αντίστοιχα, τα οποία αφορούν τον έλεγχο της υπόθεσης H1.

Πίνακας Ε. Αποτελέσματα μοντέλων (2) και (4)

Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Εξαρτημένη μεταβλητή Dacfo	Εξαρτημένη μεταβλητή Daroa
Bing	-0.0037185	-0.0042422
Cfo	-0.004881***	-0.026015**
Size	0.0005083	-0.000345
Lev	0.0559064***	0.0595317***
Loss	-0.0854586***	-0.0837034***
Cr	0.0052622	0.0050254
Invrec	0.0000461	0.0000462
Crisis	-0.017328	-0.0176776
_cons	0.022822	0.0245288
Παρατηρήσεις	855	855
F statistic	13.81	13.49
Prob > F	0.000	0.000
R ²	0.2043	0.2015

Σημείωση 1^η : Τα αστεράκια δίπλα στους συντελεστές δηλώνουν την στατιστική σημαντικότητα, στατιστικά σημαντικός σε 10%*, στατιστικά σημαντικός σε 5%** , στατιστικά σημαντικός σε 1%***.

Σημείωση 2^η : Όλες οι παλινδρομήσεις περιλαμβάνουν διορθώσεις των τυπικών σφαλμάτων με τη μέθοδο διόρθωσης κατά White.

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Η βασική μεταβλητή ενδιαφέροντος του παραπάνω πίνακα είναι η μεταβλητή BING, η οποία εκφράζει το εάν είναι η ελεγκτική εταιρία Big 4 ή όχι. Παρατηρούμε πως η μεταβλητή BING είναι στατιστικά μη σημαντική και ως εκ τούτου φαίνεται πως ισχύει η υπόθεση H1, ότι δηλαδή τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα δεν επηρεάζονται από το μέγεθος της ελεγκτικής. Το αποτέλεσμα αυτό, πιθανά να οφείλεται και στις θεσμικές και οικονομικές ιδιαιτερότητες του Ελλάδας. Στην Ελλάδα, οι ελεγκτικές εταιρίες λειτουργούν σε μια σχετικά μικρή σε μέγεθος αγορά και ως εκ τούτου έχουν κίνητρο να διατηρήσουν τους πελάτες και να προσελκύσουν νέους, αλλοιώνοντας την ανεξαρτησία των εκθέσεών τους (Tsirouridou et al., 2012).

Τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα επηρεάζονται από τις ταμειακές ροές, καθώς το αρνητικό πρόσημο της μεταβλητής CFO υποδεικνύει πως οι εταιρίες με μικρές ταμειακές ροές εφαρμόζουν πολιτικές αύξησης της χειραγώγησης κερδών. Η μεταβλητή LEV δείχνει πως υπάρχει θετική σχέση μεταξύ διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων και χρηματοοικονομικής μόχλευσης, σε αντίθεση με την μεταβλητή LOSS η οποία εμφανίζει αρνητική σχέση. Τέλος, οι μεταβλητές του υποδείγματός μας εξηγούν τη διακύμανση των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων κατά περίπου 20% ενώ και στις 2 εξειδικεύσεις της υπόθεσης H1 η πιθανότητα όλοι οι συντελεστές ταυτόχρονα να είναι ίσοι με το μηδέν είναι μηδενική.

Όπως προαναφέρθηκε, για να εξετάσουμε τις υποθέσεις H2 και H3 θα χρησιμοποιήσουμε το μοντέλο λογιστικής παλινδρόμησης της εξίσωσης (5).

Συγκεκριμένα οι 2 διαφορετικές εξειδικεύσεις που θα χρησιμοποιήσουμε είναι οι εξής:

$$AO_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dacfo_{it} + \beta_2 BING_{it} + \beta_3 CFO_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 LOSS_{it} + \beta_7 CR_{it} + \beta_8 INVREC_{it} + CRISIS_{it} + \varepsilon_{it}$$

Και

$$AO_{it} = \beta_0 + \beta_1 Daroa_{it} + \beta_2 BING_{it} + \beta_3 CFO_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 LOSS_{it} + \beta_7 CR_{it} + \beta_8 INVREC_{it} + CRISIS_{it} + \varepsilon_{it}$$

Τα αποτελέσματα των μοντέλων λογιστικής παλινδρόμησης παρατίθενται στον Πίνακα ΣΤ.

Πίνακας ΣΤ. Αποτελέσματα μοντέλου λογιστικής παλινδρόμησης (5)

Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Εξαρτημένη μεταβλητή ΑΟ(Dacfo)	Εξαρτημένη μεταβλητή ΑΟ(Daroa)
Dacfo Daroa	1.231.072	1.092.503
Bing	0.9129172***	0.9121527***
Cfo	0.0240114***	0.0235677***
Size	0.0015637	0.0027802
Lev	-2.246795***	-2.242073***
Loss	-0.6343911**	-0.6505532**
Cr	1.915345***	1.920993***
Invrec	-0.0023672	-0.0023541
Crisis	-0.5939983**	-0.5908374**
_cons	1.154.708	1.146.924
Παρατηρήσεις	855	855
Wald chi2(9)	110.18	110.04
Prob > chi2	0.000	0.000
Pseudo R ²	0.3248	0.3243

Σημείωση 1^η : Τα αστεράκια δίπλα στους συντελεστές δηλώνουν την στατιστική σημαντικότητα, στατιστικά σημαντικός σε 10%*, στατιστικά σημαντικός σε 5%** , στατιστικά σημαντικός σε 1%***.

Σημείωση 2^η : Όλες οι παλινδρομήσεις περιλαμβάνουν διορθώσεις των τυπικών σφαλμάτων με τη μέθοδο διόρθωσης κατά White.

Από τα αποτελέσματα παρατηρούμε πως οι μεταβλητές Dacfo και Daroa είναι στατιστικά μη σημαντικές και οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η άποψη του ελεγκτή, οποιαδήποτε και αν είναι αυτή, δεν επηρεάζεται από τα διαφοροποιούμενα δεδομένα.

Επιπλέον, παρατηρούμε πως η μεταβλητή BING είναι στατιστικά σημαντική με θετικό πρόσημο, γεγονός που δείχνει τη θετική σχέση στην πιθανότητα θετικής γνώμης του ελεγκτή και της Big 4 ελεγκτικής, έναντι στις μη Big 4. Το αποτέλεσμα αυτό καταρρίπτει την υπόθεση

H3 η οποία υποστηρίζει την ανεξαρτησία μεταξύ του μεγέθους της ελεγκτικής εταιρίας και της γνωμοδότησης του ελέγχου. Οι Tsirouridou και Spathis (2012) που παρουσιάζουν παρόμοιο αποτέλεσμα, υποστηρίζουν πως η αυξημένη πιθανότητα θετικής γνώμης των Big 4, δεν οφείλεται στην ποιότητα του ελέγχου ή σε κάποια μεροληψία των ελεγκτών, αλλά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων.

Σε σχέση με τις υπόλοιπες μεταβλητές ελέγχου, η χρηματοοικονομική μόχλευση έχει αρνητικό πρόσημο, που αιτιολογείται καθώς η υψηλότερη μόχλευση οδηγεί σε υψηλότερο ρίσκο και ως εκ τούτου σε αυξημένη πιθανότητα αρνητικής αξιολόγησης του ελεγκτή. Τέλος, η μεταβλητή LOSS είναι στατιστικά σημαντική και δείχνει πως οι ζημιογόνες εταιρίες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα αρνητικής αξιολόγησης από ότι οι κερδοφόρες, ενώ και η μεταβλητή CRISIS δείχνει πως η οικονομική κρίση έχει αρνητική επίδραση στην πιθανότητα λήψης θετικής αξιολόγησης.

5.5 Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη, επιχειρήσαμε να εξετάσουμε τη σχέση μεταξύ χειραγώγησης κερδών, την γνώμη του ελεγκτή και του μεγέθους της ελεγκτικής εταιρίας. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιήσαμε δείγμα 153 εταιριών από το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών για τα έτη 2007-2012. Η ιδιαιτερότητα της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει το θέμα της χειραγώγησης κερδών στην Ελλάδα, μια χώρα που έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τόσο σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο, όσο και από το γεγονός ότι η οικονομία της χώρας πλήττεται από την παγκόσμια οικονομική κρίση.

Η πρώτη μας ερευνητική υπόθεση ήταν να διερευνήσουμε το εάν τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα επηρεάζονται ή σχετίζονται με το μέγεθος της ελεγκτικής εταιρίας και ειδικότερα από το εάν η ελεγκτική είναι Big 4 ή όχι. Διαπιστώνουμε πως τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα δεν επηρεάζονται από το μέγεθος της ελεγκτικής καθώς στον Πίνακα Α, η βασική μεταβλητή ενδιαφέροντος BING είναι στατιστικά μη σημαντική.

Οι επόμενες 2 ερευνητικές μας υποθέσεις ήταν η διερεύνηση του εάν η θετική ή αρνητική γνώμη του ελεγκτή σχετίζεται με το επίπεδο των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων και με το μέγεθος της ελεγκτικής. Για το σκοπό αυτό, αξιοποιήσαμε το υπόδειγμα (5) εφαρμόζοντας το μοντέλο της λογιστικής παλινδρόμησης. Βασικό συμπέρασμά μας είναι ότι η γνωμοδότηση του ελεγκτή δεν επηρεάζεται από τα διαφοροποιούμενα δεδουλευμένα καθώς τόσο η

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

μεταβλητή $Dacfo$ όσο και η $Daroa$ είναι στατιστικά μη σημαντικές. Επιπλέον, βρήκαμε πως το μέγεθος της ελεγκτικής αυξάνει την πιθανότητα θετικής γνώμης, ενώ οι εταιρίες με αδύναμα χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά ή αυξημένη μόχλευση, έχουν αυξημένη πιθανότητα αρνητικής γνώμης σε σχέση με τις υπόλοιπες, συμπεράσματα σύμφωνα με τον κύριο όγκο της σχετικής βιβλιογραφίας.

Όπως προαναφέρθηκε το χρονικό διάστημα που καλύπτει η έρευνα μας καλύπτει τα χρόνια στα οποία η Ελλάδα πλήττεται από την οικονομική κρίση. Ως εκ τούτου, το πρώτο και κυριότερο ερευνητικά ενδιαφέρον, είναι η εξέταση της σχέσης μεταξύ χειραγώγησης κερδών και των 3 βασικών ερευνητικών υποθέσεων που εξετάσαμε μόλις εγκαθιδρυθεί ένα κλίμα σταθερότητας και οικονομικής ανάκαμψης. Η ερευνητική πρόταση που προτείνεται, κρίνεται ενδιαφέρουσα όχι μόνο λόγω της συγκριτικής ανάλυσης μεταξύ κρίσης και μετά κρίσης επιπέδου, αλλά και λόγω των ιδιαίτερων οικονομικών και θεσμικών χαρακτηριστικών της Ελλάδας, τα οποία φαίνεται πως παίζουν ρόλο στο θέμα που εξετάζουμε. Μια ενδεχόμενη οικονομική σταθερότητα είναι πιθανό να επιφέρει ή να είναι αποτέλεσμα θεσμικών αλλαγών, με συνέπεια την αναγκαιότητα εκ νέου διερεύνησης του θέματος. Τέλος, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι αδυναμίες και οι κριτικές που ασκούνται στα μοντέλα διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων. Τέτοιες κριτικές είναι ή πιθανή μη αξιοπιστία των μοντέλων, το γεγονός πως οι μεγάλοι ελεγκτές δεν μπορούν να προσφέρουν το ίδιο επίπεδο ποιότητας ελέγχου μέσα στο χρόνο. Ακόμη, μπορεί να ερευνηθεί εκτενέστερα η σχέση μεταξύ αμοιβής του ελεγκτή και των διαφοροποιούμενων δεδουλευμένων, ο χρόνος που δαπανά ο ελεγκτής για τη διενέργεια του ελέγχου καθώς και η σύνθεση και η χρονική διάρκεια του διοικητικού συμβουλίου της εταιρίας

6 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Παράθεση Οικονομετρικών Αποτελεσμάτων

Αποτελέσματα μοντέλου (2)

```
. regress dacfo bing cfo size lev loss cr invrec crisis, robust
```

```
Linear regression               Number of obs =      855
                               F( 8, 846) =      13.81
                               Prob > F      =      0.0000
                               R-squared     =      0.2043
                               Root MSE  =      .14129
```

dacfo	Robust		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
bing	-.0037185	.0138667	-0.27	0.789	-.0309357	.0234987
cfo	-.004881	.0016934	-2.87	0.006	-.0002643	.0001023
size	.0005083	.0044681	0.11	0.909	-.0082614	.0092781
lev	.0559064	.0202409	2.76	0.006	.0161782	.0956346
loss	-.0854586	.0107607	-7.94	0.000	-.1065795	-.0643377
cr	.0032622	.0035845	1.47	0.142	-.0017734	.0122977
invrec	.0000461	.0000341	1.35	0.176	-.0000208	.000113
crisis	-.017328	.013884	-1.25	0.212	-.0445791	.0099231
_cons	.022822	.0268482	0.85	0.396	-.0298748	.0755188

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
« ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ »

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Αποτελέσματα μοντέλου (4)

```
. regress daroa bing cfo size lev loss cr invrec crisis, robust

Linear regression                               Number of obs =      855
                                                F( 8, 846) =      13.49
                                                Prob > F      =    0.0000
                                                R-squared     =    0.2015
                                                Root MSE     =    .14181
```

daroa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
bing	-.0042422	.0139169	-0.30	0.761	-.0315579	.0230735
cfo	-.026015	.0121005	-2.15	0.032	-.0002123	.0001823
size	-.000345	.0044793	-0.08	0.939	-.0091367	.0084468
lev	.0595317	.0202095	2.95	0.003	.0198651	.0991983
loss	-.0837034	.0108224	-7.73	0.000	-.1049453	-.0624616
cr	.0050254	.0035821	1.40	0.161	-.0020054	.0120562
invrec	.0000462	.0000349	1.33	0.185	-.0000222	.0001146
crisis	-.0176776	.0140893	-1.25	0.210	-.0453317	.0099764
_cons	.0245288	.0269229	0.91	0.363	-.0283147	.0772724

Αποτελέσματα μοντέλου (5 Dacfo)

```
Logistic regression                               Number of obs =      855
                                                Wald chi2(9) =    110.18
                                                Prob > chi2   =    0.0000
Log pseudolikelihood = -242.54529              Pseudo R2     =    0.3248
```

auditorsopinionpositive	Coef.	Robust Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
dacfo	1.231072	.8544035	1.44	0.150	-.4435281	2.905672
bing	.9129172	.297377	3.07	0.002	.330069	1.495765
cfo	.0240114	.008239	2.91	0.004	.0078632	.0401596
size	.0015637	.0947504	0.02	0.987	-.1841436	.1872711
lev	-2.246795	.619955	-3.62	0.000	-3.461884	-1.031705
loss	-.6343911	.2860686	-2.22	0.027	-1.195075	-.0737069
cr	1.915345	.3769761	5.08	0.000	1.176485	2.654205
invrec	-.0023672	.0036705	-0.64	0.519	-.0095613	.0048269
crisis	-.5939983	.319643	-1.86	0.063	-1.220487	.0324906
_cons	1.154708	.8677686	1.33	0.183	-.5460869	2.855503

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
 « ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ »

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Αποτελέσματα μοντέλου (5 Daroa)

Logistic regression	Number of obs	=	855
	Wald chi2(9)	=	110.04
	Prob > chi2	=	0.0000
Log pseudolikelihood = -242.74471	Pseudo R2	=	0.3243

auditorsopinionlpositive	Coef.	Robust Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
daroa	1.092503	.8454587	1.29	0.196	-.5645654	2.749572
bing	.9121527	.2971559	3.07	0.002	.3297379	1.494567
cfo	.0235677	.0081609	2.89	0.004	.0075726	.0395629
size	.0027802	.0946136	0.03	0.977	-.182659	.1882193
lev	-2.242073	.6178893	-3.63	0.000	-3.453114	-1.031032
loss	-.6505532	.2855468	-2.28	0.023	-1.210215	-.0908918
cr	1.920993	.3771734	5.09	0.000	1.181747	2.66024
invrec	-.0023541	.0036834	-0.64	0.523	-.0095734	.0048652
crisis	-.5908374	.3189543	-1.85	0.064	-1.215976	.0343014
_cons	1.146924	.8659948	1.32	0.185	-.5503944	2.844243

Έλεγχος πολυσυγγραμικότητας VIF

Collinearity Diagnostics

Variable	VIF	SQRT		R-Squared
		VIF	Tolerance	
bing	1.24	1.11	0.8081	0.1919
cfo	1.20	1.09	0.8351	0.1649
size	1.35	1.16	0.7402	0.2598
lev	1.32	1.15	0.7590	0.2410
loss	1.20	1.10	0.8339	0.1661
cr	1.28	1.13	0.7800	0.2200
invrec	1.02	1.01	0.9811	0.0189
crisis	1.09	1.04	0.9206	0.0794
Mean VIF	1.21			

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Αποτελέσματα συντελεστή συσχέτισης του Pearson.

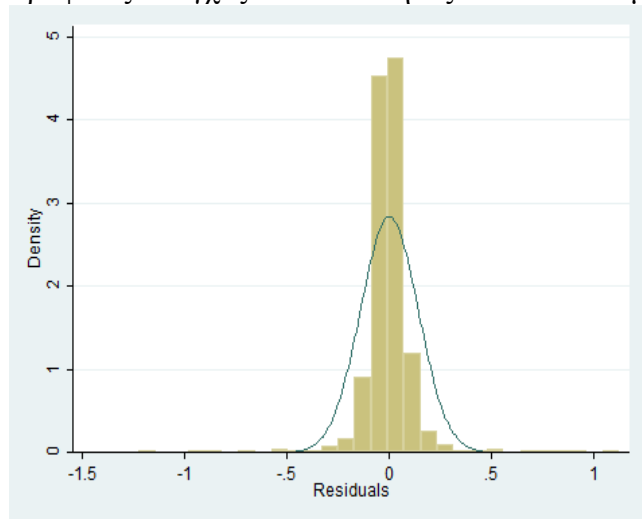
```
. pspear dacfo darca auditoreop-e bing cfo size lev loss ce invresc, sig star  
> (.05)
```

	dacfo	darca	auditoreop-e	bing	cfo	size	lev	loss	ce	invresc
dacfo	1.0000									
darca	0.6964*	1.0000								
auditoreop-e	0.0685*	0.0610	1.0000							
bing	-0.0170	-0.0139	0.0663*	1.0000						
cfo	0.0039	0.0269	0.0930*	0.2414*	1.0000					
size	0.0142	0.0151	0.0823*	0.3923*	0.3475*	1.0000				
lev	0.0062	0.0098	-0.2245*	0.0245	-0.0597	-0.0512	1.0000			
loss	-0.2745*	-0.2705*	-0.2608*	-0.0047	-0.1737*	-0.1443*	0.1359*	1.0000		
ce	0.0575	0.0540	0.2781*	-0.0481	0.0289	-0.1224*	-0.2345*	0.0000	1.0000	
invresc	0.1197*	0.1210*	-0.1286*	-0.0920	-0.0154	-0.1051*	0.0659*	0.0005	0.0004	1.0000

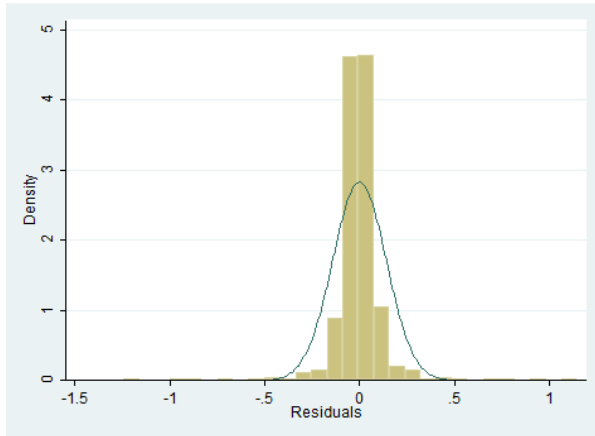
	loss	ce	invresc
loss	1.0000		
ce	-0.2044*	1.0000	
invresc	0.0640	-0.0201	1.0000

Γραφικός Έλεγχος Κανονικότητας Καταλοίπων μοντέλων (2) και (4)

Dacfo residuals normality

ΈΚΘΕΣΗ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΚΕΡΔΩΝ

Daroa residuals normality

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Al-khabash A.A. and Al-Thuneibat A.A. (2009). Earnings Management Practices from the Perspective of External and Internal Auditors. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 24, No. 1, Pp. 58-80.
- Antle R. (1984). Auditor independence. *Journal of Accounting Research*, Pp. 1-20.
- Barlett, R.W. (1991). A heretical challenge to the incantations of audit independence. *Accounting Horizons*, Vol. 5, No 1, Pp. 11-16.
- Beatty, Randolph .P. (1989). Auditor Reputation and the Pricing of Initial Public Offerings. *The Accounting Review*, Vol. 64, No. 4, Pp. 693-709.
- Burgstahler, D. and I. Dichev. 1997. Earnings Management to Avoid Earnings Decreases and Losses, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 24, Pp. 99-126.
- Bartov, E. (1993). The Timing of Assets Sales and Earnings Manipulation. *Accounting Review*, Vol. 68, Pp. 840-55.
- Boone, J. P., Khurana, I. K., & Raman, K. K. (2010). Do the Big 4 and the second-tier firms provide audits of similar quality? *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol 29, No 4, Pp 330–352.
- Butler, M., A. Leone and M. Willenborg. (2004). An empirical analysis of auditor reporting and its association with abnormal accruals. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 37 No. 1, Pp. 139–165.
- Choi, S., and D.Jeter. (1992), The Effect of Qualified Audit Opinions on Earnings Response Coefficients. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 15, No. 2-3, Pp. 229-247.
- James W. Bannister and Harry A. Newman. (1996). Accrual usage to manage earnings toward financial analysts' forecasts. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, Vol. 7, No. 3, Pp. 259-278.
- Cahan, S.F., Chavis, B.M., and Elmendorf, R.G. (1997). Earnings Management of Chemical Firms in Response to Political Costs from Environmental Legislation. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 12, No 1, Pp. 37-65.

- Chung, R., Firth, M., & Kim, J. B. (2003). Auditor conservatism and reported earnings. *Accounting and Business Research*, Vol 33, No 1, Pp 19–32.
- Cohen, Daniel A. (2003). Quality of Financial Reporting Choice: Determinants and Economic Consequences. NYU Working Paper, No 2451/27547.
- Colbert L. J. (2002). Corporate governance: Communications from internal and external auditor. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 17, No. 3, Pp. 147-152.
- Davis LR, Soo B, and Trompeter G. (2000). Auditor Tenure, Auditor Independence and Earnings Management. Working Paper, Michigan Tech University and Boston College.
- DeAngelo, L. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, Pp. 183-199.
- DeFond, M. and Park, C. (1997). Smoothing income in anticipation of future earnings. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 23, Pp. 115-139.
- DeFond, M. L., & Subramanyam, K. R. (1998). Auditor changes and discretionary accruals. *Journal of Accounting and Economics*, Vol 25, No 1, Pp 35–67.
- Dechow, P. M. and Skinner, D. J. (2000). Earnings management: Reconciling the views of accounting academics, practitioners, and regulators. *Accounting Horizons*, Vol. 14, Pp. 235-50.
- Dechow, P.M., S.A. Richardson, I.A. Tuna. (2003). Why Are Earnings Kinky? An Examination of the Earnings Management Explanation. *Review of Accounting Studies*, Vol. 8, Pp. 355-384.
- Donaldson, L., & Davis, J. H. (1991). Stewardship Theory or Agency Theory: CEO governance and shareholder returns. *Australian Journal of Management*, Vol. 16, Pp. 49-65.
- Dopuch, N., and D. Simunic. (1982). Competition in Auditing: An Assessment. Paper presented at Symsium on Auditing Research IV, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Doyle, J.T, Weili G. and McVay S. (2007), Accruals Quality and Internal Control over Financial Reporting. *The Accounting Review*, Vol. 82, No. 5, Pp. 1141-1170.
- Eisenhardt, K. (1989). Agency Theory: An assessment and review. *Academy of Management Review*, Vol. 14, No 1, Pp. 57–74.
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, Vol. 36, No. 4, Pp. 345–368.

- Francis, J. R., and Wang, D. (2006). The joint effect of investor protection and Big 4 audits on earnings quality around the world. Working Paper.
- Frankel, R., M. Johnson, and K. Nelson. (2002). The relation between auditors fees for non-audit services and earnings management. *The Accounting Review*, Vol. 77, Pp. 71-105.
- Geiger, M., and K. Raghunandan. (2002). Going-concern opinions in the new legal environment. *Accounting Horizons*, Vol. 16, Pp. 17–29.
- Hameed, A. (1995). Characteristics of internal auditing quality, field study in the Saudi Arabia, *General management Journal*. Vol. 35, No. 3, Pp. 405-451.
- Healy, Paul M. (1985). The Effect of Bonus Schemes on Accounting Decisions. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 7, Pp. 85-107.
- Healy, P., and Wahlen, J. M. (1999). A Review of the Earnings Management Literature and its Implication for Standard Setting, *Accounting Horizons*, Vol. 13, Pp. 143-147.
- Jones, Jennifer J. (1991). Earnings Management During Import Relief Investigations. *Journal of Accounting Research*, Vol. 29, No. 2, Pp. 193-228.
- Kinney. W. R. and R. Libby. (2002). Discussion of the relation between auditor’s fees for no audit services and earnings management. *The Accounting Review*, Vol. 77, Pp. 107-14.
- Kim, J.B., Liu, X. & Zheng, L. (2012). The Impact of Mandatory IFRS Adoption on Audit Fees: Theory and Evidence. *Accounting Review*, Vol. 87, No. 6, Pp. 2061–2094.
- Klumpes P. (2013). Internationally credible audit and GAAP: a property rights analysis. *European Journal of Law and Economics*. Vol. 35, No. 1, Pp. 21-39.
- Kothari, S. P., S. Shu and P. Wysocki. (2007). Do managers withhold bad news? Working paper. MIT and Boston College.
- Krishnan, G. (2003). Does Big 5 auditor industry expertise constrain earnings management? *Accounting Horizons*, Pp. 1-16.
- Larcker, D. F., & Richardson, S. A. (2004). Fees paid to audit firms, accrual choices and corporate governance. *Journal of Accounting Research*, Vol. 42, No. 3, Pp 625–658.
- Lee B. (2002). Professional socialization, commercial pressures and junior staff’s time-pressured irregular auditing, a contextual interpretation. *British Accounting Review*, Vol. 34, No. 4, Pp. 315–333.

- Levitt A. (2000), *Renewing the Covenant with Investors*. U.S. Securities & Exchange Commission.
- Leuz, C., Nanda, D., and Wysocki P. D., (2003). *Earnings Management and Investor Protection: An International Comparison*. *Journal of Financial Economics*, Vol. 69, Pp. 505-527.
- Liberty, S. and Zimmerman, J. (1986). *Labor union contract negotiations and accounting choices*. *The Accounting Review*, Vol. 61, Pp. 692–712.
- Liu, J. and J. Thomas. (2000). *Stock Returns and Accounting Earnings*. *Journal of Accounting Research*, Vol. 38, Pp. 71-101.
- Marianne O. (2006). *Audit Independence : Its Importance to the External Auditor's Role in Banking Regulation and Supervision*. Oxford Brookes University, MPRA Paper No. 231.
- Makridakis, S., Caloghirou, Y., Papagiannakis, L. and Trivellas, P. (1997). *The dualism of Greek firms and management: Present state and future implications*. *European Management Journal*, Vol. 15, No. 4, Pp. 381-402.
- Maletta, M., and A. Wright. (1996). *Audit evidence planning: An examination of industry error characteristics*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 15, Pp. 71–86.
- Moore, G., and W.R. Scott. (1989). *Auditors' Legal Liability, Collusion with Management, and Investors' Loss*, *Contemporary Accounting Research*, Pp. 754-774.
- Myers, J. N., Myers L. A., and T. C. Omer. (2003). *Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation*, *The Accounting Review*, Vol. 78, Pp. 759–778.
- Nashwa, G. (2004). *Auditor rotation and the quality of audits*. *The CPA Journal*, Vol. 74, No12, Pp. 22 – 26.
- O'Keefe, T. B., R. D. King, and K. M. Gaver. (1994). *Audit Fees, Industry Specialization, and Compliance with GAAS Reporting Standards*. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 13, Pp. 41-55.
- Palmrose, Z. (1986). *Audit fees and auditor size: Further evidence*. *Journal of Accounting Research*, Vol. 24, No. 1, Pp. 97-110.
- Pijper T. (1993). *Creative Accounting, The effectiveness of financial reporting in the UK*. Macmillan Publishers.

- Riley JG. (2001). Silver signals: twenty-five years of screening and signalling. *Journal of Economic Literature*, Vol. 39, Pp. 432–478.
- Rittenberg E.L. (1999). The effects of internal audit outsourcing on perceived external audit independence. *Auditing: A Journal of practice & theory*, Vol. 18, Pp. 27-35
- Roychowdhury, S. (2006). Earnings management through real activities manipulation. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 42, Pp. 335-70.
- Scott, A. (1997). The cultural economy of cities. *International journal of urban and regional research*, Vol. 21, No. 2, Pp. 323–339.
- Solomon, I., Shields, M. D. (1999). What does industry-specialist auditor know? *Journal of Accounting Research*, Vol. 37, No. 1, Pp. 191-208.
- Schipper, K., (1989). Commentary on Earnings Management. *Accounting Horizons*, Pp.91-102.
- Shockley, R. (1981). Perceptions of auditors' independence: An empirical analysis. *The Accounting Review*, Vol. 56, Pp. 785-800.
- Sercu P., Vander Bauwhede H. and M. Willekens. (2002). Earnings Quality and the Role of Stakeholder Monitoring and Governance Mechanisms in Privately Held Firms, Research report no. 0235, KULeuven.
- Simon, D and J, Francis. (1988). The effects of auditor changes on audit fee: tests of the price cutting hypothesis. The pricing of audit services. *The Accounting Review*, Pp 255-269.
- Sharma, D. S. (2003). The efficacy of audit committee monitoring of audit quality: test of main and interaction effects. paper presented at AFAANZ Conference, Brisbane Australia.
- Spanos, L. (2005). Corporate Governance in Greece: developments and policy implication, *The International Journal of Finance*, Vol. 5, No. 1, Pp. 15-30.
- Sundgren, S. (1998). Auditor choices and auditor reporting practices: evidence from Finnish small firms. *European Accounting Review*, Vol. 7, No. 3, Pp. 441–465.
- Taylor, M. H., & Simon, D. T. (1999). Determinants of audit fees: the importance of litigation, disclosure, and regulatory burdens in audit engagements in 20 countries. *The International Journal of Accounting*, Vol. 34, No. 3, Pp. 375–388.
- Taylor, M.H. (2000). Bounded rationality, uncertainty, and competence: The effects of industry specialization on auditors' inherent risk assessments and confidence judgments. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 17, Pp. 693-712.

- Teoh, S., Welch, I., Wong, T. (1998). Earnings management and the post-issue underperformance of seasoned equity offerings. *Journal of Financial Economics*, Vol. 50, Pp. 63-100.
- Titman, S., and B. Trueman. (1986). Information Quality and the Valuation of New Issues, *Journal of Accounting and Economics*, Pp.159-172.
- Tsipouridou, M. and Spathis, C. (2012). Earnings management and the role of auditors in an unusual IFRS context: The case of Greece. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 21, No. 1, Pp. 62-78.
- Wallace, W. (1980). *The Economic Role of the Audit in Free and Regulated Markets*, Touche Ross Teaching Tool.
- Watkins, A. L., W. Hillison, and S. E. Morecroft. (2004). Audit quality: A synthesis of theory and empirical evidence. *Journal of Accounting Literature*, Vol. 23, Pp. 153-193.
- Watts, Ross L., and Jerold L. Zimmerman. (1986). *Positive Accounting Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Wright, A., and S. Wright. (1997). An examination of factors affecting the decision to waive audit adjustments. *Journal of Accounting, Auditing, and Finance*, Vol. 12, Pp. 15-36.
- Yamani, A. (1991). The factors that affect on external auditor independency from point of views the analysts and borrowers in the Saudi Arabia. *General management Journal*, Al Riyadh, Vol. 71, Pp. 183-229.